

ISSUE №18

Part №4

International periodic scientific journal

—*ONLINE*

www.moderntechno.de

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 95.33)

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Issue №18
Part 4
December 2021

Published by:
Sergeieva&Co
Karlsruhe, Germany

ISSN 2567-5273
DOI 10.30890/2567-5273

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in technical sciences*

Editorial board: More than 240 doctors of science. Full list on pages 4-5

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30890/2567-5273.2021-18-04

Published by:
Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe, Germany
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

Copyright
© Authors, 2021

About the journal

The International Scientific Periodical Journal "Modern Engineering and Innovative Technologies" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English. The journal is registered in INDEXCOPERNICUS.

Sections of the Journal:

Library of Congress Classification Outline	Sections
Subclass TJ / TJ1-1570	Mechanical engineering and machinery
Subclass TK / TK1-9971	Electrical engineering.
Subclass TA / TA165	Engineering instruments, meters, etc. Industrial instrumentation
Subclass TK / TK5101-6720	Telecommunication
Subclass TK / TK1-9971	Electrical engineering. Electronics. Nuclear engineering
Subclass TN / TN1-997	Mining engineering. Metallurgy
Subclass TS / TS1950-1982, TS2120-2159	Animal products., Cereals and grain. Milling industry
Subclass TS / TS1300-1865	Textile industries
Subclass TK / TK7800-8360	Electronics
Subclass T / T55.4-60.8	Industrial engineering. Management engineering
Subclass T / T351-385	Mechanical drawing. Engineering graphics
Subclass TA / TA1001-1280, Subclass TL / TL1-484, Subclass TE / TE1-450, Subclass TF / TF1-1620	Transportation engineering, Motor vehicles. Cycles, Highway engineering. Roads and pavements, Railroad engineering and operation
Subclass TH / TH1-9745	Building construction
Subclass T / T55-55.3	Industrial safety. Industrial accident prevention
Additional sections	Innovative economics and management, Innovations in pedagogy, Innovative approaches in jurisprudence, Innovative philosophical views

Requirements for articles

Articles should correspond to the thematic profile of the journal, meet international standards of scientific publications and be formalized in accordance with established rules. They should also be a presentation of the results of the original author's scientific research, be inscribed in the context of domestic and foreign research on this topic, reflect the author's ability to freely navigate in the existing bibliographic context on the problems involved and adequately apply the generally accepted methodology of setting and solving scientific problems.

All texts should be written in literary language, edited and conform to the scientific style of speech. Incorrect selection and unreliability of the facts, quotations, statistical and sociological data, names of own, geographical names and other information cited by the authors can cause the rejection of the submitted material (including at the registration stage).

All tables and figures in the article should be numbered, have headings and links in the text. If the data is borrowed from another source, a bibliographic reference should be given to it in the form of a note.

The title of the article, the full names of authors, educational institutions (except the main text language) should be presented in English.

Articles should be accompanied by an annotation and key words in the language of the main text and must be in English. The abstract should be made in the form of a short text that reveals the purpose and objectives of the work, its structure and main findings. The abstract is an independent analytical text and should give an adequate idea of the research conducted without the need to refer to the article. Abstract in English (Abstract) should be written in a competent academic language.

The presence of UDC, BBK

Acceptance of the material for consideration is not a guarantee of its publication. Registered articles are reviewed by the editorial staff and, when formally and in substance, the requirements of the journal are sent to peer review, including through an open discussion using the web resource www.sworld.education

Only previously unpublished materials can be posted in the journal.

Regulations on the ethics of publication of scientific data and its violations

The editors of the journal are aware of the fact that in the academic community there are quite widespread cases of violation of the ethics of the publication of scientific research. As the most notable and egregious, one can single out plagiarism, the posting of previously published materials, the misappropriation of the results of foreign scientific research, and falsification of data. We oppose such practices.

The editors are convinced that violations of copyrights and moral norms are not only ethically unacceptable, but also serve as a barrier to the development of scientific knowledge. Therefore, we believe that the fight against these phenomena should become the goal and the result of joint efforts of our authors, editors, reviewers, readers and the entire academic community. We encourage all stakeholders to cooperate and participate in the exchange of information in order to combat the violation of the ethics of publication of scientific research.

For its part, the editors are ready to make every effort to identify and suppress such unacceptable practices. We promise to take appropriate measures, as well as pay close attention to any information provided to us, which will indicate unethical behavior of one or another author.

Detection of ethical violations entails refusal to publish. If it is revealed that the article contains outright slander, violates the law or copyright rules, the editorial board considers itself obliged to remove it from the web resource and from the citation bases. Such extreme measures can be applied only with maximum openness and publicity.

Editorial board

- Averchenkov Vladimir Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Bryansk State Technical University, Russia
- Angelova Polyana Georgieva, Doctor of Economic Sciences, Professor, Economic Academy D A Tsenova, Svishitov, Bulgaria, Bulgaria
- Animica Evgenij Georgievich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ural State University of Economics, Russia
- Antonov Valerij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Technical University of Ukraine "Kiev Polytechnic Institute", Ukraine
- Antrapceva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Ahmadiev Gabdulahat Malikovich, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Bazheva Rima Chamalovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Kabardino-Balkarian State University named after H M Berbekov, Russia
- Batyrgareeva Vladislava Stanislavovna, Doctor of Law, Research Institute for the Study of Crime Problems named after academician V V Stashisa NAPRN of Ukraine, Ukraine
- Bezdenzhyh Tatjana Ivanovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, St Petersburg State University of Economics, Russia
- Blatov Igor Anatolevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
- Burda Aleksey Grigorevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Buharina Irina Leonidovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Udmurt State University, Russia
- Bushueva Inna Vladimirovna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Bykov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Velichko Stepan Petrovich, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, Ukraine
- Vizir Vadim Anatolevich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Vozhegova Raisa Anatolevna, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Institute of Irrigated Agriculture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Volgireva Galina Pavlovna, Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Perm State University, Russia
- Voloh Dmitriy Stepanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, A A National Medical University Pilgrim, Ukraine
- Vorozhbitova Aleksandra Anatolevna, Doctor of Philology, Professor, Sochi State University, Russia
- Gavrilenko Nataliya Nikolaevna, Doctor of Education, assistant professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Georgievskij Gennadiy Viktorovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, senior scientific employee, SE "Ukrainian Scientific Pharmacopoeia Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Getman Anatolij Pavlovich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
- Gilev Gennadiy Andreevich, Doctor of Education, Professor, Moscow State Industrial University, Russia
- Goncharuk Sergey Mironovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
- Granovskaya Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Grebeva Nadezhda Nikolaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
- Grizodub Aleksandr Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, SE "Ukrainian Scientific Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Gricenko Svetlana Anatolevna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Ural State Academy of Veterinary Medicine, Russia
- Gudzenko Aleksandr Pavlovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Lugansk State Medical University, Ukraine
- Demidova V G., candidate of pedagogical sciences, assistant professor, Ukraine
- Denisov Sergey Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Dorofeev Andrey Viktorovich, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University, Russia
- Doroshina Elena Yurevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, G V Russian University of Economics, Plekhanov, Russia
- Ermagambet Bolat Toleuhanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Director of the Institute of Coal Chemistry and Technology LLP, Kazakhstan
- Zhovtonog Olga Igorevna, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Land Reclamation NAAS, Ukraine
- Zaharov Oleg Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Zubkov Ruslan Sergeevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Nikolaev Interregional Institute for Human Development of the Higher Educational Institution "University of Ukraine", Ukraine
- Irzhi Hahula, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, FLKR - T Bati University, Zlín, Czech
- Kalajda Vladimir Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tomsk State University, Russia
- Kalenik Tatjana Kuzminichna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Kantarovich Yu L., Ph D in History of Arts, Odessa National Music Academy, Ukraine
- Kapitanov Vasilij Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Karpova Nataliya Konstantinovna, Doctor of Education, Professor, South Federal University, Russia
- Kafarskij Vladimir Ivanovich, Doctor of Law, Professor, Director of Science Center of Ukrainian Constitutionalism, Ukraine
- Kirillova Elena Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Kirichenko Aleksandr Anatolevich, Doctor of Law, Professor, Ukraine
- Klimova Natalya Vladimirovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Knyazeva Olga Aleksandrovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Bashkir State Medical University, Russia
- Kovalenko Elena Mihajlovna, doctor of philosophical science, Professor, South Federal University, Russia
- Kovalenko Petr Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Kokebaeva Gulnazar Kenenovna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan
- Kondratov Dmitriy Vyacheslavovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Kopej Bogdan Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
- Kosenko Nadezhda Fedorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ivanovo State University of Chemical Technology, Russia
- Kostenko Vasilij Ivanovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
- Kotlyarov Vladimir Vladislavovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Kochinev Yuriy Yurevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, St Petersburg State Polytechnic University, Russia
- Kravchuk Anna Viktorovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Academy of the State Prison Service, Ukraine
- Kruglov Valerij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Kuderin Marat Krykbaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, PSU named after S Toraygrovna, Kazakhstan
- Kurmayev Petr Yurevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychnya, Ukraine
- Kuhar Elena Vladimirovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Kazakh Agro Technical University S Seifullina, Kazakhstan
- Lapkina Inna Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Latygina Natalya Anatolevna, Doctor of Political Science, Professor, Kiev National University of Trade and Economics, Ukraine
- Lebedev Anatolij Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Stavropol State Agrarian University, Russia
- Lebedeva Larisa Aleksandrovna, candidate of psychological sciences, assistant professor, Mordovian State University, Russia
- Lipich Tamara Ivanovna, doctor of philosophical science, assistant professor, Belgorod State University, Russia
- Lomotko Denis Viktorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukrainian State Academy of Railway Transport, Ukraine
- Lyskova Larisa Vladimirovna, Doctor of Philology, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Lyalkina Galina Borisovna, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
- Majdanyuk Irina Zinovievna, doctor of philosophical science, assistant professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Makarova Irina Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Maksim Viktor Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Malahov A V., Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Ukraine
- Makaveeva Anna Vasilevna, Doctor of Sociology, assistant professor, Altai State University, Russia
- Melnik Alyona Alekseevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Kiev National University of Technology and Design, Ukraine
- Milyaeva Larisa Grigorevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Biysk Technological Institute (branch) "Altai State Technical University named after I I Polzunova", head of the department of business economics, Russia
- Mishenina Tatjana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine
- Mogilevskaya I M., candidate of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
- Moisejkina Lyudmila Guchaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Kalmyk State University, Russia
- Morozov Aleksey Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Morozova Tatjana Yurevna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Instrument Engineering and Computer Science, Russia
- Nefedeva Elena Eduardovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Volgograd State Technical University, Russia
- Nikolaeva Alla Dmitrievna, Doctor of Education, Professor, Northeast Federal University named after M K Ammosova, Russia
- Orlov Nikolaj Mihajlovich, Doctor of Science in Public Administration, assistant professor, Academy of Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Department of Operational Conquest of the BB, Ukraine
- Otepova Gulmira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Pavlodar State Pedagogical Institute, Kazakhstan
- Pavlenko Anatolij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Poltava National Technical University Yuri Kondratyuk, Ukraine
- Parunakyan Vaagn Emilevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Priazov State Technical University, Ukraine
- Patyka Nikolaj Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National Scientific Center "Institute of Agriculture of NAAS", Ukraine
- Pahomova Elena Anatolevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, International University of Nature, Society, and Man "Dubna", Russia
- Pachurin German Vasilievich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Nizhny Novgorod State Technical University R E Alekseeva, Russia
- Pershin Vladimir Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tambov State Technical University, Russia
- Piganov Mihail Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Samara State Aerospace University named after academician S P Queen, Russia
- Polyakov Andrey Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Vinnitsa National Technical University, Ukraine
- Popov Viktor Sergeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Popova Taisiya Georgievna, Doctor of Philology, Professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Rastrygina Alla Nikolaevna, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, I Shevchenko, Kropyvnytskyi, Ukraine
- Rebezov Maksim Borisovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Reznikov Andrey Valentinovich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Moscow State Technological University "Stankin", Russia
- Rokochinskij Anatolij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National University of Water Resources and Environmental Management, Ukraine
- Romashenko Mihail Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Rylov Sergey Ivanovich, PhD in Economics, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Safarova Nelli Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Sochi State University, Russia
- Safarov Artur Mahmudovich, Doctor of Philology, Senior Lecturer, Russia
- Svetlov Viktor Aleksandrovich, doctor of philosophical science, Professor, Petersburg State University of Railway Engineering, Russia
- Semencov Georgij Nikiforovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
- Sentyabrev Nikolaj Nikolaevich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Volgograd State Academy of Physical Culture, Russia
- Sidorovich Marina Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kherson State University, Ukraine
- Sistota Naum Mihajlovich, Doctor of Political Science, Professor, State University of Aerospace Instrumentation, Russia
- Smirnov Evgenij Ivanovich, Doctor of Education, Professor, Yaroslavl State Pedagogical University named after K D Ushinsky, Russia
- Sokolova Nadezhda Gennadevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Izhevsk State Technical University, Russia
- Starodubcev Vladimir Mihajlovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Stegnij Vasilij Nikolaevich, Doctor of Sociology, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
- Stepenko Valerij Efremovich, Doctor of Law, assistant professor, Pacific State University, Russia
- Stovpcev Olexsandr Vasilovich, Doctor of Philosophy, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Stovpce Vasil Grigorevich, Candidate of Philology, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Strelcova Elena Dmitrievna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, South Russian State Technical University (NPI), Russia
- Suhenko Yuriy Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Suhova Mariya Gennadevna, Doctor of Geographical Sciences, assistant professor, Gorno-Altai State University, Russia
- Tararikov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
- Taraskenko Larisa Viktorovna, Doctor of Sociology, Professor, South Federal University, Russia
- Testov Boris Viktorovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tobolsk Integrated Scientific Station, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Tobolsk, Russia
- Tokareva Natalya Gennadevna, Candidate of Medical Sciences, assistant professor, Medical Institute FSBEI HE "Moscow State University named after NP Ogarev, Russia
- Tolbatov Andrey Vladimirovich, candidate of technical sciences, assistant professor, Sumy National Agrarian University, Ukraine
- Tonkov Evgenij Evgenievich, Doctor of Law, Professor, Law Institute of the National Research University Belgorod State University, Russia
- Trigub Petr Nikitovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ukraine
- Tungushbaeva Zina Bajbagusovna, Doctor of Biological Sciences, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Kazakhstan
- Usenko Sergey Angolevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Nikolaev State University named after V O Sukhomlinsky, Ukraine
- Fateeva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tyumen State University, Russia
- Fatyhova Alevtina Leontevna, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University (Sterlitamak branch), Russia
- Fedorishin Dmitro Dmitrovich, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

- Fedotova Galina Aleksandrovna, Doctor of Education, Professor, Novgorod State University, Russia
- Fedyanina Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Habibullin Rifat Gabdulhakovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Hodakova Nina Pavlovna, Doctor of Education, assistant professor, Moscow City Pedagogical University, Russia
- Hrebina Svetlana Vladimirovna, Doctor of Psychology, Professor, Pyatigorsk State Linguistic University, Russia
- Chervoniy Ivan Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Engineering Academy, Ukraine
- Chigirinskaya Natalya Vyacheslavovna, Doctor of Education, Professor, Volgograd State Technical University, Russia
- Churekova Tatyana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Russia
- Shajko-Shajkovskij Aleksandr Gennadevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Chernivtsi National University Y Fedkovich, Ukraine
- Shapovalov Valentin Valerevich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
- Shapovalov Valerij Vladimirovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkiv Regional State Administration, Ukraine
- Shapovalova Viktoriya Alekseevna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
- Sharagov Vasilij Andreevich, Doctor of Chemical Sciences, assistant professor, Balti State University "Alecu Russo", Moldova
- Shevchenko Larisa Vasilevna, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Shepitko Valerij Yurevich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
- Shibaev Aleksandr Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Shishka Roman Bogdanovich, Doctor of Law, Professor, National Aviation University, Ukraine
- Sherban Igor Vasilevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
- Elezovich M Dalibor, Doctor of Historical Sciences, assistant professor, Pristina University K Mitrovica, Serbia
- Yarovenko Vasilij Vasilevich, Doctor of Law, Professor, Admiral G I Maritime State University Nevelsky, Russia
- Yacenko Aleksandr Vladimirovich, Professor, Institute of Maritime Economics and Entrepreneurship, Scientific Research Design Institute of the Marine Fleet of Ukraine, Ukraine
- Evstropov Vladimir Mikhailovich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russian Customs Academy, Russia
- Kononova Alexandra Evgenievna, PhD in Economics, docent, Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine
- Svitlana Titova, PhD in Geography, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Tatarchuk Tetiana, PhD in technical sciences, NU "Zaporizhzhya Polytechnic", Ukraine
- Chupakhina Svitlana Vasyliivna, PhD in pedagogical sciences, docent, Vasil Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
- Boiko Ruslan Vasiliovich, PhD in Economics, docent, Khmelnytsky National University, Ukraine
- Voropayeva Tetiana Sergiivna, PhD in Psychology, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Zakharenko Natalia, PhD in Economics, Priazov State Technical University, Ukraine
- Kirkin Oleksandr Pavlovich, PhD in technical sciences, docent, Priazov State Technical University, Ukraine
- Kyianovskiy Aleksandr Moiseevich, PhD in Chemistry, docent, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Tharkahova Irina Grigorevna, PhD in Economics, docent, Adyge State University, Russia
- Vitroviy Andriy Orestovych, PhD in technical sciences, docent, Ternopil National Economic University, Ukraine
- Khodakivska Olga, Doctor of Economic Sciences, senior research assistant, National Research Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine
- Shatkovskiy Andrii, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Melioration of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Katerynychuk Ivan Stepanovych, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Ukraine
- Goncharenko Igor Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Ukraine
- Gornostaj Oryslava Bogdanivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Stanislavchuk Oksana Volodymyrivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Mirus Oleksandr-Zenovij Lvovich, PhD in Chemistry, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Nashynets-Naumova Anfisa, Doctor of Law, docent, Boris Grinchenko Kyiv University, Ukraine
- Kyselov Iurii Oleksandrovych, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Uman National University of Horticulture, Ukraine
- Smutchak Zinaida Vasyliivna, Doctor of Economic Sciences, docent, Flight Academy of the National Aviation University, Ukraine
- Polenova Galina Tikhonovna, Doctor of Philology, Professor, Rostov-on-Don State University of Economics, Russia
- Makeeva Vera Stepanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Russian State University of Physical Culture, Sports, Youth and Tourism, Russia
- Bunchuk Oksana, Doctor of Law, docent, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
- Gladukh Ievgenii, Doctor of Pharmacy, Professor, National University of Pharmacy, Ukraine
- Benera Valentuna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
- Demyanenko Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
- Makarenko Andriy Viktorovich, PhD in pedagogical sciences, docent, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
- Kharkovliuk-Balakina Natalia, PhD in biological sciences, docent, State Institution "Institute of Gerontology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Ukraine
- Chushenko Valentina Mykolayivna, PhD in pharmaceutical sciences, docent, National Pharmaceutical University, Ukraine
- Malinina Nina Lvovna, doctor of philosophical science, docent, Far Eastern Federal University, Russia
- Brukhansky Ruslan Feoktistovich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Western Ukrainian National University, Ukraine
- Zastavetska Lesya Bogdanovna, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ternopil National Pedagogical University named after V Gnatyuk, Ukraine
- Kalabaska Vira Stepanivna, PhD in pedagogical sciences, docent, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychnia, Ukraine
- Kutishchev Stanislav Nikolaevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, VSTU, Russia
- Pikas Olha Bohdanivna, Doctor of Medical Sciences, Professor, National Medical University named after A A Bogomolets, Ukraine
- Shepel Yuri Alexandrovich, Doctor of Philology, Professor, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine
- Kuris Yuri Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Zaporizhzhya National University, Ukraine
- Kalinichenko Irina Alexandrovna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Sumy State Pedagogical University named after A S Makarenko, Ukraine
- Kagermazova Laura Tsraevna, Doctor of Psychology, Professor, Chechen State Pedagogical Institute, Russia
- Kravchenko Olena Ivanivna, Doctor of Pedagogical Sciences, assistant professor, Luhansk National Taras Shevchenko University, Ukraine
- Redkous Vladimir Mikhailovich, Doctor of Law, Professor, Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences, Russia
- Evstropov Vladimir Mikhailovich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russian Customs Academy, Russia
- Kononova Alexandra Evgenievna, PhD in Economic Sciences, assistant professor, Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine
- Svitlana Titova, PhD in Geography, assistant professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Tatarchuk Tetiana, PhD in Technical Sciences, Zaporizhzhya Polytechnic, Ukraine
- Chupakhina Svitlana Vasyliivna, PhD in Pedagogical Sciences, assistant professor, Vasil Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
- Boiko Ruslan Vasiliovich, PhD in Economic Sciences, assistant professor, Khmelnytsky National University, Ukraine
- Voropayeva Tetiana Sergiivna, PhD in Psychology, assistant professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Kirkin Oleksandr Pavlovich, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Priazovskiy State Technical University, Ukraine
- Kyianovskiy Aleksandr Moiseevich, PhD in Chemistry, assistant professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Tharkahova Irina Grigorevna, PhD in Economic Sciences, assistant professor, Adyge State University, Russia
- Vitroviy Andriy Orestovych, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Ternopil National Economic University, Ukraine
- Khodakivska Olga, Doctor of Economic Sciences, senior researcher, National Research Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine
- Shatkovskiy Andrii, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Katerynychuk Ivan Stepanovych, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Ukraine
- Goncharenko Igor Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Ukraine
- Gornostaj Oryslava Bogdanivna, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Belotserkovets Vladimir Viktorovich, Doctor of Economic Sciences, Professor, National Metallurgical Academy of Ukraine, Ukraine
- Lopuch Piotr Stepanovich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Belarusian State University, Belarus
- Shvets Iryna Borysovna, Doctor of Arts, Professor, Vinnytsia State Pedagogical University named after M Kotsyubynsky, Ukraine
- Morozov Oleg Viktorovich, Doctor of Historical Sciences, assistant professor, University of Customs and Finance, Ukraine
- Vykhrushch Vira Oleksandriivna, Doctor of Pedagogy, professor, National University "Lviv Polytechnic", Ukraine
- Okhrimenko Viacheslav Mykolaiovich, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Kharkiv National University of Municipal Economy named after A M Bektova, Ukraine
- Podchashynskiy Yurii Oleksandrovych, Doctor of Technical Sciences, professor, Zhytomyr Polytechnic, Ukraine
- Blavych Halyna Vasyliivna, Doctor of Pedagogy, professor, Vasil Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
- Hurin Ruslan Serghiyovych, PhD in Pedagogical Sciences, assistant professor, South Ukrainian National Pedagogical University named after K D Ushinsky, Ukraine
- Sukhomlinov Anatolii Ivanovich, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Popova Julia Mikhailivna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Poltava State Agrarian University, Ukraine
- Kononenko Mykhailo Mykhaylovych, PhD in Public Administration, assistant professor, Poltava raionna glad, Ukraine
- Muliar Volodymyr Ilyich, Doctor of Philosophical Science, Professor, Zhytomyr Polytechnic, Ukraine
- Yefimova Olha Mykolajivna, PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Khymai Natalia Ihorivna, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Zarivna Oksana Tymofiyivna, PhD in Pedagogical Sciences, assistant professor, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Shalova Natalia Stanislavivna, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Mitina Lubov Sergiivna, PhD in Philology, assistant professor, Kharkiv State Academy of Culture, Ukraine
- Suima Irina Pavlivna, PhD in Philology, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine
- Medynska Tetiana Igorivna, PhD in Economics, assistant professor, Rivne State Humanitarian University, ORCID 0000-0001-6838-6403, Ukraine
- Vekua Oksana Vitalevna, PhD in Philology, assistant professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Shilo Zhanna Stepanivna, PhD in Economics, assistant professor, National University of Water Resources and Environmental Management, ORCID 0000-0002-2669-6734, Ukraine
- Chiladze Georgiy Bidzinovich, Doctor of Law, Professor, University of Georgia, Georgia
- Kolomiets Tetiana Vyacheslavivna, PhD in Philosophy, National Medical University named after A A Bogomolets, ORCID 0000-0002-5335-7789, Ukraine
- Fonar Liudmyla, PhD in technical sciences, Odessa National Polytechnic University, ORCID 0000-0002-7478-6742, Ukraine
- Melnik Marharyta, PhD in technical sciences, assistant professor, Odessa National Polytechnic University, ORCID 0000-0003-0619-7281, Ukraine
- Cuznetov Alexandru Serghei, PhD in Law, assistant professor, Moldavian State University, ORCID 0000-0002-2738-5620, Moldova
- Yelnikova Maria, PhD in political science, National Pedagogical University named after M P Dragomanov, ORCID 0000-0001-9250-4684, Ukraine
- Pysmenna Olena, PhD in Law, assistant professor, Donetsk National University named after Vasily Stus, Ukraine
- Knyazeva Maryna Vladislavovna, Kharkiv National University V N Karazin, Ukraine
- Khara Maryna Volodymyrivna, PhD in technical sciences, assistant professor, SHEE "Priazov State Technical University", Ukraine
- Nikolaienko Iryna Volodymyrivna, PhD in technical sciences, assistant professor, SHEE "Priazov State Technical University", Ukraine
- Malinovskiy Yuriy Alexandrovich, PhD in technical sciences, assistant professor, OSB "Kryvyi Rih Professional College of the National Aviation University", Ukraine
- Andrii Tkachuk, PhD in technical sciences, assistant professor, State University "Zhytomyr Polytechnic", Ukraine
- Shablii Tetiana Petrivna, PhD in Medical Sciences, assistant professor, Odessa National Medical University, ORCID 0000-0003-3114-3728, Ukraine
- Zaiachkivska Oksana Vasulivna, PhD in Economics, assistant professor, NUVGP, ORCID 0000-0002-8792-9204, Ukraine

УДК 004.2

PARTICULARITIES OF THE FIREARMS TRAINING PROGRAM FOR THE FUTURE BORDER GUARD OFFICERS IN UKRAINE

Serhii Zabolotnyi / Сергій Заболотний

*PhD in Psychology, Senior scientific fellow / Кандидат психологічних наук, с.н.с.,
orcid.org/0000-0003-3714-8570*

Olena Zabolotna / Олена Заболотна

*PhD in Pedagogy, Associate Professor / Кандидат педагогічних наук, доцент,
orcid.org/0000-0001-8501-0555*

Oleh Reznik / Олег Резнік

*PhD in Psychology / Кандидат психологічних наук,
orcid.org/0000-0001-7630-7509**Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard of Ukraine,
Khmelnytskyi, Shevchenko 46,**Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Богдана Хмельницького, Шевченка 46*

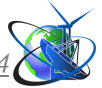
Abstract. *The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the firearms training program development for the future border guard officers of Ukraine. The authors argue that implementation of the future border guards program in firearms training will help improve the level of overall professional competence of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine. The article analyses the firearms training of future border guard officers, which is conducted within a special academic discipline «Firearms Training» at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, aimed at ensuring high-quality training of initial level border guard officers to act with weapons in various situations of operational and service activities and lawful prevention of illegal actions as a unit, group and independently. It has been established that practical training of cadets of the National academy is carried out during: complex practical sessions, self-training and firearms trainings (basic training, simulation and situational training), with the purpose of forming cadets' knowledge, skills and competence in applying special tactics using firearms to complete border protection missions. The article reveals forms and methods of firearms training: theoretical training of cadets, interactive demonstrations, role-plays, case studies, solution of real-life situations of operational and service activity of the SBGSU units.*

Key words: *firearms training, future border guard officers, professional training.*

Introduction.

Recently, firearms training of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU) has undergone significant changes, due to the latest approaches to vocational training: studying the experience of hostilities in the east of the country; adaptation of preparation for illegal actions in different sectors of the border, especially in the West of the state; improving international relations and adopting the experience of training methods in other countries. A new Firearms Course allows for the training of SBGSU personnel under a new format adapted to modern requirements; new methods have been developed that are based on changes in the illegal activities of offenders at the western and other borders of the state, etc. All this actualizes the problem of firearms training of the SBGSU personnel [1].

The current state of development of military science, emergence of new military firearms and equipment, as well as methods and tactics of their use while performing assigned tasks by the representatives of various agencies of the security and defense sector of Ukraine requires considerable modernization. The professional

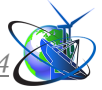
competencies of representatives of various agencies of the Security and Defense sector of Ukraine is an important essential characteristic on which depends the effectiveness of their professional tasks implementation in different conditions of service and combat activities. It should be noted that currently the fire training of servicemen of the SBGSU is undergoing significant changes, under the influence of general growth of extreme activities, proliferation of weapons among the population, a sharp increase in the use of weapons by the criminal world, and most importantly, the conduct of Joint Forces Operations in the east of our country. In view of the above, the requirements for the use of small arms are also changing. In addition, more and more modern samples of small arms, both domestic and foreign production appear in the service of military units and divisions of the SBGSU. The main requirement for representatives of various institutions of the law-enforcement agencies during firearms training is the use of weapons in conditions close to combat [2].

An analysis of recent research and publications confirms that the problem of border guards' professional competence development has long been in the field of view of scientists. In particular, the essential characteristics of the problem of fire training of servicemen is revealed in the works of: Yu. Moiseenko, V. Voloshin, I. Lopatkin and others. Peculiarities of professional training of border guards in other countries were studied by: A. Balendr, O. Kireev, D. Taushan. At the same time, it was established that scientific investigations regarding formation of readiness of servicemen of the SBGSU to use firearms haven't been conducted sufficiently, in particular, the firearms training program of servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine requires additional research.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of development and implementation of the firearms training program for the future border guard officers of Ukraine.

Results of the study. Firearms training is one of the leading disciplines in the system of professional training of the SBGSU. Its purpose is to master skills of the border guards in using regular weapons of the border guard units and ensure maximum use of the border guard units' combat capabilities to defeat the enemy with the least amount of time and ammunition in conditions of modern combat. The experience of armed conflicts in recent years and combat actions in eastern Ukraine amplifies the urgent need for being able to fight enemy using small arms [3].

Firearms training of enlisted personnel of the Ukrainian border guard agency is conducted at the Main Personnel Training Center of the State Border Guard Service of Ukraine named after Major General Igor Momot (in Orshanets, Cherkasy region) using the best practices and programs developed by the specialists of the US Federal Law-Enforcement Training Center [4]. The employees of the SBGSU master the technique of close combat in depth according to the American method «3RC». The border guards (private soldiers and sergeants) complete three levels of self-defense according to the US law-enforcement program called «3 Range Combatives». The practical training «Three levels of self-defense» is held on the basis of the Main Personnel Training Center. Employee participation in this event was organized under auspices of the Law Enforcement Division of the US Embassy in Ukraine.

This training program combine vital skills of performing combat tasks, including firearms using tactics and advanced-level hand-to-hand combat according to the 3RC method. Each aspect is practiced separately, which make it possible to combine all skills, abilities and knowledge into one harmonious system. The border guards during this course master the integrated 3RC tactical system of combat and defensive tactics, which is designed to prepare personnel for action in modern environmental conditions [5]. Testing of the proposed scenarios of events, such as short-distance combat, self-defense techniques, features of tactics of action in a confined space, take place in conditions close to real.

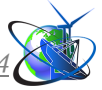
The border guards participating in the course have to show high results at all stages of training and after completion of the course they have to complete a required test of firearms use [6]. Participants of the course have a goal not just to improve the ability to protect other people's lives, but to minimize the risks and mistakes that are part of their professional activities. The acquired knowledge, skills and experience become useful in the further professional activity of border guards during their service at the state border protection units. Also, some border guards undergo additional instructor training program, after which they share the acquired knowledge, experience and skills with their colleagues, as well as cadets of the National academy of the SBGSU.

Speaking about the firearms training for future border guard officers at the National Academy, it is conducted on the bases of a specially designed firearms training program aimed to fill senior positions in the border guard service divisions, including mobile type divisions and increase the combat capability of the border guards' tasks performing [7].

It should be mentioned that nowadays, the professional duties of the Ukrainian border guards include: protection of different state border sectors; ensuring readiness of the State Border Guard Service to protect temporarily uncontrolled areas of the state border after the restoration of control over them; formation and development of rapid response units, bringing their capabilities and level of training up to European standards; ensuring the ability to counter existing and potential threats on the state border of Ukraine in different conditions [8].

Therefore, a special academic discipline «Firearms Training» was introduced at the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine with the purpose to ensure high-quality training of initial level officers of the State Border Guard Service of Ukraine to act with weapons in various situations of operational and service activities and lawful prevention of illegal actions as a unit, group and independently [9]. It allows to comprehensively assess border guards readiness to perform operational and special tasks for the protection of the State Border, including the specifics of operational and service activities of mobile divisions, which are designed to perform tasks on protection of the state border of Ukraine, border control, measures to search and detain offenders, localization of non-standard (crisis) situations, detection and termination of offenses which fall under the competence of the State Border Guard Service.

In addition to the main tasks of the border guard service divisions, the main focus of the firearms training program is focused on training for such tasks as:

- preventing armed conflicts and other provocations on the state border of Ukraine, repelling invasions or attacks on the territory of Ukraine of the armed forces of another state or groups of states in cooperation with units of the Armed Forces of Ukraine, National Guard of Ukraine, or other military formations formed in accordance with Ukrainian laws;
- fighting against terrorism independently and in cooperation with units of the Security Service of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, certain law enforcement agencies;
- participation in conducting border guard operations, carrying out special actions to search for violators of the state border;
- prevention of conflicts and incidents on the state border of Ukraine;
- organization and implementation of measures aimed at maintaining personnel, weapons and equipment in constant readiness to perform suddenly emerging tasks;
- using weapons, special means and measures of physical influence in cases specified by the legislation of Ukraine.

In order to implement the assigned tasks, the training process of the National Academy cadets is organized and conducted in accordance with the training program and requirements for the relevant category of servicemen, including the mobile divisions of the SBGS of Ukraine.

Taking into account the professional duties listed, the tasks of the academic discipline encompass: development of cadets' professional skills and abilities necessary to perform tasks in different conditions; formation of cadets' professional knowledge and skills in the field of professional safety of persons and objects that are under protection; formation of cadets of high moral and professional qualities, discipline, self-confidence, as well as the ability to overcome long-term physical and moral stress, readiness to use weapons in various situations of operational and service activities and lawful counteracting illegal actions as a unit, group and independently.

The content of the discipline:

Topic 1. Tactical and firearms training of SBGSU units.

Topic 2. Combat operation and skills in handling weapons during border patrol missions.

Topic 3. Shooting training to perform shooting exercises in small groups.

Topic 4. Rifle training for shooting exercises in groups of 4-5 servicemen.

The discipline planned educational activity encompasses: complex practical classes - 36 hours; final exam - 4 hours; individual work - 40 hours; self-study - 40 hours; in total - 120 hours.

The forms and methods of training utilized are: theoretical training of cadets, carried out using complex practical method, the tasks for individual and self-preparation work. These classes use such teaching methods as interactive demonstration, discussion, debates, role-plays, case studies, practical solution of situational problems in scenarios of real-life situations of operational and service activities of bodies and divisions of the SBGS of Ukraine.

As for the practical training of cadets, it is carried out at complex practical sessions, self-training and firearms trainings (basic training, simulation training,

situational training), and has the general purpose of forming in cadets stable knowledge, skills and abilities in application of special tactics with the weapon and special means of active action. during the development of individual and group tactical tasks related to the specifics of the use of border guard units.

The practical tasks are professionally-oriented and include tactical-special and tactical-shooting exercises, which are the basis for training future officers of the SBGSU structural units of border guard service divisions. In turn, situational training is conducted in the form of professional role-playing games with combat shooting, and cadets are appointed to specific positions of border guard units. For realism, airsoft equipment and interactive shooting complexes such as Lazertag are widely used.

Conclusions.

The analysis conducted proves that implementation of the SBGSU training program for tactical and special training facilitates enhancement of the future border guard officers' professional competence regarding firearms use. Firearms training of future officers is conducted within a special academic discipline «Firearms Training» at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, aimed at ensuring high-quality training of initial level border guard officers to act with weapons in various situations of operational and service activities and lawful prevention of illegal actions as a unit, group and independently. The practical training of cadets of the National academy is carried out during: complex practical sessions, self-training and firearms trainings (basic training, simulation and situational training). Further scientific investigations require studying the practical particularities of firearms training of Ukrainian border guards, taking into account the experience of using the State Border Guard Service personnel in the area of Joint Forces operation.

References:

1. Мойсеєнко Ю., & Шквир О. (2021). Особливості вогневої підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 24(1), 254-270.
2. Markov O., Samsonov Yu., Borodin S., Shemchuk M. (2021) Формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів різних інституцій сектора безпеки і оборони України в системі вогневої підготовки з використанням сучасних технічних засобів навчання. *Інноваційна педагогіка*. 32(2), 194.
3. Балендр А. (2013). Особливості системи відбору та підготовки персоналу різних ланок прикордонної охорони Фінляндії. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Сер.: педагогічні та психологічні науки*, (3), 7-16.
4. Балендр А. (2012). Сучасний досвід підготовки персоналу прикордонної поліції республіки Румунія. *Молодь і ринок*, (12), 57-61.
5. Балендр А. (2018). Уніфікація підготовки фахівців у сфері охорони кордону як науково-педагогічна проблема (на основі світового досвіду). *Міжнародний науковий журнал науковий огляд*, 7(50), 66-74.
6. Балендр А. (2017). Характеристика рівнів галузевої рамки кваліфікацій

для підготовки прикордонників країн Європейського Союзу в академічній освіті. *Педагогічний дискурс*, (22), 9-14.

7. Balendr A. (2018). Уніфікована програма базового рівня для підготовки фахівців з охорони кордону країн Європейського Союзу. *Педагогічний дискурс*, (25), 17-21.

8. Didenko O. V., Androshchuk, O. S., Maslii, O. M., Balendr, A. V., & Biliavets, S. Y. (2020). Electronic educational resources for training future officers of border guard units. *Information technologies and learning tools*, 80 (6), 39-57.

9. Lopatkin i. & Kitsai Ya. (2021). Methods of conducting comprehensive practical classes with fourth-year cadets at the department of fire and special tactical training. Collection of scientific papers of the national academy of the state border service of Ukraine. Series: pedagogical sciences, 22 (3), 113-123.

Abstract. Мета статті – розкрити особливості програми вогневої підготовки майбутніх офіцерів українського прикордонного відомства. Автори стверджують, що впровадження спеціальної програми вогневої підготовки прикордонників сприятиме підвищенню рівня загальної професійної компетентності особового складу Державної прикордонної служби України. У статті проаналізовано вогневу підготовку майбутніх офіцерів прикордонного відомства, яка проводиться в рамках спеціальної навчальної дисципліни «Вогнева підготовка» на базі Національної академії Державної прикордонної служби України, метою якої є забезпечення якісної підготовки офіцерів-прикордонників початкового рівня до дій зі зброєю в різних ситуаціях оперативно-службової діяльності та законного запобігання протиправним діям як у складі підрозділу, групи та самотійно. Встановлено, що практична підготовка курсантів Національної академії здійснюється під час: комплексних практичних занять, самопідготовки та тренінгів з використанням вогнепальної зброї (базова підготовка, імітаційна та ситуаційна підготовка) з метою формування у курсантів знань, умінь та компетенцій щодо використання вогнепальної зброї для виконання завдань з охорони кордону. У статті розкрито форми та методи вогневої підготовки: теоретична підготовка, інтерактивні демонстрації, рольові ігри, метод кейсів, розв'язання реальних ситуацій оперативно-службової діяльності підрозділів ДПСУ.

Ключові слова: вогнева підготовка, майбутні офіцери-прикордонники, професійна підготовка.

Стаття отримана: 28.10.2021 г.

УДК 37.01(091)(477)=161.2(045)

DEVELOPMENT OF UKRAINIAN PEDAGOGICAL THOUGHT

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Rozman I. / Розман І.

Ph. D. (Pedagogy) / к.пед.н., доцент

ORCID ID 0000-0002-4951-0074

Mukachevo State University, Uzhhorodska, 26, 89600

Мукачівський державний університет, Ужгородська, 26, 89600

Abstract. The article discusses the ways of developing pedagogical thought in Ukraine. Brief information is given on the main areas of work on the formation of pedagogy. Issues related to the development of education are discussed. Pedagogical theories that were inherent in the pedagogical science of the twentieth century. The focus on studying the problems of organizing pedagogical work was especially activated in the twentieth century, both in Ukrainian and foreign pedagogical science. This process, on the one hand, contributed to the creation of an appropriate categorical and conceptual apparatus, on the other, gave an impetus to the analysis of historical experience in this area

Key words: pedagogical thought, theory, development, general historical researches.

Introduction.

Ukrainian philosophical and pedagogical thought is full of requirements for moral and intellectual self-improvement of teachers (charters of fraternal schools, ideas of G. Skovoroda, A. Dukhnovich, K. Ushinsky). In the twentieth century, the problems of organizing this work became the object of special pedagogical research in several contexts-postgraduate education, advanced training of teachers, educational (scientific) and methodological work in and out of school. A significant contribution to the solution of these problems was made by Ukrainian Soviet scientists (V. Bondar, K. Kondrat, A. Kovalenko, M. Korniyaka, V. Nikitenko, D. Rupnyak, P. Semko, I. Trilinsky and others).

Given the lack of textbooks (primarily Ukrainian-speaking), teachers who worked in schools in Transcarpathia actively began to write and publish educational literature. The main types of educational books prepared by A. Voloshin, M. Grigash, E. Yegretsky, B. Zaklinsky, I. Kizak, M. Kozak, O. Markush, I. Pankevich, E. Fotul and others in the period from 1919 to 1926 were grammars, primers, alphabets, readings, counting books, textbooks on general geography, etc. [5, p. 21].

The main material.

It is necessary to make a few additional comments about the pedagogical literature of the Twenties of the last century. The main place was occupied by general historical research devoted to the development of education and schools in Ukraine. The best practices of scientists F. I. Titov and ya.P. Ryappo proved that it is necessary to pay special attention to the changes and transformations that took place in the formation of the Ukrainian SSR. They lay the foundation for the implementation of the original Ukrainian concept of Education. Attention is drawn to the desire of Yu. P. Ryappo to reflect the peculiarities, positive and negative aspects in the Ukrainian education system. Me. P. Ryappo in his work "public education in Ukraine for 10 years of the revolution" analyzed the history of school and extracurricular education, trying in principle to justify the narrow professionalization

of all secondary education after seven years, supported a comprehensive education system [1, p. 5]. The analysis confirms that in the scientific and pedagogical literature of the second half of the twenties there were still few works devoted to pedagogical theories. This required researchers to study in depth the pedagogical heritage that was put forward by the practice of education, education and training.

In this aspect, the scientific and pedagogical activity of the Outstanding Teacher of Ukraine Mykola Fedorovich Dadenkov deserves recognition, who wrote the first textbook on the history of pedagogy, where the pedagogical ideas of G. Skovoroda, T. Shevchenko, I. Franko were analyzed, the pedagogical ideas of Komensky, Ushinsky, Chernyshevsky, the study of educational and cultural relations were highlighted. M. F. Dadenkov paid great attention to aesthetic education and the problems of didactics, which he summarized in a separate manual [1, p.6].

The study of the problems of organizing pedagogical work was especially active in the twentieth century, both in Ukrainian and foreign pedagogical science. This process, on the one hand, contributed to the creation of an appropriate categorical and conceptual apparatus, on the other, gave an impetus to the analysis of historical experience in this area [5, p.20].

Outstanding Ukrainian mathematician, Professor, honored scientist of Ukraine Alexander Matveyevich Astryab advocated the subject system of teaching, for the reform of mathematics; was the organizer and head of the methodological and Mathematical School in Ukraine, the author of textbooks on geometry, arithmetic, stereometry, which were translated into foreign languages [2].

Here are some examples: A. M. Astryab, A. F. Muzychenko, S. Kh. Chavdarov, S. A. Ananyin, V. Yu. Pomagaiba fought to overcome dogmatism in teaching, for the development of cognitive activity of students.

A significant fact was the study of Professor, honored scientist of Ukraine S. H. Chavdarov about the views of G. S. Skovoroda, T. G. Shevchenko, I. Franko, A. S. Makarenko [2]. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Honored Worker of Higher Education Stepan Andreevich Litvinov, who has devoted more than 50 years to teaching the course of the history of pedagogy, plays a significant role in the history of pedagogical thought in Ukraine. Under his editorship, an anthology on the history of Russian pedagogy was published. He successfully studied the pedagogical views of A. S. Makarenko, G. S. Skovoroda, ya.a. Komensky, and especially his attention was focused on the legacy of N. K. Krupskaya, to which he devoted his monograph "N. K. Krupskaya. Life, activity, pedagogical ideas". Together with O. M. Grigoriev S. A. Litvinov specifically developed in historical terms the question of the role of the school in preparing students for life and work [1, p. 6].

Such scientists as M. M. Gritsenko "methodological heritage of M. V. Bunakov and its significance for modern schools", G. P. Gritsenko "pedagogical activity and pedagogical views of S. V. Vasilchenko", I. L. Grushkevich, "Ivan Franko and modern pedagogical thought in Galicia", V. K. Savinets, "pedagogical ideas of Ivan Franko" by V. Z. Smal and others.

During this period, the works of F. I. Naumenko «School of Kievan Rus», «Fundamentals of Pedagogy of A.V. Dukhnovich» were published [3].

During this period, Transcarpathia fought for public education and pedagogical

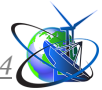
thought, at the forefront of which were an outstanding teacher, talented pedagogical, cultural and religious figure Augustin Voloshin, his colleague Alexander Markush and outstanding expat teachers Ivan Pankevich, Vladimir Birchak and Vasily Pachovsky. They armed teachers of the region with the ideas of folk pedagogy, progressive views of outstanding talented teachers in Europe. They advocated teaching in their native Ukrainian language for the spiritual enrichment of the Transcarpathian Ukrainian people. Augustine Voloshin carried out a noble mission to train teachers at the Teachers' Seminary, wrote textbooks for schools and advanced training of teachers, and advocated the implementation of the Ukrainian national idea. In 1939, Augustine Voloshin was the first president of Carpathian Ukraine. A. Voloshin's associate Alexander Markush, a talented organizer of public education in the Tyachiv region, took care of the formation and development of national education in the district by organizing Ukrainian, Romanian and German schools and holding an action to combat illiteracy and illiteracy of the population and youth. A. Markush is the author and publisher of such textbooks and manuals for schools as the primer "Zornitsa", "Subcarpathian primer", "First reading", "Slovo", "Otchina", "Svet", "Local lore". In total, 23 textbooks and manuals were published from his pen. In 1922-1939, he published the youth magazine "Our native land". A. Markush is a member of the Writers' Union of Ukraine, and is also known as a translator of works by Hungarian writers [1, p.10].

Professor Ivan Pankevich, an associate of Augustine Voloshin, one of the founders of the Prosvita society and the pedagogical society, played an important role in the development of the Ukrainian literary language. He is the author of three editions of the grammar of the Ukrainian language for gymnasiums and City Schools, the author of research on the dialectology of Transcarpathia.

Vladimir Birchak was an active participant in the formation and development of education and schools in Transcarpathia. He gave all his abilities and pedagogical talent to the youth of Mukachevo and Uzhgorod gymnasiums, for which he enjoyed great authority among high school students. V. Birchak is the author of four readings for gymnasiums, as well as the manual "Literary aspirations of Subcarpathian Rus". V. Birchak participates in the creation of the Prosvita and Plast societies [1].

Research on the problems of foreign pedagogy, including comparative pedagogy, has received a new impetus. The problems of didactics in foreign countries were studied by Professor V. Z. Smal, and public education and pedagogical thought were studied by Professor V. Gomonnai and senior employee of the Research Institute of pedagogy L. V. Bugay et al. [3].

Scientists of the Research Institute of pedagogy under the guidance of a talented research teacher Vasily Ivanovich Pomagaiba developed and experimentally tested the didactic foundations of knowledge acquisition, formation of educational skills, systematization and generalization of knowledge in students of grades V-VIII. These data were successfully studied and covered in his monograph by senior researcher, candidate of Pedagogical Sciences V. A. Onishchuk "Didactic foundations of students' awareness of educational material" (1964), which was positively evaluated by the scientific and pedagogical community. He wrote a number of other monographs on the problems of didactics and teaching methods [3, 4].

Conclusions.

The activities of Ukrainian teachers described in the article show that our Ukrainian pedagogy originates from the sources of folk pedagogy, ethnopedagogy, which reflects the history of Education, Work, Study, Life of the people, their traditions and the desire for knowledge. It also becomes quite obvious that scientists and teachers have proposed exactly such a way of forming young people as individuals, which they considered most important for achieving effectiveness in the development of their native state.

Reference

1. Gomonnai V., Rosul V. (2001). Outstanding teachers of Ukraine (XIX – XX centuries). Uzhgorod: Zakarpattia publ. 65 P.
2. History of pedagogical thought (2017). URL: <http://intranet.tdmu.edu.ua/data/...stud / ...> (accessed 13.12.2017)
3. Kalushskaya Lubomira (2008). Outstanding Ukrainian teachers: a historical reference book. Ternopil: Mandrivets publ. 224 P.
4. Mosiyashenko V. A., Zadorozhnaya L. V., Kurok O. I. (2005). History of Pedagogy of Ukraine in faces. Sumy: Universitetskaya kniga publ. 272 P.
5. Rozman I. I. (2016). Organization of educational and methodical work with teachers in the system of school education in Transcarpathia (1919-1938): abstract of the dissertation of the candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.01-general pedagogy and history of pedagogy. Drohobych. 23 p.

Анотація. У статті розглядаються шляхи розвитку педагогічної думки в Україні. Дана коротка інформація про основні напрямки роботи з формування педагогіки. Обговорюються питання, пов'язані з розвитком освіти. Зосереджена увага на теоріях, які були притаманні педагогічній науці ХХ століття. Закцентована увага на вивченні проблем організації педагогічної роботи особливо в ХХ столітті, як в українській, так і в зарубіжній педагогічній науці. Зауважено на те, що процес, з одного боку, сприяв створенню відповідного категоріального і понятійного апарату, з іншого, – дав поштовх аналізу історичного досвіду в цій галузі.

Ключові слова: педагогічна думка, теорія, розвиток, загальноісторичні дослідження.

Стаття відправлена: 29.11. 2021

© Розман І.І.

УДК 37.062

THE ESSENCE AND CONTENT OF THE AUTHORITY OF THE TEACHER СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ АВТОРИТЕТА УЧИТЕЛЯ

Kober I.N. / Кобер И.Х.*PhD, professor / к.п.н. профессор***Sharipova G.K. / Шарипова Г.К.***Senior Lecturer / Ст. преподаватель***Makarova E.A. / Макарова Е.А.***Senior Lecturer / Ст. преподаватель**Taraz Regional University named after M. Kh. Dulaty**Таразский Региональный университет им. М. Х. Дулати*

Аннотация. Авторитет в большей мере окрашен личностно, нежели профессионально. Поэтому корректнее употреблять термин «авторитет учителя», равно как «авторитет врача», «авторитет юриста» (а не педагогический, врачебный, юридический авторитет и т.д.). Тем самым мы подчеркиваем общее и специфичное в рассматриваемом явлении.

Ключевые слова: авторитет, общественные потребности, личность, социальная среда.

Введение

Проблема эффективности влияния учителя на учеников, всегда была в центре внимания педагогов. Один из возможных путей решения этой проблемы – построение авторитетных отношений, поскольку авторитетная личность более эффективно и убедительно воздействует на других.

Авторитет педагога имеет две существенные и взаимосвязанные стороны: внутреннюю и внешнюю. Учителю очень важно осознавать себя авторитетной личностью. Без этого невозможна высокая самооценка, являющаяся стержнем личности, невозможно сохранение активной профессиональной позиции, внутренней уравновешенности, творческого потенциала. Эти параметры можно принять как внутреннюю сторону феномена авторитета учителя.

Авторитет необходим и для эффективного осуществления целостного педагогического процесса, решения задач обучения, воспитания, развития субъектов воздействия. Потребность в эффективном взаимодействии возникает на уровне построения отношений с учениками, их родителями, коллегами, администрацией. Эти постулаты можно отнести к внешним проявлениям авторитета, т.е. к внешней стороне рассматриваемого явления.

Авторитет возникает как следствие социальных потребностей. Потребности пронизывают все сферы жизни общества. Они представляют с собой глубинные причины социальной активности людей, действующих в материальном и духовном производстве, в политике и культуре, в различных социальных институтах.

Результаты исследования.

Таким образом, объективной основой появления авторитета выступают общественные потребности.

Система потребностей является своеобразной постоянной составляющей,

«инвариантностью» в структуре общественного авторитета. Реальное социальное содержание авторитета зависит от конкретных исторических условий и характера деятельности. Сфера деятельности вносит свои содержательные коррективы при раскрытии понятия «авторитет».

Авторитетный педагог достигает эффективного влияния на ученика, не прибегая к формальным атрибутам своих властных полномочий. Процесс становления авторитетных отношений всегда растянут во времени и не так прост, и не все зависит, как иногда кажется, только от педагога, его профессиональных и личностных качеств.

Попытаемся разобраться в самом процессе становления авторитетных отношений, которые так необходимы во взаимодействии ученика и учителя и которые во многом будут определять эффективность решения задач воспитания и обучения.

Прежде всего, нужно отметить, что авторитет приобретается только в процессе значимой деятельности. Для ученика то, чем занимается учитель, что он преподает, что является основой его профессиональной деятельности, является важным, нужным делом. При чем значимая деятельность необязательно должна быть совместной.

Помимо уже указанного важного положения необходимо напомнить, что в обществе существуют определенные каноны, требования к личности педагога, которым необходимо как-то соответствовать, по крайней мере их учитывать. Но авторитет – это весьма конкретное отношение одного человека к другому или группы людей к конкретному субъекту. Следовательно, помимо общих канонических и требований к учителю у каждого субъекта будут свои индивидуальные требования, своя концепция понимания авторитетности. Вместе с тем в каждой индивидуальной концепции авторитета присутствует общепринятая концепция, в которой отражаются и исторические закономерности развития общества, и его экономический уклад, традиции, и общепринятые ценности.

Отсюда можно вывести очень важную закономерность: авторитет субъекта не существует вне и помимо социальной среды. Авторитет личности – это результат фиксирования на человеке определенного к нему отношения социума.

Содержание любого вида авторитета обязательно включают в себя две стороны: социальную и специфическую, соотношение которых определяется дидактикой общего и особенного. Если общее, социальная сторона, присутствует в каждом виде авторитета, то особенное определяется сферой общественной жизни.

Авторитет выражается в способности направлять (не прибегая к принуждению) поступки и логику мышления другого человека (или людей) по желательному пути. Возможность такого воздействия обусловлена доверием и положительным эмоциональным отношением людей к носителю авторитета. Внушение и подражание выделяются как наиболее значимые механизмы воздействия авторитета. При чем речь идет не только о преднамеренном воздействии, но и о непреднамеренном, произвольном внушении.

Авторитет в большей мере окрашен личностно, нежели профессионально. Поэтому корректнее употреблять термин «авторитет учителя», равно как «авторитет врача», «авторитет юриста» (а не педагогический, врачебный, юридический авторитет и т.д.). Тем самым мы подчеркиваем общее и специфичное в рассматриваемом явлении.

Необходимо упомянуть и о властных полномочиях учителя, которыми он наделен. Властные полномочия учителя – это атрибут его педагогической деятельности. Реализация властных полномочий преломляется через культуру учителя. То, как воспользуется учитель данной ему властью, во многом будет определяться его культурой (духовной, нравственной), поэтому так актуален вопрос о культуре учителя, о таких его личностных качествах, как справедливость и тактичность. Там, где есть власть, актуален вопрос о справедливости. Там, где актуален вопрос о справедливости, актуален вопрос о культуре в самом широком ее понимании.

Было бы неверно рассматривать становление авторитета педагога как некий поступательный процесс, а конечный результат – подлинный авторитет – как нечто постоянное. Это весьма динамичный процесс, ибо сам педагог – это только один субъект – субъектных отношений. Авторитет оказывается функцией двух переменных: особенностей как субъекта, так и объекта авторитетных отношений, в которых оба участника этих отношений активны.

Влияние авторитетного педагога более разнообразное по своей сути. Авторитетный педагог, как уже отмечалось, влияет не только направленно, но и значительно чаще ненаправленно. Влияние может быть и опосредованным, авторитетный педагог влияет, не только когда он реально присутствует, но и когда на него ссылаются, о нем думают. Эффективным становится не только вербальное, но и невербальное воздействие. Взгляд, мимика, жесты – все может оказывать влияние. Авторитетный педагог воздействует на учеников всем своим существом, но это уже вершина авторитета.

Авторитетный педагог оказывает влияние также и внушением. Главное, что отличает внушение от других видов влияния, – это существенное снижение критичного отношения человека к поступающей информации, потому что изначально этот человек доверяет источнику информации. Именно такое доверие и является основой авторитетных отношений.

Каждое слово взрослого маленький ребенок воспринимает как абсолютную истину, однако с возрастом критичность повышается, но вовсе не автоматически. Подросток намного критичнее, чем младший школьник, а старшеклассник критичнее, чем подросток. В значительной мере это связано с объемом знаний: чем он больше, тем более широкий спектр информации подвергается критическому осмыслению, сомнению. Повышение критичности подростков, связанная с накоплением индивидуального опыта, предъявляет более высокие требования к учителям старших классов. Старшеклассники гораздо чаще, чем младшие школьники, отвергают бездоказательную информацию. Пренебрежение аргументами учащихся может серьезно подорвать авторитет преподавателя. Реализуя метод убеждения в своем влиянии на субъект S2 (ученика), авторитетный субъект S1 (учитель) может для

достижения результата влияния использовать меньшее число аргументов в отличие от субъекта, не пользующегося таким авторитетом, как субъект S1. Таким образом, процесс эффективного воздействия у авторитетного педагога идет быстрее.

Следовательно, благодаря доверию субъекта S2 (ученика) субъекту S1 (учителю) последний может эффективно влиять не только методом убеждения, но и внушением. Одними из неперенных качеств авторитетного учителя должны быть честность и умение создать атмосферу доверия.

Доверие – это чувство безопасности и комфорта в межличностных отношениях, которое необходимо для создания здорового, открытого климата. Без доверия невозможно установить хорошие, тесные межличностные отношения. В стиле работы руководителя (коим является и учитель школы, он управляет и руководит коллективом детей и их деятельностью) важно проявление справедливости, открытости и внимательности, обращение с учащимися как с ценностью. Если позитивное поведение со стороны руководителя остается постоянным, то доверие будет развиваться, сохраняться и укрепляться. Страх обычно рождает недоверие, в связи с чем актуален вопрос о том, как использовать властные полномочия, которыми наделен учитель.

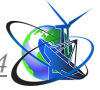
Основаниями авторитета учителя выступают и его деловые качества, и профессиональная компетентность. Учитель многофункционален, поэтому профессиональные требования к нему представлены широко: это собственно профессиональная эрудиция по преподаваемому предмету; знание разнообразных методик обучения; педагогическая технология. Чем шире функциональные обязанности руководителя, и в частности учителя, тем шире должны быть представлены и основания его авторитета.

Выводы.

Не увлекаясь чрезмерно ёмкими и всеохватывающими характеристиками авторитета учителя, опасаясь «утопить» сущность авторитета в его функциях, сторонах, критериях, можно предложить следующее определение: авторитет учителя – это социокультурный феномен, качественно характеризующий систему отношений к педагогу, определяющий его профессионально-личностный статус, принятие и признание его приоритетной роли в системе субъект-субъектных педагогических отношений.

Список литературы

1. Андреев В.И. Конфликтология: искусство спора, ведения переговоров и разрешения конфликтов. – Казань, 1992.
2. Журавлёв В.И. Основы педагогической конфликтологии. – М., 1995.
3. Зюзько М.В. Психологические консультации для начинающего учителя. – М., 1995.
4. Лещинский В.М. Учимся управлять собой и детьми. – М., 1995.
5. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе. – М., 1991.
6. Скотт Дж. Способы разрешения конфликтов. – Киев, 1991.

Abstract. *Authority is colored more personally than professionally. Therefore, it is more correct to use the term "teacher's authority", as well as "the authority of a doctor", "the authority of a lawyer" (and not a pedagogical, medical, legal authority, etc.). Thus, we emphasize the general and specific in the phenomenon under consideration.*

Key words: *authority, social needs, personality, social environment.*

УДК 37.062

SOME ASPECTS OF PEDAGOGICAL INTERVENTION IN A CONFLICT НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА В КОНФЛИКТ

Kober I.H. / Кобер И.Х.*PhD, professor / к.п.н. профессор***Sharipova G.K. / Шарипова Г.К.***Senior Lecturer / Ст. преподаватель***Makarova E.A. / Макарова Е.А.***Senior Lecturer / Ст. преподаватель**Taraz Regional University named after M. Kh. Dulaty**Таразский Региональный университет им. М. Х. Дулати*

Аннотация. Умение управлять конфликтными отношениями представляет собой одну из сложных социально-психологических и педагогических проблем. Вовремя и успешно разрешенные конфликты вносят существенные коррективы в социально- психологический климат коллектива, способствуют формированию устойчивости индивида в ситуации повышенной сложности, умения принимать своевременное, правильное решение без эмоциональных взрывов.

Ключевые слова: конфликт, конфликтная ситуация, межличностные отношения, статус педагога.

Введение.

Формы выражения конфликта во многом зависят от уровня развития личности, коллектива, возраста участников конфликта, их индивидуального жизненного опыта, личностных качеств, типа конфликта, специфики деятельности коллектива, от стиля управления коллективом.

Существуют прямая зависимость между успешностью разрешения конфликта в детском коллективе и той позицией, которую занимает педагог по отношению к данному явлению. Рассмотрим некоторые встречающиеся в практике варианты возможных позиций педагога.

- **Позиция силового (авторитарного) вмешательства в конфликт.** Педагог признает наличие конфликта, пытается фиксировать участвующие стороны и расстановку сил. Но педагог не столько стремиться разрешить конфликтную ситуацию, сколько с ней борется, считая, что всякий конфликт в детском коллективе – это зло. Как правило, единолично определяет правого и виноватого и применяя соответствующие санкции, подавляет конфликт, но в действительности разрешения конфликта не происходит.
- **Позиция невмешательства.** Чаще занимается педагогом – либералом. Он старается не замечать конфликтных ситуаций, столкновений, которые возникают в руководимом им коллективе. Не вмешивается в конфликт до тех пор, пока ему на него не укажут или он не коснется его лично. Его реакцию на создавшуюся ситуацию могут вызвать замечания, критика со стороны администрации или коллег. Вполне вероятно, что разрешение конфликта он возложит на актив класса.
- **Позиция замалчивания конфликта.** У некоторых педагогов сложилось

мнение, что возникновение конфликтов в руководимом ими коллективе свидетельствует об их профессиональной слабости, педагогической неудаче. Конфликт, по убеждению таких педагогов, высвечивает их воспитательное бессилие. Наличие конфликтной ситуации просто не признается, отвергается. Педагог, таким образом, пытается уйти от проблемы простым ее непризнанием. Ситуация может перейти в форму запущенности, хронического состояния, что крайне негативно сказывается на развитии коллектива.

- *Поиск путей целесообразного вмешательства в конфликт.* Решая этот вопрос, педагог опирается на собственные знания коллектива, его воспитательные возможности, анализирует ситуацию и прогнозирует варианты развития конфликтных отношений, возможные последствия. Может быть принято решение о временном невмешательстве, о предании гласности причин конфликта, о необходимости срочного воздействия на конфликтующие стороны с применением прямых или косвенных методов разрешения конфликта.

Можно переключить внимание конфликтующих сторон на другой объект, что дает возможность принять нестереотипное решение по выходу из ситуации, принесет элементы нового, необычного. Переключить внимание можно и за счет смены вида деятельности, которая стимулировала бы новые доминирующие интересы.

Результаты исследования.

Роль «судьи» может взять на себя сам учитель, но при условии, что его авторитет основан не столько на ролевой позиции, сколько на принятии конфликтующими сторонами его личностных качеств. Существенное значение для успешного разрешения конфликта имеет владение учителем методом убеждения, аргументации.

К разрешению конфликтной ситуации может быть привлечен и коллектив. Основная сложность – уметь понять необходимость коллективного вмешательства. Иногда оно может усугубить, ужесточить конфликт, особенно в детском коллективе. «Существует такая область отношений в детской среде, – писал В.А.Сухомлинский, – куда не всегда можно и нужно допускать посторонних».

Практика вмешательства в конфликт не лишена и характерных ошибок которые допускаются педагогами. К наиболее типичным можно отнести следующие:

- Недооценка или переоценка значимости общественного мнения группы или коллектива для того или иного участника конфликта. Чаще всего подобная ошибка допускается из-за отсутствия знаний о неформальной структуре коллектива, статусе каждого его члена в этой структуре. Чем выше статус учащегося в неформальной структуре коллектива, тем острее его чувствительность к мнению этого коллектива. Однако если речь идет о новичке, то эта зависимость может оказаться иной. Например, для новичка, обладающего невысоким статусом в неформальной структуре коллектива, сам коллектив может

быть референтным, значимым. Уровень развития коллектива определяет значимость общественного мнения для каждого его члена.

- Преувеличение педагогом роли возможного собственного влияния. Эта ошибка – следствие непонимания учителем уровня своего авторитета и конфликтующих сторон. Работая с учащимися младших классов, учитель пользуется безграничным авторитетом. Наблюдается эффект иррадиирующего авторитета. Младшие школьники обращаются к учителю за помощью, советом по самому широкому кругу вопросов. Педагогу щедро авансируется доверие и при решении сугубо личных проблем учащегося. Но по мере взросления школьников ситуация меняется, мы больше сталкиваемся с явлением дискретности, избирательности авторитета.
- Недооценка или переоценка предшествующего собственного опыта регулирования отношений в коллективе.
- Решаясь на вмешательство в конфликт, педагог склонен занимать позицию над конфликтующими, позицию «верховного судьи». Но нужно помнить, что быть объективным крайне сложно. В процессе профессиональной деятельности у педагога складываются определенные отношения к тем или иным ученикам. Они могут иметь оттенки явной симпатии, нейтралитета или даже антипатии. Трудно ожидать, что педагог может разом от этих чувств освободиться. В большинстве случаев мы отдаем предпочтение тому из двоих, кто ближе нам по психологическому складу, по социальной и ценностной ориентации.

Стремления педагога должны быть направлены на создание ситуации, в которой обе стороны сохраняют чувство собственного достоинства.

В целом своевременное разрешение конфликтов (особенно в детском коллективе) является одним из факторов формирования самопознания, творческой самостоятельности и нравственной устойчивости. Как показывают наблюдения, конфликт в детском коллективе, оставленный без своевременного вмешательства взрослого, часто приводит к развитию культа силы, особенно если причина противоречий – дележ общего объекта притязаний. Вмешательство педагога в конфликтную ситуацию всегда должно нести урок нравственности, помогая учащимся понять суть социальных ценностей обогатить их небольшой жизненный опыт.

Стремясь разрешить конфликт необходимо определиться что же мы должны для себя выяснить:

- установить действительных участников конфликтной ситуации;
- определить в пределах возможного причины, цели, мотивы, особенности характера конфликтующих сторон;
- изучить ранее существовавшие межличностные отношения участников конфликта;
- изучить намерения конфликтующих сторон и представления о способах разрешения конфликта;
- определить отношение к конфликту невовлеченных в него членов группы, коллектива;

- принять решение о наиболее приемлемых способах разрешения конфликта.

Выводы.

Таким образом, представители различных индивидуально-психологических типов проявляют различную сензитивность к одним и тем же фактам.

Конфликтность в большей степени зависит от черт личности, которые выражают отношение к людям, чем от свойств, характеризующих отношение к делу, к самому себе, а также от интеллектуального уровня человека. У педагогов с высоким и средним уровнем конфликтности преобладают, как правило, сходные между собой индивидуально-личностные характеристики, различия носят чисто количественный характер. Низко конфликтные учителя обычно характеризуются другим набором свойств, чаще полярного характера. У лиц с высоким и средним уровнем конфликтности ярко проявляются свойства, иллюстрирующие или провоцирующие нарушения норм общения и поведения.

Внутренняя конфликтность личности обычно повышает ее внешнюю конфликтность. Люди, занимающие маргинальное положение (взаимодействующие с различными социальными группами или группами различного статуса), предположительно потенциально более конфликтны, чем те, которым не присущи маргинальные противоречия.

Список литературы

1. Андреев В.И. Конфликтология: искусство спора, ведения переговоров и разрешения конфликтов. – Казань, 1992.
2. Журавлёв В.И. Основы педагогической конфликтологии. – М., 1995.
3. Зюзько М.В. Психологические консультации для начинающего учителя. – М., 1995.
4. Лещинский В.М. Учимся управлять собой и детьми. – М., 1995.
5. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе. – М., 1991.
6. Скотт Дж. Способы разрешения конфликтов. – Киев, 1991.
7. Чернышев А.С. Практикум по решению конфликтных ситуаций. – М., 1998.
8. Шевченко Л.Л. Практическая педагогическая этика. – М., 1997.

Abstract. *The ability to manage conflict relationships is one of the complex socio-psychological and pedagogical problems. Timely and successfully resolved conflicts make significant adjustments to the socio-psychological climate of the team, contribute to the formation of an individual's stability in a situation of increased complexity, the ability to make a timely, correct decision without emotional outbursts.*

Key words: *conflict, conflict situation, interpersonal relations, teacher status.*

Статья отправлена: 06.12.21 г.

© Шарипова Г.К.

УДК 794:372

**OUTDOOR GAMES AS A MEANS OF DEVELOPING AND IMPROVING
MOTOR SKILLS, PHYSIKAL AND PERSONAL QUALITIES****ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ДВИГАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ ФИЗИЧЕСКИХ И ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ****Mustafina K.K./ Мустафина К.К.***master / магистр**Taraz Regional University named after M.Kh. Dulati,**Kazakhstan, Taraz, st. Tolebi 60, 080000**Таразский Региональный Университет им. М.Х. Дулати,**Казахстан, Тараз, ул. Толеби 60*

Аннотация. В работе рассматривается подвижная игра, как средство приобретения ребенком знаний и понимание об окружающем мире, развития мышления, смекалки, ловкости, сноровки, ценных морально-волевых качеств.

Ключевые слова: подвижные игры, смекалка, ловкость

Вступление.

Подвижная игра — это специальная, быстрая деятельность ребенка, характеризующаяся точным и своевременным выполнением заданий, согласованный обязательными для всех играющих правилами. Подвижная игра является упражнением, посредством которого ребенок готовится к жизни. Привлекательное содержание, эмоциональная насыщенность игры побуждают ребенка к определенным умственным и физическим усилиям.

Основной текст.

Подвижная игра — необходимое средство приобретения ребенком знаний и понимание об окружающем мире, развития мышления, смекалки, ловкости, сноровки, ценных морально-волевых качеств. В игре ребенок направляет свое внимание на достижение цели, а не на способ выполнения движения. Он действует в соответствии с игровыми ситуациями, показывая при этом свою ловкость и тем самым совершенствуя движения. В процессе игры происходит не только упражнение в уже имеющихся навыках, закрепление их, совершенствование, но и развитие новых качеств личности.

Глубокий смысл подвижных игр — в их полноценной роли в физической и духовной жизни, существующей в истории и культуре каждого народа. Подвижные игры всегда являются творческой деятельностью, в которой проявляется естественная потребность ребенка в движении, необходимость найти решение двигательной задачи, поэтому свободу действий дошкольник реализует в этих играх. Играя, ребенок не только познает окружающий мир, но и преобразует его.

Дети младшего дошкольного возраста подражают в игре всему тому, что видят. Тем не менее в подвижных играх малышей в первую очередь всего находит отражение не общение со сверстниками, а отображение той жизни, которой живут взрослые или животные (летают как воробушки, взмахивают руками как бабочки крылышками и т.д.). Стремление к воодушевлению неживой природы высказывается желанием ребенка придать изображаемому в

игре образу живой характер, а когда он вживается в образ, у него включаются механизмы сопереживания и, как следствие, складываются нравственно ценные личностные качества: сопереживания, соучастия, сопричастности.

На 5 году жизни характер игровой деятельности детей меняется. Их начинает интересовать результат подвижной игры, они стремятся выразить свои чувства, желание, осуществить задуманное, творчески отобразить в воображении и поведении накопленный двигательный и социальный опыт. Тем не менее подражательность и копирования продолжают играть важную роль и в старшем дошкольном возрасте.

Для подвижных игр типично наличие нравственного содержания. Они воспитывают доброжелательность, стремление к взаимопомощи, совестливость, организованность, инициативу. Кроме того, проведение подвижных игр связано с большим эмоциональным подъемом, радостью, весельем, ощущением свободы.

Разные по содержанию подвижные игры дают возможность проследить разнообразие подходов к поиску путей гармоничного развития детей. Условно можно выделить несколько типов подвижных игр, которые по-разному способствуют всестороннему развитию дошкольников, несут в себе разную социальную направленность.

Играм в виде «Ловишки» обычно характерно творческий характер, основанный на азарте, двигательном опыте и точном соблюдении правил. Убегая, догоняя, увертываясь, дети максимально мобилизуют свои умственные и физические силы, при этом они самостоятельно выбирают способы, обеспечивающие результативность игровых действий, совершенствующие психофизические качества.

Игры, требующие придумывания движений или мгновенного прекращения действия по игровому сигналу, побуждают детей к индивидуальному и коллективному творчеству (придумыванию комбинаций движений, имитации движений транспортных средств, животных). Игры в виде «Замри», «Стоп», «Море волнуется» и другие требуют от играющих прекратить движение по соответствующему сигналу, при этом необходимо сохранить выражение лица и напряжение мышц тела в таком положении, в котором они были застигнуты игровым сигналом. Воодушевленность и выразительность движений в таких играх чрезвычайно важны.

Стоп - упражнение является одновременно упражнением для воли, внимания, мысли, для чувства и движения.

Игры с элементами как вида соревнования требуют правильного педагогического руководства ими, которое предполагает соблюдение ряда условий: каждый ребенок, участвующий в игре, должен хорошо владеть двигательными навыками (лазанием, бегом, прыжками, метанием и т.д.), в которых он соревнуется.

В играх в виде «Жмурки», «Угадай по голосу» совершенствуются анализаторные системы, осуществляются сенсорные коррекции.

Таким образом, играя и реализуя различные формы активности, дети познают окружающий мир, себя, свое тело, изобретают, творят, при этом

развиваются гармонично и целостно.

Подвижная игра - одно из важных средств всестороннего воспитания детей дошкольного возраста. Свойственная ее особенность — комплексность воздействия на организм и на все стороны личности ребенка: в игре одновременно осуществляется физическое, умственное, нравственное, эстетическое и трудовое воспитание. Они рассматриваются как основное средство и метод физического воспитания. Являясь важным средством физического воспитания, подвижная игра одновременно оказывает оздоровительное воздействие на организм ребёнка. В игре он упражняется в самых разнообразных движениях: беге, прыжках, лазании, перелезании, бросании, ловле, увертывании и т.д. Большое количество движений активизирует дыхание, кровообращение и обменные процессы. Это в свою очередь оказывает благотворное влияние на психическую деятельность. Оздоровительный эффект подвижных игр усиливается при проведении их на свежем воздухе.

Подвижная игра всегда требует от детей творческой активности: найти наиболее рациональные способы действий, самостоятельно принять правильное решение её, найти выход из создавшейся игровой ситуации. Она накладывает на детей определённые обязанности. Дети выполняют в игре разнообразные роли, определённые правила. Они серьёзно относятся к своим игровым задачам.

Подвижная игра является одним из источников детского творчества. Любая хорошая подвижная игра, даже самая простая по своему содержанию и правилам, даёт пищу детской фантазии, будит мысль. При постоянном проведении забавных и близких детям по содержанию игр с правилами мы наблюдаем с новым видом детского творчества – дети сами придумывают варианты игр и даже совсем новые игры с правилами. Ребёнок, входя в роль, творит и создаёт образ. Чем богаче его знания и представления об игровом образе, тем точнее созданный им игровой образ.

Подвижные игры классифицируются по разным параметрам:

- по возрасту;
- по степени подвижности ребенка в игре (игры с малой, средней, большой подвижностью);
- по видам движений (игры с бегом, метанием и т.д.);
- по содержанию (подвижные игры с правилами и спортивные игры).

Подвижные игры с правилами: сюжетные, несюжетные, игры-забавы, аттракционы и спортивные игры (волейбол, баскетбол, бадминтон, городки, лапта, настольный теннис, футбол, хоккей).

Сюжетные подвижные игры отражают в условной форме жизненные или сказочный эпизод. Ребенка увлекают игровые образы. Он творчески воплощается в них, изображая кошку, воробышка, автомобиль, волка и т.д.

Несюжетные подвижные игры содержат интересные детям двигательные игровые задания, ведущие к достижению цели. Эти игры делятся на игры типа: перебежек, ловишек; игры с элементами соревнования. («Кто скорее добежит к своему флажку?» и т. п.); игры-эстафеты («Кто скорее передаст мяч?»); игры с предметами (мячи, обручи, кегли и т.п.).

Подвижная игра – незаменимое средство пополнения ребенком знаний и представлений об окружающем мире, развитии мышления, смекалки, ловкости, сноровки, ценных морально-волевых качеств. При проведении подвижной игры имеются неограниченные возможности комплексного использования разнообразных методов, направленных на формирование личности ребенка. В процессе игры происходит не только упражнение в уже имеющихся навыках, их закрепление и совершенствование, но и формирование новых психических процессов, новых качеств личности ребенка.

Литература:

1. Тимофеева Е.А. "Подвижные игры с детьми младшего дошкольного возраста" М.: "Просвещение", 1986 г. 159 с.
2. Абдульманова Л. В. Воспитание физической культуры у детей дошкольного возраста. - Ростов-на-Дону: Изд-во РГПУ, 2004. - 115.
3. Аксенова Н. Формирование двигательной активности. Старший дошкольный возраст // Дошкольное воспитание №6. - 2000. - С.30-48.

Annotation: The paper considers mobile play as a means for a child to acquire knowledge and understanding about the world around him, to develop thinking, ingenuity, dexterity, valuable moral and volitional qualities.

Key words: outdoor games, ingenuity, dexterity

Статья отправлена: 06.12.2021 г.

© Мустафина К.К.

УДК 376.016-056.36

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN CORRECTIONAL LEARNING OF MATHEMATICS OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЙНОМУ НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ УЧНІВ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Odynchenko L.K. / Одинченко Л. К.

с.р.с., as.prof. / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0002-4629-0600

Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, General Batyuk 19, 84116

Донбаський державний педагогічний університет,

Слов'янськ, Генерала Батюка 19, 84116

Bondarenko M.V. / Бондаренко М.В

teacher of higher qualification category / вчитель вищої категорії

Special School No41, Internatna 1, 84116

Спеціальна школа №41, Слов'янськ, Інтернатна 1, 84116

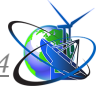
Анотація. У статті висвітлено актуальні питання використання інформаційних технологій в освітньому процесі з математики в спеціальній школі. Приділено увагу впливу новітніх технологій на якість засвоєння учнями з особливими освітніми потребами математичних знань і вмінь, активізацію їхньої пізнавальної діяльності, навчальної активності й самостійності. Розкрито деякі методичні підходи використання інструментів і засобів ІКТ у процесі корекційного навчання математики учнів із інтелектуальними порушеннями старших класів.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, урок математики, учні із інтелектуальними порушеннями, навчання, пізнавальна діяльність.

Вступ.

В умовах реформування шкільної освіти важливим завданням сьогодення є забезпечення оптимальних умов навчання, виховання, розвитку й підготовки учнів із особливими освітніми потребами до самостійної життєдіяльності в інформатизованому суспільстві. Широке впровадження досягнень науково-технічного прогресу в практику спеціальних закладів відкриває нові можливості щодо використання в корекційно-освітньому процесі новітніх технічних засобів, відповідного комп'ютерного програмного забезпечення. В умовах комп'ютеризованого навчання набуває нових функцій діяльність сучасного вчителя спеціальної школи, актуалізуються питання розроблення й обґрунтування методик викладання шкільних дисциплін із використанням інструментів і засобів ІКТ.

Ефективність навчання знаходиться у прямій залежності від рівня активності учня у пізнавальній діяльності та ступеня його самостійності в цьому процесі. Інтеграція традиційних засобів навчання й інформаційно-комунікаційних технологій здатна стимулювати пізнавальну активність, розвиток мотивації й інтересу учнів із інтелектуальними порушеннями до вивчення навчального матеріалу різних шкільних дисциплін, підвищувати самостійну продуктивну діяльність і результативність корекційного навчання.

Основний текст.

У системі шкільної підготовки учнів із інтелектуальними порушеннями до самостійного життя та продуктивної праці особливе місце проміж навчальних предметів займає математика. Математика є одним із найважчих предметів для даної категорії дітей, що пояснюється як абстрактністю математичних понять, так і особливостями сприйняття, розуміння, запам'ятовування та відтворення ними програмного математичного матеріалу. Через специфічність психічного розвитку учнів із порушенням інтелекту, недорозвинення пізнавальних інтересів і зниження пізнавальної активності, корекційно-освітній процес навчання математиці в спеціальній школі є складним і довготривалим. Труднощі формування в учнів із інтелектуальними порушеннями математичних знань і вмінь обумовлені такими особливостями їхньої пізнавальної діяльності, як-от: уповільнений темп, вузькість і не диференційованість сприйняття; дефектність здійснення розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації, диференціації; конкретність і ситуативність мислення; слабкість регулюючої ролі мислення, недорозвинення словесно-логічного мислення; невміння застосовувати отримані знання в новій ситуації тощо (К. Ардобацька, В. Басюра, С.Дубовський, О. Гаврилов, І. Гладченко, Р. Ісенбаєва, О. Ляшенко, М. Перова, С. Попович, І. Татьянчикова, В. Эк тощо). У спеціальній методиці математики постає питання впровадження інноваційних технологій із урахуванням специфічності пізнавальної діяльності дітей із інтелектуальними порушеннями. У контексті розв'язання цих питань слухними є думки науковців щодо обґрунтування доцільності використання інформаційних технологій в освітньому процесі спеціальної школи (О. Боряк, О. Василенко, І. Дмитрієва, Т. Єжова, Ю. Косенко, Н. Кравець, О. Кукушкіна, О. Легкий, С. Миронова, І. Нікольська, Л. Одинченко, М. Супрун тощо). Зокрема, це практична реалізація диференційованого навчання в умовах класу й здійснення оперативного керування індивідуальною діяльністю учнів; своєчасна оцінка труднощів кожного учня під час розв'язуванні пізнавальних задач і врахування специфічного характеру помилок; надання кожному учню варіативної допомоги відповідно до темпу і способу засвоєння знань; модифікація методів, засобів і прийомів навчання з метою активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку мотивації й інтересу до вивчення навчального предмету; розширенні форм самостійної продуктивної діяльності школярів.

На основі узагальнення практичного досвіду вчителя вищої категорії Слов'янської спеціальної школи № 41 Бондаренко М.В. (стаж роботи – 30 р.) визначимо деякі методичні підходи використання інструментів і засобів ІКТ у процесі корекційного навчання математики учнів із інтелектуальними порушеннями старших класів. Потужним багатофункціональним засобом формування математичних знань і умінь у даної категорії дітей стають мультимедіа-технології, що використовують різні програмні та технічні засоби з метою найбільш ефективної дії на школярів. Для активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики в спеціальній школі особливу увагу приділено навчальним презентаціям, які створені у програмі Microsoft Office

PowerPoint. Найбільш популярним електронним засобом унаочнення математичного матеріалу на уроках є самостійно створена навчальна презентація, але вчитель може використовувати вже готовий мультимедійний освітній продукт, знаходячи його в Інтернет-ресурсах. Мультимедійна навчальна презентація дає можливість самостійно скомпонувати математичний матеріал за відповідною темою уроку з орієнтацією на зону найближчого й актуального розвитку учнів класу, а також із урахуванням психічних особливостей і пізнавальних можливостей кожної дитини, виходячи зі структури наявного дефекту, закономірностей його прояву.

На прикладі уроку-презентації у 7 класі за темою: «Знаходження дробу від числа» розглянемо декілька видів роботи, що спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів із інтелектуальними порушеннями. З метою швидкого налаштування дітей на роботу та закріплення навичок усних обчислень урок розпочинається з усної лічби. У структурі уроку на цьому етапі запропоновано гру «Брейн – ринг», щоб викликати в учнів активність і підтримати інтерес до усного рахунку. Учні класу поділяються на дві команди і працюють за комп'ютерами. На екрані з'являються приклади усних вправ і кожній команді пропонується по черзі їх розв'язати, а також перевірити відповідь, клацнувши мишкою (на моніторі з'являється правильна відповідь). За кожну правильну відповідь команда отримує бали. Переможцем стає команда, яка набере найбільшу кількість балів.

З метою впливу на пізнавальну активність і самостійність учнів із порушенням інтелекту на уроці створюються проблемні ситуації й організується пошук їх розв'язання. Отже, на моніторі з'являється наступний слайд – це проблемна ситуація: «Чи може здійснитися план учня?»

Допоможемо. Учень склав собі такий режим дня: на читання книг (¹₆ доби), на їжу (¹₁₂ доби), на спорт (¹₈ доби), на здійснення добрих справ (³₈ доби), на сон – 8 годин. Діти роблять висновок, що план учня нездійснений і пропонують свої версії здійснення плану, виправляючи дробі на комп'ютері. Далі школярам пропонується розв'язати складену задачу за коротким записом: «Вага людини – ⁷₁₅ частин від ваги людини. Скільки кисню в організмі людини, вага якої 60кг?» Розв'язання задачі діти записують у зошитах. Наступний слайд – це пізнавальна довідка про кисень і відеоролик про забруднення повітря. Дана робота вимагає від учнів актуалізації знань, уміння аналізувати, розвиває увагу, сприяє оволодінню новими способами дій, підводить школярів до самостійних узагальнень і висновків, покращує засвоєння математичного матеріалу.

Важливою складовою кожного уроку математики є розгадування кросвордів і ребусів. Наприклад, учні класу розподіляються на дві групи, кожна група на комп'ютері намагається швидко і правильно розгадати кросворд, правильною відповіддю якого є ім'я видатного математика і фізика – Альберт Ейнштейн. Після цього учням пропонується слайд, який є носієм певної інформації про видатного вченого. Підбір таких цікавих фактів або історичних довідок про вчених-математиків переключає учнів з одного виду роботи на

інший, викликає інтерес і емоційне-позитивне ставлення до уроків.

Індивідуалізувати процес навчання допомагає самостійна робота за комп'ютерами. Діти розподіляються на групи: з середнім, початковим та елементарним рівнем навчальної компетенції. Кожна група отримує різнорівневі завдання і вирішує їх самостійно в індивідуальному темпі. Активізації самостійної діяльності учнів розвиває пізнавальний інтерес, волю, спонукає до продуктивного мислення, застосування набутих знань і умінь, вияву ініціативи, змагання. Такий вид роботи викликає в учнів позитивні емоції та впливає на навчальні мотиви. Доказом цього є яскраві усміхнені смайлики, якими діти оцінюють свій настрій наприкінці уроку.

На уроках математики комп'ютер для учня це – ігрове навчальне середовище. За допомогою комп'ютера легко створити на уроці цікаву ігрову ситуацію. Учні з захопленням відправляються на пошуки піратських скарбів або в космічні подорожі, але для цього їм пропонується засвоїти певні математичні знання й отримати необхідні математичні навички. Наприклад, на уроці – презентації у 9 класі за темою: «Арифметичні дії з десятковими дробами», учням запропоновано відправиться у подорож по математичному океану на вітрильнику «Надія» та побувати на острові «Обчислювальному», «Логічному», на мисі «Задачному». Так, на острові «Обчислювальному» учні виконують завдання: «Допоможемо розігнати хмари». На екрані монітора з'являється сонечко в хмарах. Щоб продовжити подорож на вітрильнику, необхідно розігнати хмари - вирішити арифметичні приклади і перевірити отриману відповідь, клацнувши мишкою на хмаринку. Якщо відповідь правильна, то хмаринка зникає. На острові «Логічний» учні закріплюють обчислювальні навички виконання всіх арифметичних дій з десятковими дробами. З цією метою запропоновано на комп'ютері в арифметичних прикладах з десятковими дробами правильно поставити кому та розв'язати надані приклади на класній дошці. На мисі «Задачному» запропоновано розв'язати задачу життєво – практичного напрямку: «Вранці ви погано закрили кран. Якщо за 1 секунду витікає 10 грамів води, то скільки води витече за 1 годину, за 10 годин, за добу?». Учні визначають послідовність її розв'язання, після цього приступають до запису розв'язку задачі на класній дошці й у зошитах. За допомогою вчителя школярі співвідносять отримані результати з їхнім життєвим досвідом і приходять до висновку, що витече дуже багато води. На моніторі з'являється відеоролик про економне використання води.

Отже, при діяльному підході до розвитку пізнавальної активності учнів із інтелектуальними порушеннями важливе значення приділяється використанню на уроках математики інформаційних технологій. Такий підхід забезпечує розширення можливостей візуалізації складного математичного матеріалу, підвищення мотивації навчання й ефективності самостійної роботи школярів.

Висновки.

Відтак, використання інструментів і засобів ІКТ на уроках математики в спеціальній школі має передбачати розвиток в учнів мислення, допитливості, пізнавального інтересу до пошуку шляхів пізнання, уміння аналізувати, узагальнювати, виділяти головне, самостійно робити висновки, спостерігати,

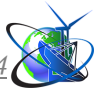
порівнювати. Все це не лише забезпечує засвоєння школярами математичних знань, формування умінь і навичок, а й сприяє всебічному розвитку особистості.

Література:

1. Гаврилов О.В., Ляшенко О.М. Спеціальна методика викладання математики : Підручник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс». – 420 с.
2. Дмитрієва І. В., Одинченко Л.К. Підвищення ефективності організації освітнього процесу в спеціальній школі // *Modern scientific researches: International periodic scientific journal*. - Issue №10. - Part 2 (December 2019). - Minsk: Yolnat PE, 2019. – С.41-45.
3. Одинченко Л. К., Дмитрієва І. В. До проблеми використання ІКТ у навчанні дітей із порушенням розумового розвитку // *Conference Proceedings of the II International Scientific Internet-Conference Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World*. – Opole – Berdyansk – Tbilisi – Slovyansk – Kropyvnytsky, 2017. – С. 362-366.
4. Одинченко Л.К., Дмитрієва І. В. Сучасні підходи до навчання математики учнів із інтелектуальними порушеннями // *Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб із особливими освітніми потребами: Зб. Наук. праць. Вип. 11. Слов'янськ, ДДПУ, 2021. – С.121-124.*
5. Одинченко Л.К., Скиба Т.Ю. Активізація пізнавальної діяльності учнів спеціальної школи шляхом використання інноваційних технологій навчання // *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі: Матеріали Міжнарод. конгресу зі спец. педагогіки, психології та реабілітації (15-16 жовтня 2015 р.)*. – Ч. I. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2015. – С. 71-72.
6. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталості дитини: Підручник. К.: Знання, 2008. 359 с.

References

1. Gavrylov O.V., Liashenko O.M. (2014). Special methods of teaching mathematics. Textbook. Kamianets-Podilskyi: Druk-Service LLC, 420 p.
2. Dmytriieva I.V., Odynchenko L.K. (2019). The improvement of the efficiency of the organization of the educational process in a special school / *Modern scientific researches: International periodic scientific journal*. - Issue №10. - Part 2 (December 2019). - Minsk: Yolnat PE, pp. 41-45.
3. Odynchenko L. K., Dmytriieva I. V. (2017). To the problem of using ICT in teaching children with intellectual disabilities / *Conference Proceedings of the II International Scientific Internet-Conference Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World*. Opole – Berdyansk – Tbilisi – Slovyansk – Kropyvnytsky, pp. 362-366.
4. Odynchenko L.K., Dmytriieva I.V. (2021). Modern approaches to teaching mathematics to students with intellectual disabilities / *Theoretical and methodological support for teaching and educating people with special educational needs: Coll. Science. work. Vip. 11. Slovyansk, DDPU*, pp. 21-124.
5. Odynchenko L.K., Skyba T.Yu. (2015). Activation of cognitive activity of special school students through the use of innovative learning technologies / *Correctional and rehabilitation activities: development strategies in the national and world dimensions: Proceedings of the International Congress of Special. pedagogy, psychology and rehabilitation (October 15-16, 2015)*.

- Part I. - Sumy: Sumy State Pedagogical University Publishing House. Makarenko, pp. 71-72.

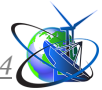
6. Synyov V.M., Matveyeva M.P., Khokhlina O.P. (2008). Psychology of a mentally retarded child. Textbook. K.: Knowledge, 359 p.

Abstract. *The article highlights the current issues of using information technology in the educational process of mathematics in a special school. Great attention is paid to the influence of new technologies on the quality of assimilation of mathematical knowledge and skills by students with special educational needs, activation of their cognitive activity, educational activity and independence. Some methodical approaches of correctional teaching of mathematics to students with intellectual disabilities of senior classes with the use of ICT tools and means are revealed.*

Key words: *information and communication technologies, lesson of mathematics, pupils suffering from intellectual disturbances, teaching, cognitive activity.*

Стаття відправлена: 07.12.2021 р.

© Одинченко Л.К., Бондаренко М.В.

УДК 378.091

POSSIBILITIES OF COGNITIVE VISUALIZATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF STUDYING TECHNICAL DISCIPLINES**МОЖЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ КОГНІТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН****Peregudova V.I. / Перегудова В.І.***s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 0000000279659494

Dannik L.A. / Даннік Л.А.*s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 000000033550536X

*Berdiansk State Pedagogical University, Berdiansk, Schmidta 4, 71100**Бердянський державний педагогічний університет, ул.Шмідта 4, 71100*

Анотація. В роботі розглядаються питання удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів трудового навчання за рахунок впровадження в освітній процес технологій когнітивної візуалізації, зокрема, майндменінга, скетчноутінга, скрайбінга (на прикладі вивчення дисципліни «Основи виробництва та матеріалознавства»). Проаналізовано сутність понять «наочність», «візуалізація», «когнітивна візуалізація».

Ключові слова: наочність, візуалізація, когнітивна візуалізація, майндменінг, скетчноутінг, скрайбінг.

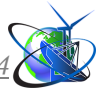
Сучасні тенденції змін обсягу, змісту і якості інформації призводять до зростання інформативної ємності освітнього процесу і викликають необхідність його оптимізації. Саме тому в основі перспектив успішного навчання, працевлаштування і конкурентоспроможності фахівця лежить здатність оперативно знаходити та ефективно використовувати інформацію. Розв'язати окреслену проблему можливо за рахунок розробки і впровадження нових освітніх технологій, активної комбінації традиційних і специфічних методів навчання. Серед таких – технології когнітивної візуалізації, в фокусі яких – сформований свідомістю мислеобраз, що визначає невідомий, непізнаний об'єкт (явище) і репрезентований у зовнішньому плані навчальної діяльності [6].

Проблема використання візуалізації в освітньому процесі досліджувалась в працях О. Асмолова, С. Арюткіна, А. Вербицького, В. Давидова, З. Калмикової, В. Койбічук, В. Кузовлевої, Н. Манько, А. Рапуто, Д. Шеховцової та інших. Комп'ютерна візуалізація розглядалась Л. Долінером, Н. Семеновою, В. Стародубцевою та іншими.

Питаннями осмислення візуалізації протягом останніх десятиліть займаються закордонні та вітчизняні вчені, у працях яких розглядаються такі аспекти:

- вплив психологічних особливостей технології візуалізації на мислення людини [1];
- використання технології візуалізації в науці та освіті [4; 10];
- можливості когнітивно-візуального підходу в процесі вивчення математики, фізики, інформатики [9].

Незважаючи на суттєву кількість досліджень, потребують подальшого розвитку ідеї застосування технологій когнітивної візуалізації в процесі

підготовки вчителя трудового навчання.

Метою статті є дослідження сучасних можливостей технологій когнітивної візуалізації під час вивчення дисциплін техніко-технологічного циклу, зокрема, дисципліни «Основи виробництва та матеріалознавство».

Словник іншомовних слів визначає технологію як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь.

Вікіпедія розглядає мету технології (техно – майстерність, мистецтво; логос – наука) – розкладання на елементи, процес досягнення якого-небудь результату.

Педагогічна технологія це:

- продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації і проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для всіх учасників;
- систематизоване навчання на основі системного способу мислення;
- сукупність навчальних ситуацій, в яких реалізується педагогічна система;
- упорядкована система дій, виконання яких призводить до досягнення поставленої мети [7].

Зупинимось на тлумаченні понять «наочність», «візуалізація», «когнітивна візуалізація».

Педагогічний словник визначає наочність у навчанні, як дидактичний принцип, в основі якого побудова освітнього процесу ґрунтується на конкретних образах, що сприймаються здобувачами освіти [3]. Досить часто візуалізацію і наочність визнають синонімічними поняттями, що мають безпосереднє відношення до принципу наочності. У дослідженнях А. Вербицького «процес візуалізації – це згортання розумових змістів в наочний образ; будучи сприйнятим, образ може бути розгорнутий і служити опорою адекватних розумових і практичних дій». Таким чином, зрозуміло що візуалізація в освіті розширений, у порівнянні з наочністю, за видом діяльності і психологічно насичений процес і результат роботи з навчальним матеріалом [6]. В свою чергу, когнітивна візуалізація – явище більш складне, оскільки є не просто зверненням до ілюстрації предмета навчання, унаочнення образу, а й подальшим його перетворенням, переосмисленням [6].

С.М. Вишнякова вважає, що когнітивна візуалізація виконує ілюстративну функцію і сприяє природно-інтелектуальному процесу отримання нових знань.

Таким чином, можна стверджувати, що сутність когнітивної візуалізації полягає у зміщенні акценту з ілюстративної функції у навчанні на розвиток пізнавальних здібностей та критичного мислення.

Серед технологій когнітивної візуалізації з позицій розвитку критичного мислення на особливу увагу заслуговують наступні: майндмепінг, скетчноутінг, скрайбінг.

Скрайбінг – техніка презентації, автором якої є британський художник Ендрю Парк – яскравий інноваційний візуалізатор сучасності. Мова виступаючого ілюструється в процесі викладу матеріалу, при цьому графічний

ряд фіксується на ключових моментах аудіоряду. Під час вивчення дисципліни «Основи виробництва та матеріалознавство» майбутніми вчителями трудового навчання ми використовували види скарайбінгу – скарайбінг-фасилітація і відеоскарайбінг.

Використання скарайбінг-фасилітації можливе безпосередньо на занятті, коли розповідь викладача супроводжується рисунками, схемами в реальному часі. Наприклад, це доречно під час вивчення різноманітних схем розташування полів допусків гладких циліндричних з'єднань для посадок із зазором, натягом, перехідних; під час утворення різноманітних систем (система отвору, система валу). В цьому процесі приймають участь, як викладач, так і здобувачі освіти залежно від форми / етапу заняття.

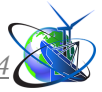
Відеоскарайбінг – потребує підготовки навчальних відео-матеріалів наперед. Тут, так само можуть бути задіяні всі учасники освітнього процесу з використанням власних напрацювань, запропонованих викладачем, добутих з різноманітних інтернет-джерел.

Карта пам'яті, інтелект-карта, концепт-карта, ментальна карта – все це варіанти перекладу *mind map* – технології, популяризатором якої виступив американський науковець з питань інтенсифікації мислення Тоні Бьюзен [1]. Майндмепінг – дієвий спосіб роботи з інформацією; розмірковуючи над вдалим системним розташуванням елементів технологічного процесу в наочній інтелект-карті для фіксування різних його етапів, сполучуваності складових одиниць, прикладів використання в різних умовах, а також над причинно-наслідковими зв'язками між тими чи іншими частинами, знайомлячись з прикладами інших інтелект-карт і використовуючи власну фантазію, здобувач освіти активно засвоює наукову інформацію, набуває навичок самостійного її структурування, відслідковує логіку зв'язків різних одиниць, знаходить нові ідеї і розвиває асоціативне мислення [5; 8].

Скетчноутінг (створення ескізів, нотаток) – ілюстровані нотатки з різноманітними елементами, що допомагають структурувати, класифікувати, схематизувати, згрупувати, запам'ятати та осмислити інформацію. Основні характеристики цієї технології – компактність надання інформації з відображенням сутності предмету, швидкість відтворення матеріалу, виокремлення його сутності. Використовуючи скетчноутінг, здобувачі освіти можуть не тільки суттєво скоротити час на конспектування лекцій, теоретичної частини практичних, лабораторних робіт, але й розвивати навички оптимізації процесу засвоєння навчальної інформації.

Властивості технологій когнітивної візуалізації:

- наочність (всю проблему з її численними складниками можна окинути одним поглядом);
- привабливість (якісна продукт візуалізації має свою естетику);
- запам'ятовуваність (завдяки роботі обох півкуль мозку, використання образів і кольору);
- своєчасність (допомагає виявити недолік інформації);
- творчість (спонукає до креативності і пошуку нестандартних шляхів вирішення завдання) [1; 8].

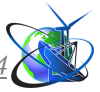
Висновки.

Педагогічна результативність використання окреслених технологій візуалізації проявляється в сформованості корисних стереотипів пізнавальної діяльності, що лежать в основі навичок і універсальних навчальних дій; підвищенні пізнавальної активності, самостійності, здатності до узагальнення та систематизації знань; формування і розвиток критичного і візуального мислення; поліпшення особистісних якостей студентів [11]. Актуалізація потенціалу технології візуалізації наділяє освітній процес внутрішнім регулятором, активізує роботу мислення, ініціює продуктивну взаємодію суб'єктів освітнього процесу і сприяє вдосконаленню навчальної діяльності.

Література

1. Бьюзен Т. Супермышление. Пер. з англ. Е.А.Самсонов. Мн.: Попурри. 2003. 304 с.
2. Бруннер Е.Ю. Применение технологии mind map в учебном процессе. // Развитие международного сотрудничества в области образования в контексте Болонского процесса: материалы международной науч.-практ. конф. (Ялта, Украина, 5–6 марта 2008 г.). Ялта: РИО КГУ, 2008. Вып. 19. Ч. 1. С. 50–53.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 375 с.
4. Драйден Г. Революция в обучении. Научить мир учиться по-новому. М.: ПАРВИНЭ. 2003. 672 с.
5. Кіндрат І. Використання інтелект-карт у плануванні та організації освітнього процесу. Нова пед. Думка, 2012. № 4. С. 153–156.
6. Лапина Н.Л. Когнитивная визуализация учебного материала. Братск: БрПК. 2012. 156 с.
7. Малафіїк І. В. Дидактика. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2009. 406 с.
8. Перегудова В.І. MIND MAP як засіб візуалізації технологічних процесів. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. Випуск 3. Бердянськ: БДПУ. 2020. С. 88-97.
9. Ткачук Г. Ментальні карти як засіб засвоєння технічних знань у процесі практично-технічної підготовки майбутніх учителів інформатики. Проблеми підготовки сучасного вчителя. №17. 2018. С.105-112.
10. Gilbert K.J. Visualization in science education. Springer Science & Business Media Publ., 2006. 346 p.
11. Peregudova V. Visualization technology in the training of a teacher of labor education. Innovative approaches to ensuring the quality of education, scientific research and technological processes. Multi-authored monograph, Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Edited by Magdalena Gawron-Lapuszek Yana Suchikova. Monograph 43. 2020. P. 423-429

Abstract. The article considers the issue of improving the process of training future teachers of technological education by introducing cognitive visualization technologies into the educational process, in particular, mindmapping, sketching, scribing (on the example of studying the discipline "Fundamentals of Production and Materials Science").

The essence of the concepts "clarity", "visualization", "cognitive visualization" is analyzed.

It is determined that the pedagogical effectiveness of the use of cognitive visualization methods is manifested in the formation of useful stereotypes of cognitive activity, which are the basis of skills and universal learning activities; increase of cognitive activity, independence, ability to generalize and systematize knowledge; formation and development of critical thinking; improving the personal qualities of students.

Key words: clarity, visualization, cognitive visualization, mindmapping, sketching, scribing.

Статья отправлена: 07.12.2021 г.

© Перегудова В.И.

УДК 372.881.111.1

PROSPECTS OF ASYNCHRONOUS DISTANCE LEARNING AT A HIGHER EDUCATION INSTITUTION**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В АСИНХРОННОМУ ФОРМАТІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ****Kriukova O.I. / Крюкова О.І.***Izmail State University of Humanities, Izmail, Repin 12, 68600**Ізмаїльський державний гуманітарний університет,**Ізмаїл, Рєпіна 12, 68600*

Abstract. *The article considers the prospects of distance learning at a higher education institution. The purpose of the article is to analyze the experience gained during classes in the discipline "English Academic Writing" in asynchronous distance learning on the online platform Moodle. As a result of the research, it was found that with the help of the Moodle platform, the teacher receives a powerful resource for presenting the material, monitoring and assessing students' activities. This form of asynchronous learning allows implementing the didactic principles of activity, clarity, consciousness and individualization, which significantly contributes to the development of professional and personal qualities of future specialists.*

Key words: *distance learning, asynchronous form, online platform Moodle, discipline "English Academic Writing", higher education institution.*

Introduction.

Dynamic introduction of distance learning technologies into the educational process is a promising and extremely relevant area of the development of modern higher education under quarantine, as well as integration into European and world education. The problems of distance learning have attracted the attention of many domestic scientists (V. Bykov, R. Gurevich, K. Korsak, V. Kukharenko, L. Leshchenko, M. Mikhalchenko, V. Oliinyk, P. Talanchuk, O. Tretiak).

Distance learning is defined by researchers as the interaction of the teacher and students with each other at a distance that highlights all the inherent components of the educational process (purpose, content, methods, forms of its organization, teaching aids) [1, p. 13].

Main text.

The implementation of distance learning has both disadvantages and advantages. The prospects and advantages of using distance learning include the following [2, p. 30]:

- public access (students have absolutely equal opportunities for education, regardless of their place of residence, health, financial security, etc.);
- no need to attend lectures, workshops, seminars, etc. in physical terms (students have the opportunity to study at a convenient time, place, pace, have an unregulated period of time to learn, etc.);
- mobility (students have the potential to use a wide range of educational information sources (electronic libraries, data banks, knowledge bases, etc.);
- democratization of teacher-student communication;
- objectivity;
- application of leading educational technologies (the use of innovative achievements of information and telecommunication technologies, which in

parallel with the process of basic education will allow to learn working with them);

- individualization of the learning process;
- flexible counseling;
- promotes the organization of students, positively influencing them, increasing their creative, intellectual potential, making responsible decisions, etc.;
- integration (export / import of the latest world achievements in the field of educational services);
- expanding, updating the role of teachers, who are obliged to coordinate the cognitive process, constantly improve, develop their own courses, increase creative activity and skills, follow innovations, etc.

The form of distance learning can be synchronous, asynchronous or mixed [2, p. 31]. Synchronous learning is a method of learning in which the communication between the teacher and students takes place in real time. For example, it could be a lecture, webinar, online training using Zoom, Google Meet or other platforms or messengers. At the same time, unlike traditional teaching, the teacher cannot always control the independence of doing tasks, and does not always have the opportunity to assess the reaction of students. Asynchronous learning is a method of distance learning in which the teacher and students do not meet and do not come into direct contact. Students independently choose the time and place to have classes. Video lectures, e-courses, tasks and tests on online platforms, etc. can be used for asynchronous learning. Mixed systems are systems that use the elements of both synchronous and asynchronous systems.

The purpose of this article is to analyze the experience gained by the author during distance learning classes in the discipline "English Academic Writing" with bachelor students in an asynchronous mode.

Asynchronous distance learning involves the creation of special conditions that are ensured by the unity of three interdependent integrated factors: technological, pedagogical and organizational. This requires the use of information educational environment, in particular, various online platforms. In a global pandemic, the e-learning platform Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), has become popular in the educational environment of higher education not only in Ukraine but also in the world [3, p.7]. This platform is aimed at organizing the interaction between the teacher and students within distance learning courses.

Let's focus on the aspects and features that arise in the distance learning of academic writing in English.

The purpose of teaching this discipline is aimed at the formation and development of English communicative competence as a set of knowledge, skills and abilities that provide effective written communication in English in research activities of bachelors, as well as acquainting higher education students with theoretical foundations of academic written texts and their practical training.

As a result of studying this discipline, the student must know the main genres of written academic discourse; basic terms, structural-compositional, linguistic, communicative-rhetorical features of multi-genre texts of English-language academic

discourse; grammatical structures required for foreign language abstracting and annotation of professional literature, rules of English syntax, language forms inherent in the official and colloquial registers of academic written communication. Students must effectively use English to obtain and transmit professional information; work independently with special English-language literature, think critically, analyze and synthesize, evaluate the information obtained; produce and correctly design various genre scientific texts in English (official letters, resumes, essays, etc.) in accordance with modern requirements; demonstrate the high culture of English-language academic writing.

To achieve the purpose of this course in the conditions of asynchronous distance learning, an electronic course was developed on the Moodle platform with educational and methodological support. The specifics of distance learning affects the selection and structuring of the content of the information provided. Prepared and presented on the online platform teaching materials should be accessible, understandable, compact, they should promote motivated students to master them. There are questions about how to organize the learning process online, structure the content of the discipline, methods, organizational forms and teaching aids that will be effective for use in distance learning of this course. Solving all these issues makes it possible to ensure the high-quality formation of high professional competence of students.

Teaching students modern English as a means of written communication for academic purposes, developing relevant skills, it is necessary to provide practice in this activity for each participant of the course. In our opinion, distance learning solves this problem, because each student is forced to perform all tasks on their computer, choosing their pace, time, taking into account their abilities and capabilities.

Undoubtedly, the educational and methodological support for studying the course "English Academic Writing" in the conditions of distance learning has its own specifics and certain features.

The educational process in this discipline was organized according to such components as:

- organizational and preparatory stage: registration of students for this course with their names, e-mail address, telephone numbers, which is an important point for the teacher of the distance course, as it provides feedback; acquaintance of students with the program of the course and the requirements of the teacher to the study of the discipline;
- the main stage includes the study of the theoretical material, doing practical, control tasks and tests on the current topic of the discipline;
- the final stage is the total assessment of the degree of student's processing all the material covering the entire course.

In order to realize successful learning, such forms of educational process as practical classes, home assignment, testing, individual work of students, consultations, etc. were used.

For effective practical training in each module, in addition to points for consideration and study, theoretical material for students is provided. It can be attached in a text file, or links to websites where information is supplied in the form

of a textbook or a video lecture. The training of practical writing skills is carried out by performing various practical tasks developed by the teacher and with the help of Internet resources, which are referenced in each module.

Consultations, both individual and group, were held throughout the educational process. Technologies such as a chat and a forum were used to conduct asynchronous consultations, where students could also practice writing skills.

The monitoring of students' knowledge and skills was carried out with the help of tests and writing different types of academic texts. Testing is one of the main components of real-time distance learning. The test settings in the Moodle system are organized logically and are quite flexible. Students immediately see the result of their work and the teacher's assessment on the personal page .

The main forms of test tasks that were used in this distance learning course are:

1. Tasks with the choice of one or more correct answers from the list provided.
2. Matching task, where the answer to each sub-question must be selected from a given list of possible matches.
3. Open form task. It allows the answer to one or more words (a phrase or a sentence), which are evaluated by comparison with the corresponding samples, and which may contain wildcards.
4. Essays. This task allows answers consisting of several sentences or paragraphs. The results are evaluated by the teacher manually. The student's written work is accompanied by a teacher's commentary. Since writing different types of academic genre texts is the main part of the content of teaching the discipline "Academic Writing", this form of the task was used most often.

Such tasks were used for intermediate testing, which is necessary to identify progress and gaps in students' educational activities.

At the final stage of learning the discipline, a module test is written, the results of which provide specific information about the student's achievements in the entire cycle of knowledge in this discipline.

The online platform Moodle also provides an opportunity to evaluate the work done for the entire period of study using the portfolio that is created in the system. The portfolio contains reports on all the work done, grades received, as well as messages in chats and forums.

Conclusion.

During the research it has been defined that the use of information and communication technologies, namely the virtual platform Moodle, allows using educational tasks worked out on the principles of interactivity, problem-solving, self-assessment, and has a significant impact on the development of the professional and personal qualities of future specialists. This approach allows students to build their own strategies in mastering a particular discipline and educational activities in higher education; it also creates conditions for access to training at any time and develops time management skills. The teacher has the opportunity to remotely monitor the work of each student, to provide counseling. At the same time, the teacher must have a high level of psychological and pedagogical knowledge of working in the online space, a high level of information culture, which in turn affects the quality of future professionals' training. Thus, the online platform Moodle allows to implement the

didactic principles of activity, awareness, accessibility and individualization.

Thus, the experience of teaching the discipline "English Academic Writing" in asynchronous mode proves that for an effective organization of the distance learning educational process it is important to provide an electronic course with the necessary educational resources: basic theoretical material and reasonable methodological elaboration of practical tasks aimed at training comprehension, understanding, consolidation and control of the new material.

Using the Moodle platform, teachers have at their disposal a modern powerful resource for presenting the material, monitoring and assessing the results of students' activities.

References:

1. Bykov V.Y., Kukharenko V.M., Syrotenko N.G. etc. *Tekhnolohiia stvorennia dystantsiinoho kursu: navch. posib.* [Technology of creating a distance course: textbook. manual], K.: Millennium, 324 s. [in Ukrainian].
2. Prybylova V. (2017). *Problemy ta perevahy dystantsiinoho navchannia u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy. Problemy suchasnoi osvity* [Problems and benefits of distance learning in higher educational institutions of Ukraine. Problems of modern education], vol. 4, S. 27-36. [in Ukrainian]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/8791>
3. Kyryakova A.V., Olkhovaya T.A., Mikhailova N.V., Zaporozhko V.V. (2011). *Internet-tekhnologii na baze LMS Moodle v kompetentnostno-orientirovannom obrazovanii: uchebno-metodicheskoe posobie.* [Internet technologies based on LMS Moodle in competence-oriented education: a textbook], Orenburg: OSU, 116 s. [in Russian]. URL: http://www.osu.ru/docs/fpkp/kiryakova_internet_technologies.pdf

References:

1. Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г. та ін. (2008). Технологія створення дистанційного курсу: навч. посіб., К.: Міленіум, 2008. 324 с.
2. Прибилова В. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. *Проблеми сучасної освіти*, вип. 4, 2017. С. 27–36. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/8791>
3. Кирьякова А.В, Ольховая Т.А., Михайлова Н.В., Запорожко В.В. Интернет-технологии на базе LMS Moodle в компетентностно-ориентированном образовании: учебно-методическое пособие, Оренбург: ОГУ, 2011. 116 с. URL: http://www.osu.ru/docs/fpkp/kiryakova_internet_technologies.pdf

Анотація. В статті розглядаються перспективи дистанційної форми навчання. Метою статті є аналіз досвіду, який було отримано під час проведення занять з дисципліни «Академічне письмо англійською мовою» зі студентами бакалаврами в умовах асинхронного дистанційного навчання на он-лайн платформі Moodle. В результаті дослідження було встановлено, що за допомогою платформи Moodle викладач отримує потужний ресурс для презентування матеріалу, контролю і оцінювання результатів діяльності студентів. Така форма асинхронного навчання дозволяє реалізовувати дидактичні принципи активності, наочності, свідомості і індивідуалізації, що суттєво сприяє розвитку професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців.

Ключові слова: дистанційне навчання, асинхронна форма, он-лайн платформа Moodle, дисципліна «Академічне письмо англійською мовою», вищий навчальний заклад.

УДК 613.956:612.017.2-057.875

ADAPTATION AS A CONDITION FOR MAINTAINING THE MENTAL HEALTH OF RESIDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING AT A MEDICAL UNIVERSITY**АДАПТАЦИЯ КАК УСЛОВИЕ СОХРАНЕНИЯ ПСИХИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ ОРДИНАТОРОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ**

Avdeeva E.A. / Авдеева Е.А.

д. филос. наук, доцент

ORCID:0000-0001-8752-2351

SPIN: 5590-0558

Krasnoyarsk State Medical University named after prof. V.F. Voino-Yasenetsky

Красноярский Государственный Медицинский Университет

имени проф. В.Ф. Войно-Ясенецкого

Цель. Провести теоретическое исследование сущности явления адаптации и выполнить диагностическую методiku, в процессе проведения которой выявить адаптационный потенциал ординаторов как условие сохранения их психического здоровья в процессе обучения.

Материал и методы. Для достижения поставленной цели был использован Многоуровневый Личностный Опросник (МЛО) «Адаптивность», разработанный А. Г. Маклаковым и С. В. Чермяниным (1993). В исследование были включены 180 ординаторов первого года обучения КрасГМУ им. проф. В.Ф. Войно-Ясенецкого. На основе данного теста проведено изучение влияния адаптационного потенциала ординатора на сохранность его психического здоровья.

Результаты. В процессе диагностики изучены внешние (поведенческие) и внутренние (психические) факторы – показатели адаптивности ординаторов. Все внешние показатели адаптивности ординаторов достаточно высокие. Поведенческая регуляция, коммуникативный потенциал и моральная нормативность проявляются у ординаторов на высоком уровне 64,1%, 83,3 % и 78,2%. Но диагностика обнаружила крайне низкий адаптационный потенциал (30,8%), который объясняется высокими скрытыми показателями астенических (92,3%) и психотипических (84,6%) реакций на ту образовательную ситуацию, в которую попадают ординаторы-первокурсники. Как показало исследование, у них появляются внутренние психические и психотические нарушения, происходящие вне контроля, как самих ординаторов, так их преподавателей и коллег, с которыми они работают. Эти нарушения «прячутся» за высокими культурно-нормативными способами поведения, на которые ориентируются ординаторы на работе и в процессе учебы. Получается, что за внешними позитивными аспектами адаптивности скрывается внутренняя дезадаптивность, поскольку нагрузка всех внутривузовских и профессиональных факторов значительно превышает зону нормы для здорового человека. Поэтому причина, порождающая эти нарушения, – социально-педагогическая.

Заключение. Изменение ситуации следует начинать с развития способности к самопознанию, формирования навыков саморегуляции, развивающих стабильность эмоционального состояния и экологичность внутренней информационной среды у ординаторов. Эта работа должна проводиться в рамках формирования копинг-поведения, предназначение которого состоит в том, чтобы эффективнее адаптировать ординатора к требованиям учебно-профессиональной ситуации, позволяя ему овладеть ею, ослабить или смягчить эти требования, избежать или привыкнуть к ним, таким образом, погасив стрессовое действие обстоятельств и справиться с трудностями без ущерба для своего индивидуального здоровья.

Ключевые слова: адаптация, ординаторы, здоровье, психическое здоровье, процесс обучения, профессиональная деятельность

Введение

В современной литературе, чаще всего, адаптация рассматривается как такое свойство человека – саморегулирующейся системы, – которое обеспечивает ее устойчивость к условиям среды и изменчивость под влиянием этих условий [2, 4]. В таком контексте адаптацию можно рассматривать не только как фактор развития человека, но и как показатель его здоровья. Сегодня изучать состояние здоровья человека без учета соответствующей адаптивной способности также является недостаточным. Идея о связи между здоровьем человека и его адаптивными возможностями высказывалась учеными неоднократно, но чаще всего как психолого-педагогическая интуиция. Как предмет систематических исследований она получила признание только в конце прошлого века в работах В.П. Казначеева [10], А.А. Смирнова [20, 21] и др.

Есть два важных момента, побудивших авторов обратиться к исследованию проблемы адаптации в контексте состояния здоровья. Во-первых, в современной психолого-педагогической науке процессы адаптации изучены достаточно глубоко, хорошо измеряемы и поэтому могут быть взяты в качестве показателя здоровья субъекта. Во-вторых, оценку адаптации производят по ведущему параметру, ответственного за данный тип приспособления. Следовательно, если речь идет об адаптации к образовательной среде в процессе обучения в ординатуре, к учебным нагрузкам, которые испытывает ординатор, совмещая образование и работу по специальности, то ведущим показателем будет не только успешность обучения, но и состояние, например, его психического здоровья [9].

В вузе создается образовательная учебная среда. И эта среда осложняется тем, что на нее накладываются особенности медицинских организаций, в которых работает ординатор, осваивающий новую для себя профессиональную специализацию. Попадая в такую «двойную» полимодальную среду, ординатор должен суметь включить долговременные ресурсы адаптации, определяющие успешность его не только как обучающегося, но и одновременно суметь работать над тем, чтобы начать строить свою взрослую жизнь, связанную с созданием собственной профессиональной карьеры, которая требует достаточных психических и физических ресурсов [22].

Однако здесь существует «цена вопроса», которую ординатор должен заплатить за свою адаптивность. И в качестве «цены» за социально-педагогическую адаптацию выступают разные нарушения в состоянии физического организма. Такое понимание адаптации представляется особо важным у ординаторов, поступивших на первый курс ординатуры, которая является переходной от вузовского обучения к условиям профессиональной деятельности. Поэтому так важно рассматривать способность к адаптации ординаторов в контексте сохранения их здоровья. Но что будет пониматься под здоровьем в контексте данной статьи?

За основу можно взять определение, которое дает П.К. Анохин в своих работах. Данный автор полагает, что «здоровье – это способность сохранять соответствующую возрасту устойчивость в условиях резких изменений

количественных и качественных параметров потока сенсорной вербальной и структурной информации» [1, с. 35]. И в этом смысле здоровье определяется как адаптационность или жизнеспособность человека в конкретной среде обитания. В таком ключе способность к адаптации выступает в качестве фактора, помогающего сохранению здоровья. Ординатор не должен «платить» за обучение ухудшением своего здоровья. Специфические адаптивные механизмы, свойственные ординаторам, должны давать им возможность переносить определенный размах отклонений какого-либо фактора от его оптимальных значений без нарушения нормальных функций организма.

Однако для ординатора первого года обучения в условиях новой для него образовательной ситуации процесс адаптации иногда проявляется как дезадаптация. Такое состояние возникает в силу того, что давление всех социальных внутривузовских и профессиональных факторов превышает норму нагрузки, которую могут выдержать психофизические системы человека.

В этой ситуации значимым является вывод: системообразующим ядром устойчивости многомерной системы человека в условиях обучения в ординатуре выступает способность сохранять устойчивость в постоянно изменяющихся условиях и возросшей нагрузки в период интеграции вузовского образования и работы в медицинском учреждении. Данный фактор – сохранение устойчивости – определяет его жизнеспособность как обучающегося и позволяет сохранить его индивидуальное здоровье.

Цель, объект и предмет исследования

Для подтверждения этого вывода было проведено исследование, *цель* которого:

1. Выявить уровень адаптационного потенциала ординаторов КрасГМУ, поступивших для обучения в Красноярский Государственный Медицинский университет им. проф. В.Ф. Войно-Ясенецкого.

2. Изучить влияние способности к адаптации на здоровье ординаторов первого года обучения.

Объект исследования – 180 человек ординаторов первого года обучения КрасГМУ.

В качестве *предмета* исследования выступило изучение влияния адаптационного потенциала ординатора на сохранность его психического здоровья.

Материал и методы исследования

Основоположниками разработки адаптационной проблематики принято считать П. К. Анохина [1], Р. М. Баевского [4], В. П. Казначеева [12], В. И. Медведева [19] и других ученых [5, 7, 14, 16, 22]. Сам термин «адаптация» имеет давнее происхождение и относится к общенаучным междисциплинарным понятиям. Он происходит от позднелатинского «adaptatio» (приспособление) и в широком смысле понимается как «приспособление организма к изменяющимся условиям среды» [21, с. 20]. Таким образом, взаимная связь развития индивида (организма), адаптации и среды заложена изначально в самом понятии.

Представление о личностном адаптационном потенциале разработано А.Г.

Маклаковым [17]. В его работах подчеркивается, что адаптационные способности человека обеспечивают ему возможность нормальной жизнедеятельности. Чем выше уровень развития этих способностей, тем выше вероятность успешной адаптации человека и тем значительнее диапазон факторов внешней среды, к которым он может приспособиться.

Для исследования адаптационного потенциала студентов был использован Многоуровневый личностный опросник (МЛО) «Адаптивность», разработанный А. Г. Маклаковым и С. В. Чермяниным (1993). С помощью этого опросника были изучены адаптивные возможности ординаторов на основе оценки их некоторых психофизиологических и социально-психологических характеристик. Многоуровневый личностный опросник (МЛО) «Адаптивность» состоит из 165 вопросов и имеет четыре структурных уровня, что позволяет получить информацию различного объёма и характера. По мнению авторов опросника показателями адаптивности выступают: поведенческая регуляция, коммуникативный потенциал и моральная нормативность. В свою очередь, дезадаптивность проявляется в астенических и психотических реакциях.

Характеристику личностного потенциала адаптации можно получить, оценив поведенческую регуляцию, коммуникативные способности и уровень моральной нормативности.

- Поведенческая регуляция (ПР) — это понятие характеризующее способность человека регулировать своё взаимодействие со средой деятельности. Основными элементами поведенческой регуляции являются: самооценка, уровень нервно-психической устойчивости, а также наличие социального одобрения (социальной поддержки) со стороны окружающих людей.
- Коммуникативные качества (коммуникативный потенциал — КП) определяются наличием опыта и потребности общения, а также уровнем конфликтности.
- Моральная нормативность (МН) обеспечивает способность адекватно воспринимать индивидом предлагаемую для него определённую социальную роль.

Данные показатели проявляются на следующих уровнях: ниже среднего, среднем и выше среднего. Дадим интерпретацию развития названных показателей на полярных уровнях – ниже среднего и высоком.

Например, на уровне ниже среднего для поведенческой регуляции ординатора характерна определенная склонность к нервно-психическим срывам, отсутствие адекватности самооценки и реального восприятия действительности. В целом, – это проявление поведенческой регуляции на низком уровне. А на уровне выше среднего Поведенческая регуляция проявляется высоким уровнем нервно-психической устойчивости и нормализации, высокой адекватной самооценкой и реальном восприятии действительности.

Показатель коммуникативного потенциала на низком уровне своего развития выражается в затруднении в построении контактов с окружающими,

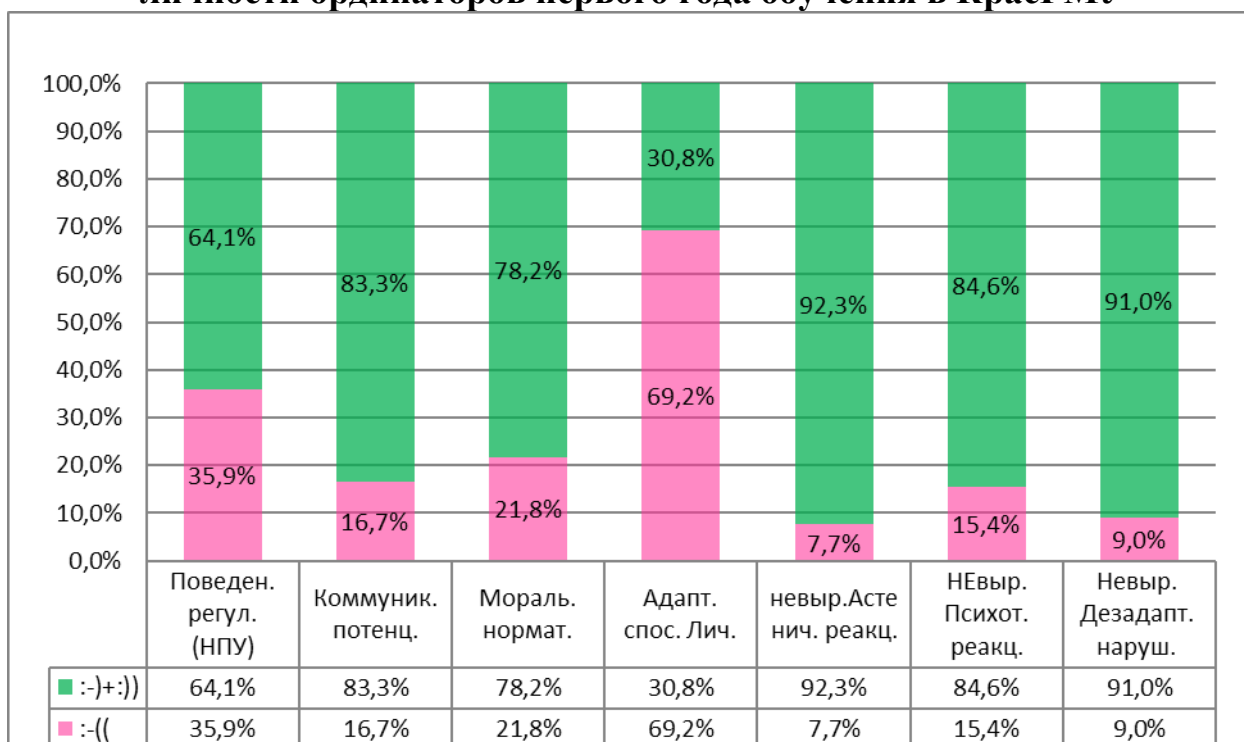
проявлении агрессивности, повышенной конфликтности. На высоком уровне развития коммуникативных способностей ординатор легко устанавливает контакты с сокурсниками, окружающими, не конфликтен.

Показатель моральной нормативности (МН) обеспечивает способность адекватно воспринимать индивидом предлагаемую для него определённую социальную роль. На уровне ниже среднего он не может адекватно оценить свое место и роль в группе ординаторов, не стремится соблюдать общепринятые нормы поведения, легко их нарушает. В случае, если этот показатель проявляется на уровне выше среднего, то ординатор реально оценивает свою роль в группе, ориентируется на соблюдение общепринятых норм поведения в университете.

Результаты исследования

Далее представим сводные итоги анкетирования ординаторов первого года обучения в КрасГМУ по многоуровневому опроснику, исследующего адаптационный потенциал личности, в следующей таблице:

Таблица 1 - Результаты анкетирования адаптационного потенциала личности ординаторов первого года обучения в КрасГМУ

Как видно из Таблицы 1 все внешние показатели адаптивности ординаторов достаточно высокие. Поведенческая регуляция, коммуникативный потенциал и моральная нормативность проявляются на уровне выше среднего, соответственно, у 64,1%, 83,3 % и 78,2% ординаторов. Однако показатель их адаптационного потенциала выглядит на удивление низким. Всего 30,8%. И это есть – та самая «цена вопроса», о которой шла речь в начале статьи. Что «съедает» адаптационный потенциал ординатора, когда он вынужден учиться в образовательной среде вуза и одновременно работать, осваивая новую для себя специальность?

На это указывают данные правой части таблицы, в которой располагаются скрытые, невыраженные показатели – астенические (92,3%) и психотические (84,6%) реакции на ту образовательную ситуацию, в которую попадают ординаторы-первокурсники. Как видно, у них появляются внутренние психические и психотические нарушения, которые происходят вне поля зрения и контроля преподавателей и коллег. Эти нарушения «прячутся» за высокими культурно-нормативными способами поведения, на которые их ориентирует вуз и коллеги. Получается, что за внешними позитивными аспектами адаптивности скрывается внутренняя дезадаптивность, поскольку нагрузка всех внутривузовских и профессиональных факторов значительно превышает зону нормы. Поэтому причина, порождающая эти нарушения, – социально-педагогическая.

Обсуждение

Глубина и сложность существующего сегодня противоречия между возможностью получения успешного медицинского образования, например такого, которое можно получить в ординатуре КрасГМУ, и сохранностью здоровья на протяжении всех лет обучения, формирует потребность общества в новом знании о влиянии образовательной среды на здоровье обучающегося [7; 8], потребность создания особого педагогического процесса, в котором бы и преподаватель, и работодатель учитывали внутреннее психическое состояние ординатора в процессе его обучения и одновременной трудовой деятельности. Эта задача пытается быть решенной в ряде исследований ученых [9; 10; 11; 14; 20; 24; 25], которые рассматривают адаптацию как меру индивидуального здоровья человека. И адаптация ординатора на первом курсе, как одного из критических периодов жизни человека, к учебной нагрузке будет успешной, если процесс обучения проходит на фоне разумной платы по всем составляющим его здоровья.

Заключение

И, прежде всего, эту работу следует начинать с развития способности к самопознанию, формирования навыков саморегуляции, развивающих стабильность эмоционального состояния и экологичность внутренней информационной среды у ординаторов. Эта работа должна проводиться в рамках формирования копинг-поведения, предназначение которого состоит в том, чтобы эффективнее адаптировать ординатора к требованиям ситуации, позволяя ему овладеть ею, ослабить или смягчить эти требования, избежать или привыкнуть к ним, таким образом, погасив стрессовое действие обстоятельств и справиться с трудностями без ущерба для своего индивидуального здоровья. Как это сделать в условиях вуза? Это – проблема не только психологическая, но и, прежде всего, – педагогическая. И она представляет тему для дальнейшего исследования.

Литература.

1. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем / П. К. Анохин. М.: Медицина, 1975. 402 с.
2. Асеев В. Г. Теоретические аспекты проблемы адаптации. – Асеев //

Адаптация учащихся и молодежи к трудовой и учебной деятельности. Иркутск, 1986. 216 с.

3. Авдеева Е.А., Дроздова И.А. Активность студента и современные педагогические технологии в образовательном процессе высшей школы // Высшее образование в России. 2016; 6: 155-157.

4. Баевский Р.М. Оценка адаптационных возможностей организма и задачи повышения эффективности здравоохранения. М.: Медицины, 1997. 196 с.

5. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Л.: Наука, 2017. 270 с.

6. Бондаренко В.А Социальная адаптация личности: понятие и сущность. М.: ГИТИС, 2019. 258 с.

7. Браун Т.П. Адаптация студентов к обучению в вузе как фактор взаимодействия личности с образовательной средой // Вестник университета: социология и управление персоналом. 2017; 6 (32):54- 59

8. Давиденко Д.Н. Здоровье и образ жизни студентов: Учебное пособие / Д.Н. Давиденко, Ю.Н. Щедрин, В.А. Щеголев. – СПб.: СПбГУИТМО, 2015. 124 с.

9. Динамика здоровья студентов педагогического вуза и учителей по данным математического анализа ритма сердца, антропометрических и психофизиологических показателей/Н.П. Неверова, С.П. Аникина, П.С. Амарян и др. // Физиология человека. 2016; т. 22; 2: С. 104-107

10. Дмитриева, М. А. Педагогическое обеспечение профессиональной деятельности: учебное пособие / М. А. Дмитриева, С. А. Боровикова, Т. П. Водолазская, Л. Н. Корнеева; Г. С. Никифоров. СПб.: СПбГУ, 2019. 152 с.

11. Зотова О. И. Некоторые аспекты социально-педагогической адаптации / О. И. Зотова, И. К. Кряжева // Педагогические механизмы регуляции. Наука, 2018. С. 219–232.

12. Казначеев В. П. Современные аспекты адаптации / В. П. Казначеев. Новосибирск: Наука, 1980. 192 с.

13. Карпов А. В. Исследование общей адаптационной способности / А. В. Карпов, А. Ю. Коновалов // Научный поиск: сб.науч. работ студентов, аспирантов и преподавателей / под ред. проф. А. В. Карпова. Ярославль: ЯрГУ, 2016. С. 126–130.

14. Карпов А.В. Педагогика профессиональной адаптации: монография / А. В. Карпов, В. Е. Орел, В. Я. Тернопол. Ярославль: Институт «Открытое общество», РПО, 2019. 161 с.

15. Корнилова О.А., Авдеева Е.А. Эмоциональное самочувствие студентов первого курса в период адаптации к условиям обучения в вузе // Вузовская педагогика: Современные тенденции развития педагогических технологий в медицинском образовании. Красноярск, КрасГМУ, 2018. С.197-200.

16. Кузнецов П.С. Адаптация как функция развития личности. Саратов: СГУ, 2020. 76 с.

17. Маклаков А.Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А. Г. Маклаков // Психологический журнал. 2001; т. 22; № 1: 16–24.

18. Матулене Г.О. О социальной адаптации к деятельности // Психологический журнал. 2012; №5:48-53.
19. Медведев В. И. Учение об адаптации и его значение в военной медицине / В. И. Медведев. Л.: Наука, 2008. 24 с.
20. Негашева М.А. Антропометрические адаптационные возможности студенческой молодёжи к началу XXI века / М.А. Негашева, Т.А. Мишкова // Российский педиатрический журнал. 2015; 5: 12-16.
21. Поваренков Ю. П. Проблемы психологии профессионального становления личности / Ю. П. Поваренков. Ярославль: Канцлер, 2018. 200 с.
22. Смирнов А. А. Вузовская адаптация студентов и профессионально-ориентированная деятельность// Психология XXI столетия. – Т. 2 / под ред. В. В. Козлова.– Ярославль: МАПН, 2018 – С. 201–204.
23. Смирнов А. А. Психология вузовской адаптации: учеб. Пособие / А. А. Смирнов, Н. Г. Живаев; Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. Ярославль : ЯрГУ, 2009. 115 с.
24. Робалде А. Л. О личностной адаптации в профессиональной деятельности / А. Л. Робалде. Психология. 1986; 3:71–84.
25. Найд А.А. Проблема здоровья участников образовательного процесса // Педагогика.2012; 6: 53-57.
26. Bailona, R. Analysis of heart rate variability during exercise stress testing using respiratory information / R. Bailona // Biomedical Signal Processing and Control. 2010; 5: 299-310.
27. Berntson G.G. Heart rate variability: origins, methods and interpretative caveats / G.G. Berntson, J.T. Bigger, D.L. Eckberg // Psychophysiology. 2007; 34: 623-648.
28. Malik, M. Heart rate variability / M. Malik // Current Opinion in Cardiology. 2008; 13: 36-44.
29. Malliani, A. Association of heart rate variability components with physiological regulatory mechanisms / A. Malliani. Heart Rate Variability, 1995. P. 173-188.
30. Rawenwaaij-Arts C. Heart rate variability (Review) / C.Rawenwaaij-Arts, L. Kallee, J. Hopman // Annals of Internal Medicine. 2014; 118: 436-447.

References

1. Anokhin P.K. Essays on the physiology of functional systems / PK Anokhin. M.: Medicine, 1975. 402 p. (In Russ.)
2. Aseev VG Theoretical aspects of the problem of adaptation. - Aseev // Adaptation of students and youth to work and educational activities. Irkutsk. – 1986. 216 p. (In Russ.)
3. Avdeeva E.A., Drozdova I.A. Student activity and modern pedagogical technologies in the educational process of higher education // Higher education in Russia. 2016; 1: 155-157. (In Russ.)
4. Baevsky R.M. Assessment of the adaptive capacities of the organism and the tasks of increasing the efficiency of health care. M.: Medicine, 1997. 196 p (In Russ.).
5. Berezin F.B. Mental and psychophysiological adaptation of a person. L.: Nauka, 2017. 270 p. (In Russ.)
6. Bondarenko V.A. Social adaptation of personality: concept and essence. Moscow: GITIS, 2019. 258 p. (In Russ.)
7. Brown T.P. Adaptation of students to study at a university as a factor in the interaction of an

individual with the educational environment // Bulletin of the University: Sociology and Personnel Management. 2017; 6 (32): 54-59. (In Russ.)

8.Davidenko D.N. Health and lifestyle of students: Textbook / D.N. Davidenko, Yu.N. Shchedrin, V.A. Shchegolev. SPb.: SPbGUITMO, 2015. 124 p. (In Russ.) Давиденко Д.Н. Здоровье и образ жизни студентов: Учебное пособие / Д.Н. Давиденко, Ю.Н. Щедрин, В.А. Щеголев. – СПб.:СПбГУИТМО, 2015. 124 с.

9.Dynamics of health of students of a pedagogical university and teachers according to the mathematical analysis of heart rhythm, anthropometric and psychophysiological indicators / NP. Neverova, S.P. Anikina, P.S. Amarian et al. // Human Physiology. 2016; т. 22; 2: 104-107 (In Russ.)

10.Dmitrieva, MA Pedagogical support of professional activity: textbook / MA Dmitrieva, SA Borovikova, T. P. Vodolazskaya, L. N. Korneeva; G. S. Nikiforov. SPb.: SPbSU, 2019. 152 p. (In Russ.)

11.Zotova OI Some aspects of social and pedagogical adaptation / OI Zotova, IK Kryazheva // Pedagogical mechanisms of regulation. Science, 2018. P. 219–232. (In Russ.)

12.Kaznacheev VP Modern aspects of adaptation / VP Kaznacheev. Novosibirsk: Science, 1980. 192 p. (In Russ.)

13.Karpov A. V. Research of general adaptive ability / A. V. Karpov, A. Yu. Konovalov // Scientific search: collection of scientific papers. works of students, graduate students and teachers / ed. prof. A. V. Karpov. Yaroslavl: YarsU, 2016. P. 126–130. (In Russ.)

14. Karpov A.V. Pedagogy of professional adaptation: monograph / A.V. Karpov, V. E. Orel, V. Ya. Ternopil. Yaroslavl: Open Society Institute, RPO, 2019. 161 p.

15.Kornilova O.A., Avdeeva E.A. Emotional well-being of first-year students during the period of adaptation to the conditions of education at the university // University pedagogy: Modern trends in the development of pedagogical technologies in medical education. Krasnoyarsk, KrasGMU, 2018. C.197-200 (In Russ.).

16.Kuznetsov P.S. Adaptation as a function of personality development. Saratov: SSU, 2020. 76 p. (In Russ.) Кузнецов П.С. Адаптация как функция развития личности. Саратов: СГУ, 2020. 76 с.

17.Maklakov A. G. Personal adaptive potential: its mobilization and forecasting in extreme conditions / A. G. Maklakov // Psychological journal. 2001; т. 22; 1: 16-24. (In Russ.).

18.Matulene G.O. On social adaptation to activity // Psychological journal. 2012; 5: 48-53 (In Russ)

19.Medvedev V. I. The doctrine of adaptation and its significance in military medicine / V. I. Medvedev. L., 2008. 24 p. (In Russ.)

20.Negasheva M.A. Anthropometric adaptive capabilities of student youth by the beginning of the XXI century / M.A. Negasheva, T.A. Mishkova // Russian Pediatric Journal. 2015; 5: 12-16. (In Russ.)

21.Povarenkov Yu. P. Problems of the psychology of professional formation of personality / Yu. P. Povarenkov. Yaroslavl: Chancellor, 2018. 200 p. (In Russ.)

22.Smirnov AA University adaptation of students and professionally oriented activity // Psychology of the XXI century. - Т. 2 / ed. V. V. Kozlova. - Yaroslavl: MAPN, 2018 - pp. 201–204 (In Russ.)

23.Smirnov AA Psychology of university adaptation: textbook. Manual / A. A. Smirnov, N. G. Zhivaev; Yaroslavl state university. P. G. Demidov. Yaroslavl: YarsU, 2009. 115 p. (In Russ.)

24.Robalde A. L. About personal adaptation in professional activity / A. L. Robalde. - Psychology. 1986; 3: 71–84.

25.Nine A.A. The problem of health of participants in the educational process // Pedagogy. 2012; 6:53-57 (In Russ.).

26.Bailona, R. Analysis of heart rate variability during exercise stress testing using respiratory information / R. Bailona // Biomedical Signal Processing and Control. 2010; 5: 299-310.

27.Berntson G.G. Heart rate variability: origins, methods and interpretative caveats / G.G.

Berntso, J.T. Bigger, D.L. Eckberg // Psychosiology. 2007; 34: 623-648.

28.Malik, M. Heart rate variability / M. Malik // Current Opinion in Cardiology. 2008; 13: 36-44.

29.Malliani, A. Association of heart rate variability components with physiological regulatory mechanisms / A. Malliani. Heart Rate Variability, 1995. P. 173-188.

30.Rawenwaaij-Arts C. Heart rate variability (Review) / C.Rawenwaaij-Arts, L. Kallee, J. Hopman // Annals of Internal Medicine. 2014; 118: 436-447.

Aim. Conduct a theoretical study of the essence of the phenomenon of adaptation and identify in the process of carrying out a diagnostic technique the adaptive potential of residents as a condition for maintaining their health in the learning process

Material and methods. To achieve this goal, the Multilevel Personality Questionnaire (MLO) "Adaptability", developed by A. G. Maklakov and S. V. Chermynanin (1993), was used. The study included 180 first-year residents of KrasSMU named after prof. V.F. Voino-Yasenetsky. On the basis of this test, a study of the influence of the resident's adaptive potential on the preservation of his mental health was carried out.

Results. In the process of diagnostics, external (behavioral) and internal factors were investigated - indicators of the residents' adaptability. All external indicators of the residents' adaptability are high enough. Behavioral regulation, communicative potential and moral normativity are manifested among residents at a high level of 64.1%, 83.3% and 78.2%, respectively. But the diagnostics revealed an extremely low adaptive potential - 30.8%, which is explained by very high unexpressed, hidden indicators of asthenic (92.3%) and psychotypical (84.6%) reactions to the educational situation in which first-year residents find themselves. As the study showed, they develop internal mental and psychotic disorders that occur outside the control of both the residents themselves and their teachers and their colleagues with whom they work. These violations "hide" behind the high cultural and normative ways of behavior, to which they are oriented by the university and colleagues. It turns out that internal maladjustment is hidden behind the external positive aspects of adaptability, since the load of all intra-university and professional factors significantly exceeds the normal zone. Therefore, the reason giving rise to these violations is socio-pedagogical.

Conclusion. Changing the situation should begin with the development of the ability for self-knowledge, the formation of self-regulation skills, developing the stability of the emotional state and the environmental friendliness of the internal information environment among residents. This work should be carried out within the framework of the formation of coping behavior, the purpose of which is to more effectively adapt the resident to the requirements of the situation, allowing him to master it, weaken or soften these requirements, avoid or get used to them, thus extinguishing the stressful effect of circumstances and cope with difficulties without prejudice to their individual health.

Key words: adaptation, residents, health, mental health, social and pedagogical conditions, learning process, professional activity

Статья отправлена: 12.12.2021 г.

© Авдеева Е.А.

УДК 37.013.83

THE COMBINATION OF INNOVATIVE AND TRADITIONAL APPROACHES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

СОЧЕТАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ И ТРАДИЦИОННЫХ ПОДХОДОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Berestok O.V. / Бересток О.В.

assistant prof. / ст.векл.

ORCID iD 0000-0001-7912-9592

Sumy National Agrarian University, Sumy, Gerasym Kondratiev, 160, 40000

Сумской национальный аграрный университет,

Сумы, Герасима Кондратьева, 160, 40000

Abstract. The article deals with the combination of innovative and traditional approaches in teaching a foreign language in higher educational institutions. The integration with a focus on the fundamental values of world culture on the current stage of the European development is emphasized. Methods of teaching a foreign language in higher education which have always been very sensitive to social, economic and cultural changes in society are mentioned. The motivation of teachers of educational institutions aimed to implement new methods and approaches with the use of information and communication technologies to promote cooperation among all members of the educational process is pointed out. The consideration of theoretical and methodological principles and practical aspects of applying new technologies in teaching a foreign language in modern conditions is identified. The essence of the introduction of new technologies in teaching a foreign language in the educational system of modern universities is examined. The analysis of the peculiarities of the use of innovative methods of teaching a foreign language in modern universities is underlined. The recommendations for the implementation of the optimal combination of teaching methods and principles in the use of modern information and communication technologies and the improvement of modern approaches to teaching a foreign language are presented. The benefits of interactive teaching methods and technologies, which have developmental potential are determined. The basic principle of the interactive method, namely the principle of collective interaction, is highlighted. The joint social-interactive activities, which allow each student to show his or her intellectual and creative abilities, encourage independence and initiative in decision-making, are defined. The terms of the creative attitude and innovation of the teacher are mentioned.

Key words: innovative approach, traditional approach, motivation, higher educational institutions, collective interaction.

Introduction.

The current stage of the European development is determined in the general context of integration with a focus on the fundamental values of world culture. During the confident transition to an open democratic society, the main goal of state policy in education is to create conditions for personal development and creative self-realization of every citizen, update the content of education and organization of educational process in accordance with democratic values.

Methods of teaching a foreign language in higher education have always been very sensitive to social, economic and cultural changes in society. Each of the well-known methods of teaching a foreign language was once considered innovative, but the transformation of society and the beginning of the scientific and technological revolution change the social order of quality training, and thus change the methods

and techniques of training graduates. Teachers of educational institutions were motivated to implement new methods and approaches with the use of information and communication technologies to promote cooperation among all members of the educational process. For the first time the integration of different ways of education was described by K.J. Bonk (Curtis J. Bonk) and Ch.R. Graham (Charles R. Graham) in the book "Blended Learning" in 2006. [1] Nowadays the application of various means of distance learning is investigated by a number of modern scientists, namely Shahabadi, Hung, Lu, Zare, Fryer and Bovee who explored the development of both theoretical and practical base of distance learning and classified its modes. [8], [5], [6], [10], [3]. The importance of the investigation is due to the need to introduce modern technologies for teaching a foreign language in higher education, including research in universities of 3-4 levels of accreditation.

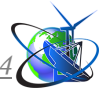
The study is aimed to substantiate the necessity to combine innovative approaches in teaching a foreign language with traditional approaches that have proven their effectiveness by consideration of theoretical and methodological principles and practical aspects of implementing new technologies in teaching a foreign language in modern conditions, development of recommendations for further improvement in universities of 3-4 levels of accreditation in Ukraine.

Hence, this study has the following objectives:

- determining the essence of the introduction of new technologies in teaching a foreign language in the educational system of modern universities;
- analysis of the peculiarities of the use of innovative methods of teaching a foreign language in modern universities;
- recommendations for the implementation of the optimal combination of teaching methods and principles in the use of modern information and communication technologies and the improvement of modern approaches to teaching a foreign language.

One of the key provisions of the Regulation of the European Parliament and of the Council on the European Institute of Innovation and Technology is to increase the mobility and employment of university graduates, whose knowledge and skills must be applied and put into practice. [7] With regard to foreign language teaching methods, this means a gradual realization by teachers and methodologists of the benefits of interactive teaching methods and technologies, which have developmental potential, namely: the ability to develop students' critical thinking, enrich their imagination and feelings, improve overall communication culture and social behavior in general. We consider the interactive technologies of teaching a foreign language that create the necessary preconditions both for the development of students' speech competence and for the formation of skills to make collective and individual decisions in order to educate active citizens of society. [4]

The basic principle of the interactive method is the principle of collective interaction. According to this principle, students achieve communicative goals through socially interactive activities, for instance, discussions and debates, dialogues and role-playing games, imitations and improvisations. Such activities correspond to a person-centered approach to learning, and are consistent with the requirements of the European recommendations for the humanization and democratization of the

educational process. Its implementation provides a positive impact of the team on the personality of each student, forming a favorable relationship in the study group. [2]

On the other hand, joint social-interactive activities allow each student to show his or her intellectual and creative abilities, encourage independence and initiative in decision-making. Thus, interactive activities combine the cooperation of speech partners and controllability of student actions by the teacher, provides a waiver of standard ways of solving communicative problems and intensive speech practice of students in a relatively free creative atmosphere. Interactivity in learning can be explained as the ability to interact, learn through active communication, such as, conversation and dialogue. Hence, interactive method can be described as the method where a student is not only a participant (observer, listener), but also an active creator of the learning process. [9]

The skill of a teacher-educator becomes an extremely important problem in teaching a foreign language. Creative attitude and innovation of the teacher become possible only if they realize themselves not only as a teacher - bearer of certain information, but as a researcher, whose purpose is not only to answer questions but also encourage students to find answers.

Conclusion.

Practical experience shows that the use of interactive learning technologies in the learning process helps them achieve a smooth transition from lexical speech skills in the communication process, increase the range of terminological vocabulary in the specialty, make learning interesting, informative, professional and meaningful. Interactive learning technologies stimulate cognitive processes and activate language and speech material in foreign language communication of students, develop their creative abilities and professionally oriented skills in close to real conditions.

When choosing interactive teaching methods in senior courses, we take into account the fact that the knowledge gained by an adult acquires value when they help to solve real life and professional problems, promote personal self-determination and self-realization. Working with this category of students, we are forced to take into account the individual language experience of students, their age, educational and life needs, individual characteristics, those provisions that are the main andragogical approach to teaching a foreign language.

References:

1. Bonk, C., Graham, C. (2006). The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs, Wiley, 585, https://books.google.com.ua/books/about/The_Handbook_of_Blended_Learning.html. (eng)
2. Burns, C. and Myhill, D. (2014). Interactive or inactive? A consideration of the nature of interaction in whole class teaching. Cambridge Journal of Education, 34, 35-48. (eng)
3. Fryer, L., Bovee, H. (2010). Staying motivated to e-learn: Person- and variable-centered perspectives on the longitudinal risks and support. Comput. Educ., 120, 227–240. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.01.006>. (eng)
4. Ganixanova, V. (2020). The interactive methods and principles of foreign

language teaching. <https://www.researchgate.net/publication/339900466>. (eng)

5. Hung, M., Chou, Ch. (2015). Students' perceptions of instructors' roles in blended and online learning environments: A comparative study. *Computers and Education*, v.81, 315–325., <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.10.022>. (eng)

6. Lu, H., Chiou, M. (2019). The impact of individual differences on e-learning system satisfaction: A contingency approach. *Br. J. Educ. Technol.*, 41, 307–323, <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2009.00937.x>, (eng)

7. Regulation (EU) 2021/819 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 on the European Institute of Innovation and Technology. *Official Journal of the European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri>. (eng)

8. Shahabadi, M. (2015). Synchronous and asynchronous e-learning styles and academic performance of e-learners. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro..01.453>. (eng)

9. Sutherland, R., Robertson, S. and John, P. (2004). Interactive education: teaching and learning in the information age, *Journal of Computer Assisted Learning*, 20, 410-412. (eng)

10. Zare, M. (2016). Multi-criteria decision making approach in E-learning: A systematic review and classification. *Appl. Soft Comput.*, 45, 108–128. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2016.04.020>. (eng)

Аннотация. В статье рассматривается сочетание инновационного и традиционного подходов к обучению иностранному языку в высших учебных заведениях. Подчеркивается интеграция с акцентом на фундаментальные ценности мировой культуры на современном этапе европейского развития. Упомянуты методы преподавания иностранного языка в системе высшего образования, которые всегда были очень чувствительны к социальным, экономическим и культурным изменениям в обществе. Отмечена мотивация преподавателей образовательных учреждений к внедрению новых методов и подходов с использованием информационно-коммуникационных технологий для развития сотрудничества между всеми участниками образовательного процесса. Рассмотрены теоретико-методологические основы и практические аспекты применения новых технологий обучения иностранному языку в современных условиях. Представлена сущность внедрения новых технологий обучения иностранному языку в образовательной системе и анализ особенностей использования инновационных методов обучения иностранному языку в современных вузах. Рассмотрены рекомендации по реализации оптимального сочетания методов и принципов обучения с использованием современных информационно-коммуникационных технологий и совершенствованию современных подходов к обучению иностранному языку. Определены преимущества интерактивных методов и технологий обучения, обладающих развивающим потенциалом. Выделен основной принцип интерактивного метода - принцип коллективного взаимодействия. Определены совместные социально-интерактивные мероприятия, позволяющие каждому студенту проявить свои интеллектуальные и творческие способности, поощрять самостоятельность и инициативу в принятии решений. Отмечены условия творческого отношения и новаторства педагога.

Ключевые слова: инновационный подход, традиционный подход, мотивация, высшие учебные заведения, коллективное взаимодействие.

Статья отправлена: 12.12.2021 г.

© Бересток О.В.

UDC: 378.018.43-047.44

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DISTANCE LEARNING.**Rusnak V.F.**

Assistant

ORCID:0000-0002-3847-7416

Gerasym L.M.

c.med.s., assistant

ORCID:0000-0002-5902-6091

Bukovinian State Medical University
Ukraine, Chernivtsi, Teatralna Sq., 9, 58001

Abstract. At present, there is no clear definition of the term «distance education». Meanwhile, distance education abroad (distance education) is an integral part of the modern education system. At the same time, the latest advances in information technology are being actively used, and many young people in the West are being educated in this way.

The nature of the "information age" and communication are changing rapidly. Technologies that were previously considered advanced are becoming commonplace and new technologies are still being developed. The nature of this trend is evident in the multitude of definitions of long distance learning. The U. S. Office of Technology Assessment defines distance learning as the linking of a teacher and students in several geographic locations via technology that allows for interaction.

Key words: science, distance learning, distance education.

Introduction.

Most definitions of distance learning include the use of technology. Some, however, refer to the degree of interactivity and the distance between learners. Other definitions do not require the use of technology. In fact, distance learning, in the older paradigm, can be as simple as postal correspondence and telephone communications. Due to the technological advances of the recent past, a great deal of excitement and hope has been generated for the use of distance learning in education. Rapid advances in computer and telecommunications capabilities have made possible the development of learning modules that include elements such as video transmission, e-mail, the Internet, and the World Wide Web. These modules can function either as components of the learning process or as the basis for instruction. The progression of long distance learning from pen-pals, college correspondence courses, teleconferencing over speaker phones, teleconferencing via modem, transporting still pictures along with interactive audio, to the latest technology of two-way, full audio, full video communication has implications for public education [1].

The main text.

Online education has drastically changed as it has been developed to cater to the working population. It has given students the capacity to learn from home while earning a degree online. Overall, comparing distance education with traditional education will show us the pitfalls of learning in the online environment. In general, students have to decide which environment works best for them as it relates to their learning [2].

Distance learning is a great tool for educators to reach traditional and non-traditional learners. Yet, like any tool, it is only useful in the hands of someone who

clearly knows what it is, and how to use it. Nowadays there is considerable confusion in the use of terminology for distance education, virtual classrooms, and Web-based instruction. Two questions are frequently raised: a) what exactly are these distance learning methods, and b) is there any difference among them? This paper aims at providing answers to these questions by describing the origins, growth, technology used, as well as definitions and characteristics of each of these three instructional methods. Additionally, the similarities and differences among these teaching methods are addressed by a thorough discussion. The discussion clarifies distance education and its varieties and comprehensively explains the meaning of the terminology that distance education technologies have conveyed. Today, a variety of information technology tools are being actively introduced into the learning process. Distance learning is a great opportunity to deepen your knowledge, as well as master the skills of information and communication culture. However, before getting an education in this way, you should understand the advantages and disadvantages distance education. High level of organization, self-discipline and motivation, without which distance learning is impossible [3].

All moments that are associated with an individual approach are excluded, since there is no face-to-face communication with the teacher. There will not be a person next to you who can emotionally color knowledge, because of which learning will turn into a routine. Distance learning requires a whole range of individual psychological qualities. The result cannot be achieved without strict self-discipline, independence and consciousness. Very often distance learning students feel a lack of practical knowledge and skills. This fact is critical for learning a foreign language. There is no constant control over the students. Control is not only a powerful incentive. The teacher who supervises you will notice mistakes in time and correct them until they are firmly embedded in your memory. Distance learning programs and courses are likely to be insufficiently well developed due to the fact that today there are not so many qualified specialists who are able to create distance learning aids. In distance education, the basis of instruction is written, which will make it extremely difficult to achieve good results in communication skills. Lack of social interaction. If you are a fan of talking live with people, then you will clearly lack conversations and contacts with society. There will be emails, chats, letters. This is a slightly different communication.

In the current scenario experienced, the search for information, rapidity, flexibility, and quality is unceasing. For this reason, both companies and professionals have sought ever more intensely to specialize and adapt to the market required standards. It is in this scenario that today you can come across the increasing range of courses offered at a distance, which are the type of education called distance education or distance learning. [4]. Even with all the requirements encountered by professionals to perform their duties and achieve their place in the sun, people still find it difficult to find the necessary expertise due to the impossibility of attending a classroom course, is the lack of time, by distance or even by the unwillingness to be in the classroom regularly.

The main idea of distance learning techniques is to create a special educational information environment, which gives unique opportunities for acquiring knowledge

in a student-friendly format, possible completely independent learning, and through interactive communication [5].

The requirement to up bring individuals of the future millennium is a serious challenge to the world education system. How clearly and adequately we will be able to identify and implement the new technology of learning, and its distance forms that improve the quality and increase the mass of education, so productively the domestic school of education will fulfill this historic order to create a new civil society in our country [6].

However, modern society is developing dynamically, increasing the mobility of capital and personnel. The development of society directly depends on the cultural and intellectual capital of the individual. Therefore, education is the most important condition for economic growth and scientific progress. It should be noted that the quality of education directly affects the prestige of the country, which allows to ensure the competitiveness of the state on the world market and attract financial investment through highly qualified personnel. This statement allows us to identify another function of the modern education system - socio-political. The implementation of this function is carried out through the search for new forms of professional training of students [7].

One of the main advantages of distance learning is the ability to obtain in-service education; while the one who is taught keeps the main source of their profits, and employers do not lose valuable employees. In developed countries it is becoming more and more developed innovative diversification of the educational process on the basis of distance learning learning using the latest information technologies [8].

Conclusions.

Mobile learning provides a new quality of learning and most fully reflects the trends in the education of modern man, providing constant access to information at any time; is new tools in shaping the human information society in which a new learning environment is formed, regardless of place and time. Mobile Learning is an integral part of open distance education with a variety types of security.

References

1. John Bingham Emerging Technologies in Distance Learning / John Bingham, Teresa Davis, Cathy Moore // Issues Challenging Education. – 2006. – pp.43-45.
2. Davis A. M. Advantages and disadvantages of Distance Education in comparison to Traditional Education / A. M. Davis // Paper presentation at the Hawaii International Conference on Education. (Honolulu, HI. 2017, January). – 2017. – pp.58-65.
3. Yang Y.T. The Evolution of Distance Learning: Distance Education, Virtual Classrooms, and Web-Based Instruction / Y.T. Yang, D. Willis, J. Price, N. Davis // *Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 337-341). Nashville, Tennessee, USA: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). – 2021. - pp. 337-341. - from <https://www.learntechlib.org/primary/p/10032/>.
4. Oliveira M. M. S. Distance education: advantages and disadvantages of the

point of view of education and society / M. M. S. Oliveira, A. S. T. PENEDO, V. S. PEREIRA // Dialogia, São Paulo. - № 29. – 2018. - pp. 139-152.

5. Holovanova YU. V. Metodyka dystantsiynoyi osvity: prychyny i metody vyrishennya problemy / YU.V. Holovanova // Pedahohika: tradytsiyi ta innovatsiyi: materialy Mizhnar. nauk. konf. (Chelyabins'k, zhovten' 2011 r.). - T. II. - 2011. - s. 114 - 116.

6. Veremchuk A. Problemy i perspektyvy dystantsiynoho navchannya u VNZ / A. Veremchuk // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya. – 2013. - №7. – s. 319 – 325.

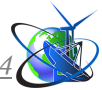
7. Polezhaeva O.A. Sovremennye aspekty professyonal'noy podgotovky studentov v ramkakh pedahohicheskoy praktyky / O.A. Polezhaeva // Molodoy uchenyy. - 2012. - №5. - s. 482-485. - URL <https://moluch.ru/archive/40/4814/>.

8. Orlova ER Distance learning: realities and prospects / E.R. Orlova, E.N. Koshkina // Bulletin of the International Institute of Economics and rights. - 2011. - №1 (2). - P. 5–13.

Анотація. На даний момент не існує чіткого визначення терміну «дистанційна освіта». Між тим, дистанційна освіта за кордоном (дистанційна освіта) є невід'ємною частиною сучасної системи освіти. При цьому активно використовуються новітні досягнення інформаційних технологій, і багато молодих людей на Заході здобувають освіту в такий спосіб.

Природа «інформаційної ери» та комунікації швидко змінюються. Технології, які раніше вважалися передовими, стають звичними, а нові технології все ще розробляються. Природа цієї тенденції проявляється у безлічі визначень дистанційного навчання. Управління оцінки технологій США визначає дистанційне навчання як зв'язок викладача та студентів у кількох географічних місцях за допомогою технології, яка дозволяє взаємодіяти.

Ключові слова: наука, дистанційне навчання, дистанційна освіта.

УДК 7.05:39]:7.012

**APPLICATION OF ARCHITECTURAL ORNAMENT TECHNIQUES IN
THE TRAINING OF MASTER ARTISTS AT THE MYCHAILO BOICHUK
KYIV STATE ACADEMY OF DECORATIVE APPLIED ARTS AND DESIGN
ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІК АРХІТЕКТУРНИХ ОРНАМЕНТІВ У ПІДГОТОВЦІ
ХУДОЖНИКІВ-МАГІСТРІВ В КИЇВСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ АКАДЕМІЇ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ДИЗАЙНУ ІМЕНІ МИХАЙЛА
БОЙЧУКА**

Zavhorodnii R.V. / Загородній Р.В.

postgraduate / аспірант

ORCID: 0000-0002-0113-3724

*Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука вулиця Михайла Бойчука, 32, Київ, 01103*

Анотація. Архітектурні орнаменти Софії Київської XI ст. та використаний в них принцип синтезу візантійських і місцевих традицій, являють великий художній інтерес, адже були народжені в час християнізації Русі, який ознаменував кульмінаційний етап в зростанні на величезних просторах Східної Європи могутнього слов'янського державного утворення.

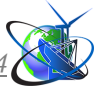
Ключові слова: Мистецтво Софії Київської, орнаменти, фресковий орнамент, мозаїка, різьблений орнамент, графіті, смальта, мозаїчна композиція, кольори палітри.

Питання орнаментального оздоблення Софії Київської потребує не лише візуального прочитання та сприйняття його як витвір високого мистецького зразка, а й вимагає глибокого проникнення в його інформаційні глибини та спонукає сучасних митців до теоретичного осмислення яскравого явища національного мистецтва.

Мета статті полягає у аналітичній характеристиці змісту і структури багаторічної праці радянських вчених, які спростували буржуазні теорії норманістів та візантіністів, про заперечення самотності древньоруської культури, та визначенні художньо-функціональних особливостей орнаментів Софії Київської, вивченні їх основних елементів та фактури, розгляду хроматичних кольорів палітри смальти та її багаточислового нанесення. Викладений матеріал розкриває особливості побудови багатоваріантних візерунків, вибору для них відповідного місця розташування, способів komponування, пропорцій, колориту та доводить їх вплив на естетичне оформлення композиції.

На основі комплексного аналізу широкого кола зразків східнохристиянського орнаменту визначено характер спорідненості орнаменту київського собору із мистецтвом Візантії та Сходу, прослідковано інформативну функцію орнаментальних мотивів Софії Київської, що служить для підсилення загальної символіки собору.

Здійснений огляд визначальних рис орнаментального мотиву, як одного з вирішальних елементів монументально ансамблю Софії Київської, що виконує низку важливих функцій в системі оздоблення собору, які незамінні іншими образно-пластичними засобами.

Також в статті розглянуто підходи до монументального мистецтва в досліджуваній княжій епосі Київської Русі, та викладено результати інформаційно-аналітичного пошуку розв'язання проблеми збереження живопису Софії Київської, що пережив багатовікову історію, тісно пов'язану з періодами спустошення собору та неодноразовими перебудовами.

Викладений матеріал стане корисним доробком для студентів, архітекторів, художників-монументалістів та мистецтвознавців в освітньому і самоосвітньому процесі. Висновки дослідження можуть стати теоретичним та практичним підґрунтям для митців-практиків у вирішенні питання оздоблення храмів, зокрема, відбору сюжетних та орнаментальних мотивів в новозбудованих та реставрованих церков. Основні положення праці можуть бути використані для подальшого поглибленого дослідження проблем української християнської культури, послужити лекційним та екскурсійним матеріалом.

Постановка проблеми.

Підхід сучасного мистецтвознавства до питання вивчення багатьох явищ і проблем українського мистецтва, в тому числі і до вивчення архітектурних орнаментів в монументальному мистецтві Софії Київської позначений переосмисленням, особливо в царині його ідейного підґрунтя. До недавнього часу питання орнаментального розпису Софійського собору висвітлювалось в першу чергу як коштовна прикраса, маргінальний складник оздоблення. Та на сьогоднішній час залишаються не визначеними питання, наприклад, ідеологічних, традиційних чинників, які вплинули на композиційно-сюжетну лінію орнаментального розпису святині, чи того ж таки впливу візантійського мистецтва при виборі орнаменту.

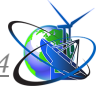
Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження Софійського собору, її архітектури, монументального і станкового живопису, декоративного вбрання, написів-графіті є важливим розділом вітчизняної і світової науки. Інтерес кількох поколінь учених до цієї пам'ятки цілком зрозумілий, адже вона є мистецьким шедевром, невичерпним джерелом вивчення багатьох питань. Дослідження Софії мають понад 250-річну історію і налічують десятки імен та сотні видань. Біля витоків вивчення Софії стоїть митрополит Київський Євгеній (Болховітінов), який поклав початок фундаментальним дослідженням пам'ятки. Його справу продовжила плеяда вчених, які присвятили Софії свої монографії і дисертації, здійснили відкриття, що стали вагомим внеском у науку. Серед них: Прахов А. В., Айналов Д.В., Повстенко О.І., Тоцька І...

Виклад основного матеріалу дослідження.

Софійський собор у Києві було закладено після 1017 року великим князем київським Ярославом Мудрим, в добу найвищого соціально-економічного й культурного піднесення та військової могутності Київської держави.

Головний храм держави – собор Святої Софії, Премудрості Божої – являє собою найяскравіше втілення творчої енергії народу, його зміцнілої самосвідомості, які вповні виявилися в архітектурі, мистецтві та літературі того часу.

Про архітектурно-оздоблювальну біографію пам'ятки ми дізнаємося як із різноманітних літературних джерел, так і вивчаючи її саму. Крім літописного повідомлення про заснування Софійського собору, маємо ще одне свідчення про новозбудований храм. Воно міститься у «Слові про закон і Благодать». Презвутер, а згодом митрополит Руси-України Іларіон каже, що Ярослав Мудрий «дім Божий, великий, святий Його Премудрості спорудив, на святість і освячення місту твоєму. І всякою красою оздобив, золотом і сріблом, і камінням дорогим, і посудом священним. Церква дивна і славна всім навколишнім країнам, якої же не знайдеться на всій півночі земній від сходу й до заходу».

Величезний п'ятинефний тринадцятикупольний собор був створений візантійськими майстрами, але, що цікаво, власне в візантійській архітектурі того періоду прямих аналогів Софії Київської ми не знаходимо. [1].

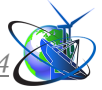
Візантійський орнамент виконується у вигляді фрески або мозаїки, тому внутрішнє оздоблення Софії Київської виконане змішанням технік орнаментального розпису – мозаїчного і фрескового (у Візантії, як правило, храми розписувалися або фарбами, або мозаїкою). Але Русь XI століття була культурною периферією Візантійського світу, до того ж мозаїка коштувала дуже дорого (не рахуючи витрат на транспортування самих матеріалів). Тому було прийнято компромісне рішення: ключові частини храму (вівтар, купол, передвівтарні стовпи і підкупольні арки) були прикрашені мозаїкою, а інший простір храму розписано фресками. До наших днів збереглося 260 квадратних метрів справжніх мозаїк XI століття і близько трьох тисяч квадратних метрів фрескового розпису.

Залучаючи софійські графіті як джерело для уточнення часу побудови Софійського собору, не можна недооцінювати їх важливість і для датування монументальних внутрішніх розписів. Суперечки про дату будівництва собору вплинули на питання про час виконання в ньому орнаменту. Висловлювалися думки, що оздоблення собору виконувалося пізніше. В.Н. Лазарєв на підставі тих же графіті (крім 1032 р.) крайніми хронологічними рамками розписів в центрі собору назвав 1042-1043рр. [1].

На сьогоднішній день не існує ніяких сумнівів, що Софійський собор був побудований в єдиному архітектурному дизайні з інтер'єрним оздобленням мозаїки і фрески задовго до смерті Ярослава Мудрого в 1054 році. До пізніших будівель XIX ст. можна віднести тільки будівництво хрестини в південно-західному кутку будівлі і розпис його апсидної частини фресками.

Орнамент Софії Київської генетично споріднений з системою знаків за допомогою яких фіксувались і пізнавались реальні явища та мислення людини. В нерозривному поєднанні привабливих естетичних форм, він складається із ритмічно-симетричних композицій, гармонійних пропорцій та кольорових співвідношень. [2].

Орнаментальні композиції виконані в чіткій підпорядкованості архітектурного задуму побудови собору. Так, головні частини храму – вівтар і хори, відділяють різьблені плити, акцент на дуги, арки, карнизи, прорізи вікон і дверей...акцентують стінописні орнаменти. Орнаменти розділяють велику

поверхню стін собору на горизонтальні яруси та окреслюють чіткі межі для кожної сцени чи святого. Повна узгодженість з архітектурою собору та антропоморфними розписами дає змогу орнаментальним композиціям зберегти ритм, колористику та пропорції, а також сприяти повнішому відображенню поняття Божої світотворчої Премудрості. Відповідність мозаїчного орнаменту антропоморфічній іконографії можна побачити над святим чином у голові аспиди.

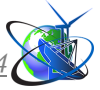
Аналізуючи закономірність розташування орнаментальної композиції в інтер'єрному оформленні можна зробити висновок, що майстрами витримана не тільки композиційна доцільність та краса, а й семантичне узгодження орнаментів з іконографією та архітектурою собору. Тому орнаментальний розпис Софії Київської не був випадковим, а з самого початку задумувався, проектувався і виконувався як цілісний і повноцінний елемент архітектурної системи. В основі орнаментальних композицій покладено сім груп симетрії для фризів, а також основні види симетрії паралелограмної сіткової системи. У колориті орнаментів фрескового розпису виявлена антисиметрія, при якій симетричні елементи тла орнаменту перефарбовані у контрастний колір. [6].

Досліджено, що орнамент в інтер'єрі храму несе в собі знаково-інформаційну, прикрашальну, впорядкувальну, об'єднальну, апотрептеїчну та комунікативну функції.

Фрески Софійського собору стали відомі тільки в 1843 році, коли під час обвалу штукатурки в південній частині собору відкрився живопис XI століття. Реставраційні роботи було покладено на наукового директора з відновлення фресок Ф.Г. Солнцева. Аналіз штукатурки фресок, взятих з різних місць будівлі показав, що фрескова штукатурка в центральній частині собору, внутрішні і зовнішні галереї, і обидві вежі не відрізняються за своїм хімічним складом і технологією виготовлення. [4].

Настінний фресковий орнамент інтер'єру храму складає відмінність між його двома головними технологічними групами: орнаментом, складовими елементами якого є п'ятипелюсткова квітка і орнаментом, складовими елементами якого є крин та його інші варіанти. Так, наприклад, з кринів побудоване «Світове дерево», що має одну центральну і дві розведені в сторону гілки. [3]. На стовпах і лопатках Софійського собору можна помітити багато орнаментальних композицій з мотивами дерева. Таке розташування підпорядковується давній міфологічній традиції, за якою стовп, колона сприймалися ізофункціональними святому дереву. Так, над постаттю Богоматері-Оранти зображено орнамент, в якому зацентрувалось коло і Дерево Життя. Орнаментальні композиції Софійського собору відповідають мотивам «візантійської гілки», коли настінні і рельєфні зображення не вплітаються в орнаментальний мотив, а, не втрачаючи своєї цілісності, вписуються у відведені їм кола чи прямокутники. [6].

Фресковий орнамент Софії Київської складається із основних елементів: завитків стебел, які плавно переплітаються між собою і складаються в геометричні форми. Прикладом такого типу орнаменту є фресковий розпис, який був розкритий в 1936 році під сходами південної башти та фрагмент

орнаменту, який був віднайдений під аркбутаном в крещальні 1948 року. Вони повністю збереглися, маючи початковий колір, фактуру. Такі орнаменти Софії Київської наука розділяє на три типи: а) коло, ромб або овал з вписаними орнаментальними ростками; спіралі з стебел з вписаними орнаментальними ростками; кола і стебла, які сполучаються з геометричними фігурами; б) орнаменти панелей на першому та другому поверсі, які оздоблені геометричними фігурами. Такі панелі не що інше, як імітація мармурових інкрустованих панелей; в) звірині орнаменти, мисливські сцени, ігри й вистави, що змальовані на склепіннях сходів південної і північної башт Софійського собору.

У соборі фресковий орнаментальний розпис займає значне місце, проте великі поверхні ним не вкривалися. Виняток становлять лише орнаментовані розписи підходового простору в баштах та нижня частина стін собору, яку суцільно було вкрито фресками, що імітували панелі з різних сортів каміння і мармуру. В інших випадках фресковим орнаментом у вигляді окремих смуг або прикрашали бокові стінки підпружних арок і віконних прорізів, або обрамовували та розділяли окремі сюжетні композиції. В основному в розписі Софії Київської застосовувався рослинний орнамент. В окремих випадках він мав геометричний характер [6].

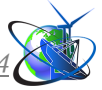
Особливо цікавими є фрески двох башт, гвинтові сходи яких ведуть на другий поверх (хори) собору. Тут немає релігійних сюжетів, обумовлених канонічними вимогами церкви. Фрески змальовують сцени з життя князівського двору, фауну і флору Київської Русі, цирк, змагання на гіподромі.

На стінах і склепіннях башт зображені мальовничі сцени полювання, борні ряджених, ігри і танці скоморохів, окремі процесії з участю осіб князівського двору у супроводі почту або охорони і т. д. В окремих медальонах зображені монограми, декоративні сонця, грифони, мисливські соколи. Все це багате оздоблення доповнюється примхливим сплетінням барвистого орнаменту у вигляді окремих фризів, обрамувань або заповнення цілих частин стін, де відсутні тематичні зображення.

Основними мотивами різьбленого орнаменту є хрести, розети, хризма, переплетена стрічка, окремі нечисленні рослинні та зооморфні мотиви. Так, найбільш багатим на видозміни в рельєфному декорі храму є розеткові мотиви, яких нараховується 14 різновидів, натомість христів лише чотири різновиди, а зооморфних та рослинних мотивів по три. [3].

Після смерті Ярослава Мудрого в апсиді нефа Софійського собору було зведено мармурову гробницю, яка була покрита різьбленим орнаментом. Форма саркофага має вигляд будинку з двосхильним дахом та акротеріями. Сам дах розділений на чотири пропорційні прямокутники, які заповнені орнаментами, де зображені риби, птахи, листки пальми, лоза винограду та хрести. З боків прямокутники прикрашають вінки і хрести, тобто, так звані хризми, монограми Христа. Дослідники стверджують, що такі орнаменти беруть свої витoki із ранньохристиянського мистецтва. [6].

Мармурова гробниця, приналежність якої невідома, знаходиться в нартексі собору. Вона стоїть без кришки і оздоблена лише з одної сторони хризмою в

колі і двома хрестами та композиційно доповнюється гілками плюща.

Шиферні плити, які стоять в проїмах поміж опорних стовпів на хорах теж прикрашені орнаментами геометричної форми, в частині з яких фігурують орнаменти риб, геральдичних птахів, хрестів... До наших днів збереглося 11 плит на хорах і 2 фрагменти, кожна із яких утворює окрему композицію. Плити виготовлялись із розового шифера, який добували в овруцьких кар'єрах. Такий шифер був піддатливий для розколювання, адже піддавався легкій обробці. Застосування такого шифера на той час в Київській Русі було дуже поширеним. [7]. Основний орнаментальний мотив такої композиції – це плетиво, вписане в кола та ромби. В колах – розетки, що нагадують стародавні слов'янські сонячні знаки, стилізовані квіти, вінки.

Над портретом дочок Ярослава – плита, в центрі якої геральдична фігура орла. На плитах, що відгороджують південну аркаду розміщений дрібний сітчастий орнамент, на якому, то вишуканий візерунок з плетива, то перевита стрічками решітка з зображеннями раків та риб – карасів, пліток, лящів, окунів. [6].

Мозаїки Софії Київської відносяться до пізнього Македонському стилю. Цей суворий, орієнтований на аскетичну, напружено духовний стиль в повній мірі присутній в мозаїчних орнаментах Київської Софії. [7]. Мозаїчний розпис Софійського собору надавав особливої пишноти пам'ятникові і здавна привертая увагу мандрівників і вчених.

Кожна мозаїчна композиція має грецький напис, який несе пояснення сюжету. Автори цих творінь не відомі, однак характер та особливості зображень та їх укладання дають можливість стверджувати, що бригада майстрів налічувала вісім осіб, крім підмайстрів.

Під час будівництва Софії Київської у дворі було організовано виробництво різнобарвної смальти – особливої смоли, призначеної для виготовлення мозаїк.

Смальти мозаїк Софійського собору за хімічним складом можна звести до чотирьох основних типів скла: свинцово-кремнеземного, калієво-свинцово-кремнеземного, натрієво-кальцієво-свинцово-кремнеземного і натрієво-свинцово-кремнеземного. Реставраційні роботи 1949-1959 років зробили важливі спостереження щодо нанесення розчинів під мозаїки. Виявилось, що на поверхню мурування стін і склепін покладений нижній шар тиньку завтовшки 15-20 см., на нього другий, середній шар тиньку завтовшки 18-25 см., по якому прокладений загальний контур композиції. Потім мозаїст наносив третій, верхній шар тиньку завтовшки 20-25 кубічних міліметрів.

Мозаїки собору мають багато відтінків, їм притаманні яскраві і насичені тони, однак переважають синій і синьо-білий тони у поєднанні з пурпуровим. Кожний колір в свою чергу має багато відтінків, які сьогоденні умільці не в змозі відтворити.

В. Левицька встановила, що хроматичні кольори палітри складаються з вісімнадцяти груп. Кольорова палітра мозаїк собору налічує 177 відтінків. [6].

Так, наприклад, склепіння головного вівтаря відкриває образ Богоматері Оранти (Молитовниці) – символу Церкви земної. Обличчя виконано кубиками

вапняку та мармуру різноманітних відтінків – від майже білих і рожево-вохристих до оливково-зеленкуватих у тінях. Завдяки темному мафорію, обличчя Богоматері здається блідим, сумним у молитві за знедолених. Мозаїка має 6 метрів у висоту. Унікальність зображення полягає в тому, що воно виконане на внутрішній поверхні куполу собору і з різних точок Оранта виглядає по-різному – стоячи, схилившись у молитві чи на колінах. [5].

У мозаїчному оформленні обличч використовувались невеликі кубики смальти, приблизно 0,25 см³. В ритмічно укладених рядках смальт кубики покладені за тональною силою так, щоб вони могли якомога краще виявити форму опуклого чола, вилиць, носа, бороди... Інколи покладені в одному ряду смальти сильно різняться за тоном. Так, наприклад, пасмо бороди Василя Великого викладене з 27 кубиків, які мають майже стільки ж грацій у тоні, а обличчя Богоматері викладене маленькими кубиками, які точно відповідають формі шляхетного і по-античному старого овалу обличчя, великих сумних очей, витонченого носа й маленьких вуст. Не меншу різноманітність тональних відтінків того чи іншого кольору спостерігається і в одязі.

Значне місце в оздобленні Софії Київської відведене мозаїчним орнаментам, якими прикрашено облямування конхи, бокові частини апсиди та її горизонтальні віконні прорізи та внутрішні вертикальні грані підпружних арок. Проте мозаїчні орнаменти збереглися не повністю, і в утрачених місцях вони доповнені або відновлені олійними фарбами.

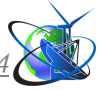
У Софії Київській однаково широко застосовані рослинні мотиви орнаментів, так і суто геометричні. Так, конха центральної апсиди облямована барвистим орнаментом рослинного характеру у вигляді кіл з вписаними в них пальметками, а над шиферним карнизом, що відокремлює постать Оранти від композиції «Євхаристія», проходить дуже гарна смуга геометричного орнаменту. Тоненькі білі лінії на темно-синьому фоні орнаменту так яскравіють при освітленні, що здається, ніби вони зроблені з перламутру.

Певною своєрідністю і монументальністю відрізняється орнамент, що відокремлює композицію «Євхаристія» від зображень святих. Надзвичайно ефективним є орнамент відкосів віконних прорізів центрального підкупольного барабана і головної апсиди собору, а також орнамент східної підпружної арки у вигляді паростків синього кольору, що звиваються по жовтому фону. [6].

Мозаїчні орнаменти є окрасою центральної бані та головного вівтаря та відтворюють зображення християнського віровчення. Їх розташування відповідає порядку з «небесною ієрархією». Простінки світлового барабана відкивають зображення 12 апостолів, які тримають в руках Євангеліє. Мозаїчний орнамент зберігся лише у верхній частині постаті апостола Павла.

Мотиви мозаїчних орнаментів центральної апсиди включають в себе ритмічне чергування ростків стебла, від якого розходяться вусики та листя, що вписані в геометричні форми: квадрат, трикутник, коло і таке інше. Такі мозаїчні орнаменти оздобили головну підсильну арку, віконні пройми центральної апсиди і мають двоколірові відтінки: білий з чорним та жовтий з чорним.

Багатоколіровий орнамент над середнім поясом мозаїк складає її другий

тип і оздоблює центральний апсид і її арку. Виникши від техніки емальованих виробів, мотив носить назву арнікового цвіту та має цікаві форми. В цьому орнаменті переважають сині, зелені, червоні, рожеві, білі відтінки, які зображені на золотому фоні.

Стрічковий геометричний орнамент складає третій тип мозаїчних орнаментів, які розмістились над вікнами барабана центрального купола. [7].

Архітектором Мілеєвим у 1908 році вдалося виявити і дослідити фрагменти мозаїчної підлоги, яка покладена в центральній апсиді Софійського собору і являє собою мозаїчний килим багатьох відтінків та складається з трикутних та чотирикутних кусочків смальти, що вкомпоновані в кола та ромби.

Загальна схема оздоблення підлоги Святої Софії повторює візантійські зразки, однак в строгій геометричності сіткових орнаментів, в складній ритміці їх антисиметричних колористичних побудов. [7].

Ситрон апсиди (місце, для сидіння єпископів) оздоблений плитами з мармуру та мозаїки, щоправда, від первісного ситрону залишився тільки верх. Мозаїка плит ситрона виконана в тій же техніці, що й підлога та складається також з трикутних та чотирикутних кусочків смальти жовтого та зеленого відтінків. Ситрон інкрустований мозаїчними смугами, що викладені в пазухах шиферних плит. Спинка крісла єпископа вправлена в мармурову плиту та орнаментована також кольоровою смальтою.

Вивчення орнаментального оздоблення собору переконує у тому, що митці прагнули уникнути глухої одноманітності кольору, тому все створене софійськими мозаїстами несе в собі карб живого емоційного почуття.

Митці добре знали вплив на зображення не прямого, а рефлекторного освітлення. Особливо добре це можна спостерігати, розглядаючи композицію «Причастя». Колористичний ефект таких мозаїк не є сталим, він повсякчас змінюється залежно від освітлення – вранці, вдень і ввечері, в похмуру, чи світлу днину.

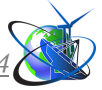
Висновки.

Найбільша споруда епохи Київської Русі – Софія Київська, дійшла до нашого часу з перебудовами і нашаруваннями пізніших епох, після неодноразових руйнувань і пожеж. І все-таки під цими нашаруваннями значною мірою збереглися і стародавні початкові архітектурні форми пам'ятника, і найповніший у світі комплекс мозаїчних і фрескових орнаментів XI століття.

Софія Київська є пам'яткою світового значення, яка в 1990 р. занесена ЮНЕСКО до Списку всесвітньої культурної спадщини.

Унікальний за своєю орнаментальною особливістю, християнський храм увібрав в себе синтез візантійських і місцевих традицій, які стали життєвим методом створення нових духовних цінностей. Аналіз орнаментальних композицій собору доводить цілеспрямований і свідомий відбір «східних» мотивів з візантійської орнаментальної колекції, які пов'язані з сакральними символами: колом, Світовим Деревом, Тризубом.

Розміщення орнаментальної композиції чітко підпорядковане

архітектурній побудові собору, більше того, орнаменти підкреслюють важливі архітектурні елементи та структурують тримірний простір. Майже половина зображувальної поверхні внутрішнього простору собору відведена під орнамент, від куполу до підлоги, а орнаментальні композиції оточені такою ж червоною рамкою, як і антропоморфні зображення та іконографія.

Орнамент Софії Київської генетично споріднений з системою знаків за допомогою яких фіксувались і пізнавались реальні явища та людське мислення. В нерозривному поєднанні привабливих естетичних форм, він складається із ритмічно-симетричних композицій, гармонійних пропорцій та вдалих кольорових співвідношень, які мають семантичне узгодження з антропоморфною іконографією і архітектурним стилем та закономірно розміщені в інтер'єрі собору.

Орнаментальне оздоблення Софії Київської виконує знаково-інформаційну, прикрашальну, впорядкувальну, об'єднальну, апотрептеїчну та комунікативну функції, та вражає своєю самотністю, оригінальністю, повнотою і цілісністю монументального ансамблю, що доніс до нас концептуальні ідеї епохи розквіту Київської Русі.

Список використаної літератури

1. Вечерський В. Українські монастирі. – К.: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2008. – С.113-123.
2. Герій О. Аналіз орнаменту Софії Київської ще один матеріал до вивчення процесу християнізації України // Народознавчі зошити. 2003 .№1-2.С.228-229.
3. Герій О. Мозаїчні орнаменти Софії Київської: прикрашення чи закування // Щовипадник: Мистецько-літературний альманах. 1995 .№16. С.51-57.
4. Стрельченко Ю.М. Аналіз зразка у фресках будівельного розчину в Софії Київській /Старий К. – К.:1975.– С. 195, 196.
5. Мозаики Софии Киевской – византийский шедевр в сердце Руси. Електронний ресурс. Точка доступу: <https://pravlife.org/ru/content/mozaiki-sofii-kievskoy-vizantiyskiy-shedevr-v-serdce-rusi>
6. Орнамент Софії Київської(генеза, типологія, художньо-функціональні особливості).Електронний ресурс. Точка доступу: <http://referatu.net.ua/referats/7569/149698/?page=1>
7. Орнаменти Софії Київської. Електронний ресурс. Точка доступу: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/SophiaOrnaments.html>

Стаття відправлена: 6.12.2021 р.
Завгородній Р.В.

UDC 616.314-002-089.718.1

**MODERN APPROACHES TO PREPARATION OF CARIOUS CAVITIES
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРЕПАРИРОВАНИЮ КАРИОЗНЫХ ПОЛОСТЕЙ****Saluk O.D. / Салюк О.Д.***Ph.D., Associate Professor/ К.мед.н., доцент**ORCID: 0000-0002-3029-0286**Dnipro State Medical University V. Vernadsky str., 9, Dnipro, 49044, Ukraine**Днепровский государственный медицинский университет,**г. Днепр, ул.Вернадского 9, 49044, Украина*

Abstract. *The article presents modern approaches to the preparation of carious cavities in teeth, namely, the essence of the principle of "preventive expansion" and the stage of expansion of the carious cavity, the choice of "classic" preparation technique according to Black. The difficulties of students of the Faculty of Dentistry, arising from different interpretations of the method of performing the stage of "preventive expansion" of the carious cavity are analyzed. The need for a differentiated approach to the tactics of preparation of carious cavities is substantiated.*

Key words: *preparation of carious cavities, expansion stage, principle of "preventive expansion"*

Rationale.

An important stage in the treatment of caries by the operative-restorative method is the preparation of the carious cavity. Preparation (from the Latin *praeparatio* - preparation, preparation) is an instrumental removal of pathologically altered hard tissues of the tooth and the creation of a cavity shape that provides reliable fixation of the filling. It is the accuracy of this operation that determines the cessation of the development of the carious process in the tooth and the duration of the service of the permanent filling. Regardless of the class of the carious cavity, the stages of its preparation are performed in a certain sequence: opening, expansion, necrectomy, formation, finishing of the enamel edge [1].

When students the 2nd year students of the Faculty of Dentistry study the issues of preparation of carious cavities, there are some difficulties with understanding the essence of the expansion stage. The explanation for this fact can be a different interpretation of the method of performing the expansion of the carious cavity by well-known scientific schools.

In connection with the above, the aim of this work was to analyze the available main and additional educational literature sources to highlight the essence of the stage of carious cavity enlargement.

The main part.

Currently, several methods of preparation of hard tissues of teeth are known: the method of "preventive expansion" by Black developed in the late nineteenth century; sparing preparation method, minimum preparation method [2]. The essence of the method of preventive expansion is that when preparing a carious cavity, caries-susceptible areas of intact tooth tissues are excised up to caries-resistant areas. This is based on the basic principle of Black's preparation - "expansion for prevention". The shape of the cavity must be stable, easy for tooth filling and ensure the retention of the filling material.

For each of the 5 classes of carious cavities there are special caries-susceptible areas. When performing the preparation of a carious cavity of class I, which is localized on the masticatory surface of molars and premolars, at the stage of expansion it will be necessary to excise healthy fissures up to the slopes of the masticatory tubercles.

Preparation of a carious cavity class II on the contact surface in the buccal-lingual direction is carried out up to the buccal and lingual crown roundings, which are usually less susceptible to caries. At the same time it is obligatory to exclude a causal tooth from contact with the adjacent tooth.

Due to the prevention of secondary caries, only the filling material can be contacted. Preventive expansion of the contact carious cavity is combined with the creation of an additional plate on the chewing surface. At the same time all fissures are excised and the extensive occlusion cavity of a box-shaped form is formed.

Preventive enlargement of the carious cavity of class III, as a rule, is carried out in the minimum volume. One should be guided by the fact that the area of caries-susceptible areas on the front teeth is small and is usually limited to the area of the contact point and the area located between the contact point and the neck of the tooth.

Preventive expansion of cavities of class IV is carried out also in the minimum volume. In expansion of a cavity in the vestibular direction one is guided not only by preventive expediency, but also by tasks of the subsequent aesthetic restoration of a tooth.

Preventive enlargement of class V cavities is usually not performed in chronic caries, single cavities and patient compliance with the rules of oral hygiene. If necessary, the expansion is performed in the medial-distal direction to the rounding of the crown. The gingival wall is widened to the level of the gums.

Quite a radical approach to the removal of tooth tissue in this method of preparation was largely due to the then available filling materials - amalgam and mineral cement. Black's classic recommendations must also be followed when using amalgam, mineral cements, metal and ceramic inlays.

In contrast to Black's principle, in the middle of the last century IG Lukomsky proposed the principle of "biological expediency", which involves the removal of only caries-affected hard tissues with maximum preservation of healthy ones.

Most textbooks and manuals consider the stage of carious cavity expansion as a continuation of the disclosure stage, with the aim of preventing the development of recurrent caries. At this stage, the final external outlines of the carious cavity are also denoted. At the same time, a radical excision of "caries-susceptible" areas to the immune zones is performed [1,2,3,4,5]. It is unclear the vision of performing the stage of expansion of carious cavity to provide easy access for inspection and preparation [6], although this goal should have been achieved after step 1. At the same time, there is a reference to the fact that necrotized dentin is also partially removed, which means that the 3rd stage of preparation - necrectomy - is already beginning to be carried out.

The textbook presents only 3 stages of carious cavity preparation: opening, necrectomy and formation [7]. The expansion stage is not named, although the classic technique of carious cavity preparation by Black is described. And in the procedure

of preparation of the carious cavity class II, the manipulations performed at the end of the 1st stage (disclosure), in essence, correspond to the stage of expansion. It was logical to mention this stage after all.

At present, it is considered biologically expedient to remove tooth tissues, taking into account the prevalence of the carious process, the state of individual caries resistance of the patient, the prognosis of the course of "carious disease". Following this principle, all affected by the carious process, non-viable tooth tissue must be removed. Tactics in relation to fissures, contact surfaces are chosen taking into account the individual characteristics of the patient on the basis of the concept of "preventive filling". This principle was developed in the late twentieth century after the emergence of dental filling materials with strong adhesive properties: composite materials, glass ionomer cements, compomers. It provides for the minimal removal of healthy tooth tissues in the process of preparation and filling up to the "immune zones", i.e. the simultaneous filling of the carious cavity and fissures sealing.

Conclusions.

The principles formulated by Black form the basis of the modern concept of preparation of carious cavities and are subject to modifications taking into account the properties of modern filling materials. In the classic version, the method of "preventive expansion" is used very rarely. It is indicated when using high-strength, durable filling materials that do not have adhesion to the hard tissues of the tooth. However, the future dentist must be properly guided in the essence of this method, its advantages and disadvantages. Therefore, the knowledge and erudition of an educator who is able to competently direct the creative potential of the student to understand the true essence of the studied process play an important role in the formation of professional competencies of a dental student.

References.

1. Terapevtychna stomatolohia: uchebnik; v 4 tomah.- T.2. Karies. Pulpit. Periodontit. Rotovoi sepsis / Therapeutic dentistry: Textbook; 4 volumes.- V.2. Caries. Pulpitis. Periodontitis. Oral sepsis/ N.F. Danylevskiy, A.V. Borysenko, A.M. Polytun et al.; edited by prof. A.V.Borysenko. – K.: Medicina, 2010. – 544 p. [in Ukrainian]
2. Moroz K.A. Karies ta nekariozni urazhennia tverdykh tkanyn zubiv/ K.A.Moroz. Caries and non-carious lesions of hard tissues of teeth: manual/ Vinnytsia: Nova kniha, 2012. – 240 p. [in Ukrainian]
3. Terapevtychna stomatolohia. Bolezni zubov: uchebnik; v 3 tomakh / Therapeutic dentistry: Textbook; 3 volumes.- edited by E.A.Volkov, O.O.Yanushevich.- M.:GEOTAR-Media,2012.- P.1.- 168 p. [in Russian]
4. Praktykum z terapevtychnoi stomatolohii (fantom) / Tutorial in therapeutic dentistry (phantom) A.V.Borysenko, L.F.Sidelnikova, M.Yu.Antonenko, Yu.H.Kolenko, O.O.Sheker. – Kyiv, 2011. – 512p. – Bibliogr.: P. 510 – 512. [in Ukrainian]
5. Nikolaev A.I. Prakticheskaya terapevticheskaya stomatologia: uchebn. posobie / Practical therapeutic dentistry: manual A.I.Nikolaev, L.M.Tsepov. – 9th ed. – M.: MEDpress-inform, 2014.-928p. [in Russian]

6. Melnychuk G.M. Praktychna odontologia. Kurs lertsy iz kariesu ta nekarioznykh urazhen zubiv, pulpitu i periodontytu. Navchalny posibnyk/ Practical odontology. Lecture course on caries and non-caries lesions of teeth, pulpitis, periodontitis G.M. Melnychuk.- 3 rd ed. supplemented.- Ivano-Frankivsk, 2009.-292 p. [in Ukrainian]

7. Propedevtyka terapevtychnoi stomatolohii [Tekst]: pidruchnyk dlia stud. stomat. fakul. vyshch. navch. zakl. MOZ Ukrainy/ Propedeutics of therapeutic dentistry [Text]: textbook for students of dentistry faculty of higher educational institutions of MH of Ukraine / Marchenko I.Ya., Nazarenko Z.Yu., Pavlenko S.A. et al.; ed. by Tkachenko I.M.; HSEIU "UMSA" – Poltava: ASS. "ACMI", 2016.- 439p. [in Ukrainian]

Аннотация. В статье изложены современные подходы к препарированию кариозных полостей в зубах, а именно, представлена сущность принципа «профилактического расширения» и этапа расширения кариозной полости, выбор «классической» техники препарирования согласно Блеку. Проанализированы затруднения у студентов стоматологического факультета, возникающие из-за различных вариантов трактовки методики выполнения этапа «профилактического расширения» кариозной полости. Обоснована необходимость дифференцированного подхода к тактике препарирования кариозных полостей.

Ключевые слова: препарирование кариозных полостей, этап расширения, принцип «профилактического расширения».

UGC 378.14

ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF MEDICAL STUDENTS IN THE CONDITIONS OF MODERN LEARNING TECHNOLOGIES**Piddubna A.A.**

ORCHID: 0000-0002-9143-9574

Candidate of medical sciences,

Docent of Endocrinology, Allergology and Immunology Department,

Honcharuk L.M.

Candidate of medical sciences, Docent of the Department of Internal Medicine,

Andrushchak M.O.Candidate of medical sciences, Docent of the Department
of Infection Diseases and Epidemiology,**Berbeniuk A.I.**^{4th} year student,**Zhytariuk P.I.**^{4th} year student,**Makoviichuk K.Y.**^{3th} year student,

Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»

Chernivtsi, Ukraine

Abstract: Independent work provides a huge field for students to realize individual responsibility for the quality of training depending on their own efforts. The student becomes the initiator of the search for knowledge, skills and the full range of various qualities needed for further activities.

Key words: independent work, medical students, individual responsibility, professional training

Modern system of higher education in a market economy, focused on the development of self-education, the formation of cognitive initiative of students. Personal approach, differentiation of unique features of each student, allows to organize student learning in line with modern trends of mobile readiness for learning and self-development, where cognitive activity becomes creative, exploratory, manifests intellectual and creative potential of students, realizes their research abilities. The teacher teaches students through all stages of creative and educational and exploratory activities, from the simplest - mastering basic concepts and categories to the formation of problems, hypotheses and their refutation. Such training helps each student to reveal their potential, promotes the maximum development of creative thinking, teaches students to think about the essence of phenomena, to rejoice in each, self-achieved result. To successfully use the methods of personality-oriented learning, the teacher must: constantly implement a differentiated approach to each student; rationally combine verbal, scientific and practical teaching methods; to form students' ability to independently acquire knowledge and apply it; develop individual measures to encourage students to study; to carry out constant control and correction of the quality of students' knowledge. To ensure independent cognitive work of students, the teacher must have guidelines for implementation, which would serve as a theoretical and practical justification for the actions of the student. The independent work of the subject is not limited to the

absence of a teacher, or even the ability to perform certain tasks without the help of a teacher. It includes a more significant ability: without any help, consciously set certain tasks, goals, plan their activities and carry it out. Personally oriented learning technology must meet the following requirements: 1) educational material must ensure the identification of subjective learning experience of the student; 2) teaching material by the teacher should be aimed not only at expanding the amount of knowledge, structuring, integration, generalization of subject content, but also at the constant transformation of the acquired subjective experience of each student; 3) to ensure the implementation of control and evaluation not only of learning outcomes, but also the learning process itself; 4) to provide the student with the opportunity to use information technologies, to use innovative methods for mastering the educational material; 5) to identify and evaluate the methods of educational work, which the student uses independently, sustainably and productively.

In the process of preparation, purposefulness, activity, dynamism and productivity of thinking, strength and efficiency of memory, striving for perfection and belief in one's own strength are developed. From the didactic point of view, independent learning is promising because it does not contradict modern pedagogical theories and can become a form of integrated learning. The independence of students in educational activities is associated with the formation of their creative skills. The components of the general skills of the latter include: the ability to plan independent work, rationally organize it, exercise self-control and the ability to work at a certain pace. It is possible to form a student's creative independence only if the student learns to overcome difficulties in the process of acquiring knowledge, as well as at the stage of their application. Given the role of the teacher in the organization of independent work, it is obvious that it is impossible to build an organization of independent activities of students without taking into account their needs. Research in recent years shows that many students are dissatisfied with the circumstances of the organization of independent work, its results, feedback from teachers, control. Students note the following positive aspects in the organization of independent work: giving them the opportunity for creative self-realization of the individual; opportunities to learn something new as additional knowledge; development of a culture of thinking; deeper mastering of the material; development of individual personality qualities; developing their point of view on the issue being studied, as well as the opportunity to communicate with each other in the learning process. The main task of personality-oriented learning is the maximum development of creative learning abilities of students, education of independent thinking and stable skills of self-learning.

As practice shows, independent extracurricular education in higher education is an integral part of the educational process. The relevance of this type of educational activity is due to the fact that the school is tasked to prepare a competent modern specialist with a high level of knowledge and ability to quickly navigate the clinical situation and, guided by developed standards of care, however, make their own decisions. The formation of the concept of clinical thinking, which has already acquired, perhaps, in addition to purely practical, but also philosophical significance in its wide use, is impossible without the student's desire for continuous self-education and integration of already acquired knowledge. During the student's

independent study of educational material there is a consolidation and deepening of knowledge on the subject, but also active, purposeful study of new material without the direct participation in this process of the teacher, which develops personal autonomy of the student. Independent extracurricular work contributes to the formation of students such qualities as the ability to self-organization, development and sustainability of the motivational component, rational use of time, reveals the creative component, brings to mind the actualization of students' internal motives for learning and learning new material. a particular individual to be a Doctor with a capital letter or a passive, sluggish interest, which has no and can not have a place in modern medicine.

Extracurricular independent work is an important tool of the teacher in the management of independent cognitive activity of the student in the process of his professional growth and serves as a tool for educating the student's ability to independent scientific activity. The teacher is in this process a kind of consultant, who can be contacted on their own initiative in the event of certain difficulties in understanding the new material or the emergence of cognitive dissonance in its integration. The learning process is a coordinated interaction of teacher and students on the way to a common goal - mastering the knowledge, skills, abilities necessary for the development of both parties. The previous history of education of all participants of the process, their worldview and interests play an important role here. In this sense, independent extracurricular work is a source of responsibility, mastery of self-actualization, self-education, self-education. Therefore, great importance is attached to independent extracurricular work at the departments of medical universities. Independent work is considered as a means of involving students in independent cognitive activity. Extracurricular work allows students to create their own conditions for processing material in a comfortable environment of self-organization. It is realized through such forms and types of extracurricular work as independent study of extracurricular topics, individual consultations, participation in scientific conferences and in the work of student groups. Many departments have introduced the use of video materials with different clinical cases. This allows students to better master, perceive and understand the thematic material before the direct practical application of theoretical knowledge acquired during self-training at the patient's bedside. Each student has access to extracurricular materials in the classrooms of the department and on the official website of the university. This creates conditions for the activation of independent work of students. Thus, purposeful education of students develops their clinical thinking and arouses interest in the study of medicine.

Conclusions.

Pedagogically expediently organized independent work of students encourages them to receive educational information from various sources (from textbooks to the Internet), develops skills in independent planning and organization of their own educational process, which provides a transition to self-education after graduation. use strong personal qualities through independent choice of time and methods of work, sources of information.

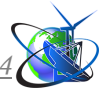
Independent work of students contributes to the formation of independence,

initiative, discipline, accuracy, sense of responsibility, necessary for future professionals in education and professional activities.

References:

1. Artyushina M.V., Kotikova O.M., Romanova G.M. Psychological and pedagogical aspects of the implementation of modern teaching methods in higher education: a textbook, -K .: KNEU, 2007.-528 p.
2. Basova N.V. Pedagogy and practical psychology. - Rostov n / D: Phoenix, 2000. –P. 224.
3. Bologna process in facts and documents / M.F. Stepko et al. Ternopil: TSPU Publishing House. V. Hnatyuk, -2003.-52p.
4. Bolyubash Y.Y. Organization of the educational process in higher education institutions: Textbook. - K .: GDP "Compass", 1997.-63p.
5. Buryak V. Management of independent work of students // Higher school. - 2001. -№4-5.
6. Goncharov S.M., Biletsky A.A., Gubnitskaya O.M., Kostyukova T.A. Forms, methods and organization of the educational process in the credit-module system. Teaching method manual / Ed. prof. S.M. Goncharova. –Rivne: NUVGP, 2007. - 184p.
7. Goncharov S.M., Gurin V.A., G65 Credit-modular system of organization of educational process: methodical aspects: Monograph. - Rivne: NUVGP, 2008. -626p.
8. Goncharov S.M. Scientific and methodological support of credit-modular system of organization of the educational process: Monograph. - Rivne: NUVGP, 2005.-267 p.
9. Evdokimov O.V. The effectiveness of new technologies for organizing student learning // Pedagogy and Psychology. -1997 -№2. –P.161-171.
10. Zhuravska L.M. Conceptual conditions of management of independent work of students in higher educational institutions // Education and management. -1999 – T3, №2. –107 p.

УДК 342

THE BURDEN OF PROOF IN THE FEDERAL CONSTITUTIONAL COURT OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY AND IN THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

ТЯГАР ДОКАЗУВАННЯ У ФЕДЕРАЛЬНОМУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ТА В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

Rusnak L.V/ Руснак Л.В

ORCID: 0000-0002-5165-1079

*graduate student of the third year of study / аспірантка третього року навчання**Faculty of Law / юридичного факультету**Chernivtsi National University. Yu. Fedkovich /**Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича*

Анотація: У статті розглянуто особливості тягара доказування у Федеральному Конституційному Суді Федеративної Республіки Німеччини та у Конституційному Суді України. Проведено порівняльний аналіз розподілу тягара доказування в Федеральному Конституційному Суді та Конституційному Суді України. Проаналізовано специфічні особливості та сутність процедури доказування вищевказаних судів, які впливають на складність розподілу тягара доказування, виокремлено їхні спільні та відмінні риси. З'ясовано поняття тягара доказування. Наголошено на відсутності законодавчої визначеності розподілу тягара доказування і в Федеральному Конституційному Суді, і в Конституційному Суді України. Наведено варіанти розподілу тягара доказування Федеральним Конституційним Судом на основі юридичної практики.

Також у статті подано пропозицію про удосконалення українського законодавства в питанні регулювання процедури доказування та розподілу тягара доказування з огляду на законодавчу базу і юридичну практику Федерального Конституційного Суду.

Ключові слова: тягар доказування, конституційний судовий процес, докази, Федеральний Конституційний Суд, Конституційний Суд України.

Вступ.

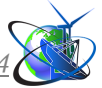
Тягар доказування та його розподіл є важливою проблемою в будь-якому судовому процесі, зокрема і в конституційному. Адже в конституційному судочинстві він набуває особливого значення через важливість функції Конституційного Суду, що полягає в забезпеченні дотримання Основного Закону та стабільного існування держави в законному полі.

Цікавим у цьому випадку є порівняльний аналіз тягара доказування в Федеральному Конституційному Суді Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФКС) та Конституційному Суді України (далі – КСУ).

На час написання статті конкретних досліджень вітчизняними науковцями з приводу розподілу тягара доказування в конституційному судовому процесі України та Федеративної Республіки Німеччини не виявлено. Є лише окремі публікації присвячені предмету доказування в Федеральному Конституційному Суді та Конституційному Суді України. Наявні дослідження німецьких вчених про суть процесу доказування та розподіл тягара доказування в Федеральному Конституційному Суді.

Виклад основного матеріалу.

Перш ніж ми звернемось до особливостей поняття та розподілу тягара

доказування, нам необхідно з'ясувати суть процедури доказування у ФКС та КСУ.

Поняття доказування в конституційному процесі в ФКС включає в себе досить широкий зміст. Воно об'єднує істотні матеріальні та процесуальні аспекти судового розгляду, що відіграють важливу роль у рамках збирання та досліджування доказів [2].

Проте варто врахувати що окремо розглядаються такі елементи як питання тягара доказування та оцінки доказів, які входять у це поняття. Так, тягар доказування відносять до сфери відання матеріального права і він має більш теоретичне значення, оцінку доказів – до процесуального права, і вона вже володіє практичними властивостями. Тому за тягар доказування завжди відповідають сторони, а оцінка доказів – це лише прерогатива ФКС [2].

Також в Законі «Про Федеральний Конституційний Суд», в параграфі 26 прописано, що ФКС приймає докази необхідні для встановлення істини. Ще зазначено, що докази можуть збиратися як працівниками ФКС, так і отримуватись від інших судів на прохання, або на запит ФКС [1].

Окрім того, сторони, що беруть участь в конституційному провадженні можуть подавати докази в законодавчо визначеному порядку. Так, можуть подати докази, які свідчать про факт, що є предметом доказування безпосередньо (прямі докази), або опосередковані докази (непрямі докази), які не пов'язані напряму з фактом [1].

Проте докази, які суперечать інтересам національної безпеки Німеччини за наявності голосів двох третин членів Суду можуть бути не використані у судовому розгляді [1].

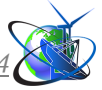
На рахунок суті доказування в КСУ, то наразі немає законодавчої регламентації цього питання, адже на відміну від Закону «Про Федеральний Конституційний Суд», де цьому питанню присвячено цілий параграф, то в нашому Законі України «Про Конституційний Суд України» за процедуру подання доказів вказується лише нечіткими і розмитими фразами. І якщо в ФКС передбачено подання доказів іншим судом, або ж органами державної влади за запитом ФКС і на прохання, то в КСУ передбачається лише процедура витребування необхідних доказів. Тобто це відбувається у примусовому порядку [3].

З'ясувавши сутність процесу доказування у вищевказаних Конституційних Судах, ми можемо перейти до встановлення особливостей розподілу тягара доказування.

Тягар доказування, на нашу думку, є певним обов'язком сторін у конституційному провадженні доводити за допомогою доказів факти, які необхідні для встановлення істини у справі Конституційним Судом.

Щоправда, чіткого врегулювання на законодавчому рівні хто ж має нести тягар доказування ні в німецькому, ні в українському конституційному законодавстві.

ФКС керується двома варіантами розподілу тягара доказування. Перший варіант – доктринальний, який було напрацьовано німецькою юридичною наукою і який передбачає, що докази повинні подаватися обома сторонами

конституційного провадження. Адже позивач має підтвердити ті факти доказами, які на його думку підтверджують порушення закону. А відповідач має нести тягар доказування щодо фактів, які будуть стверджувати про відсутність порушенням ним закону та завдання негативних наслідків [2].

Другий варіант розподілу тягара доказування – самостійне покладення його судом на ту сторону, від якої необхідно остаточні докази для встановлення істини у справі, і яка в суду викликає сумніви на рахунок неподання всього обсягу необхідних доказів. Це правило спрацьовує тоді, коли жодна зі сторін не могла належним чином підтвердити факти у справі [2].

Також покладення тягара доказування можливе лише на одну сторону в тому випадку, якщо інша не має можливості подати докази і тим самим гальмує встановлення істини у справі [2].

В КСУ загальної процедури розподілу тягара доказування немає. Лише з окремих статей Закону України «Про Конституційний Суд України» ми можемо припустити, що такий обов'язок припадає на всіх учасників конституційного провадження загалом [3,4].

Також в плані подання доказів є дещо ще спільне між КСУ і ФКС, адже і там, і там дозволяється подання доказів третіми особами, або ж залученими учасниками [1, 3].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, на підставі вищевикладеного, ми у своїй статті дійшли до наступних висновків:

1. Суть процесу доказування має чітке законодавче регламентування в Федеральному Конституційному Суді, і не має законодавчого втілення в Конституційному Суді України.

2. Тягар доказування є певним обов'язком сторін у конституційному провадженні доводити за допомогою доказів факти, які необхідні для встановлення істини у справі Конституційним Судом.

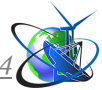
3. Хоч в Федеральному Конституційному Суді немає чіткого законодавчого закріплення розподілу тягара доказування, зате є практичні два варіанти такого розподілу – доктринальний та на власний розсуд вибрання судом сторони, яка буде відповідати за подання доказів.

4. В Конституційному Суді України теж законодавчого регулювання в питанні розподілу тягара доказування немає. Можна лише припустити, що мова йде про всіх учасників конституційного провадження. А на практиці зазвичай обов'язок тягара доведення припадає на того, хто звертається до КСУ з поданням, зверненням чи скаргою.

5. Необхідно вдосконалювати вітчизняне конституційне законодавство на рахунок не лише розподілу тягара доказування, а й сутності доказування загалом. І в цьому дуже доречним буде орієнтування на законодавство ФРН.

Література

1. Bundesverfassungsgerichtsgesetz: Закон Федеративної Республіки Німеччини від 12.03.1951. URL: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVer>

fGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1

2. Steinringer C. Beweisrechtliche Aspekte des Verbraucherschutzes bei allgemeinen oder für den Einzelfall vorformulierten Vertragsbedingungen im italienischen und deutschen Recht: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der juristischen Fakultät der Universität Regensburg. 2002. URL: <https://d-nb.info/969451830/34>

3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35, Ст. 376.

4. Руснак Л.В. Проблема визначення тягара доказування у конституційному судовому процесі України. *Четверті економіко-правові студії*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (13 листопада 2020 року). Одеса: Фенікс. С.81-82.

References

1. Bundesverfassungsgerichtsgesetz: Zakon Federatyvnoji Respubliky Nimechchyny vid 12.03.1951. URL:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1

2. Steinringer C. Beweisrechtliche Aspekte des Verbraucherschutzes bei allgemeinen oder für den Einzelfall vorformulierten Vertragsbedingungen im italienischen und deutschen Recht: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der juristischen Fakultät der Universität Regensburg. 2002. URL: <https://d-nb.info/969451830/34>

3. Pro Konstytucijnyj Sud Ukrajiny: Zakon Ukrajiny vid 13.07.2017. № 2136-VIII. *Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny*. 2017. № 35, St. 376.

4. Rusnak L.V. Problema vyznachennja tjaharja dokazuvannja u konstytucijnomu sudovomu procesi Ukrajiny. *Chetverti ekonomiko-pravovi studiji*: Materialy Vseukrajinsjkoji naukovo-praktychnoji konferenciji molodykh vchenykh (13 lystopada 2020 roku). Odesa: Feniks. S.81-82.

Summary: *The article considers the peculiarities of the burden of proof in the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany and the Constitutional Court of Ukraine. A comparative analysis of the distribution of the burden of proof in the Federal Constitutional Court and the Constitutional Court of Ukraine. The specific features and essence of the procedure of proving in the above-mentioned courts, influencing the complexity of the distribution of the burden of proof, are analyzed, their general and distinctive features are highlighted. The notion of the burden of proof is clarified. There is a lack of legislative certainty in the distribution of the burden of proof in both the Federal Constitutional Court and the Constitutional Court of Ukraine. Variants of distribution of the burden of proof by the Federal Constitutional Court on the basis of legal practice are given.*

The article also presents a proposal to improve the Ukrainian legislation on the regulation of the procedure of proof and the distribution of the burden of proof, taking into account the legal framework and legal practice of the Federal Constitutional Court.

Keywords: *burden of proof, constitutional trial, evidence, Federal Constitutional Court, Constitutional Court of Ukraine.*

Науковий керівник д.ю.н., проф. Щербанюк О.В.

Стаття надіслана 07.12.2021

© Руснак Л.В.

ASIAN-TYPE FINANCIAL-INDUSTRIAL GROUPS: ZAIBATSU, KEIRETSU, CHAEBOL

Alexandru Cuznetov

doctor of Law, Associate Professor

ORCID: 0000-0002-2738-5620

SPIN: 6927-0723

State University of Moldova

Alexei Mateevici street, no.60, Chisinau

MD-2009 Republic of Moldova

Abstract *Financial-industrial groups represent as a set of legal entities, registered by the authorized state authority, which, under the contract, have associated, in whole or in part, their material and non-material assets and function as a subject with equal rights of entrepreneurial activity for the purpose of carrying out investment projects and programs aimed at increasing the competitiveness of local production and expanding the markets for goods and services.*

The model of Asian-type financial-industrial groups developed under the influence of two factors: specific traditions and the democratization of the Asian market.

Combined with a strong national tradition of organizing the life of Asian society, it has offered a completely special variety of financial-industrial groups, which have no analogues but are of significant interest.

Keywords *Financial-industrial group, Asian specific characters, Zaibatsu, Keiretsu, Chaebol.*

1. Introduction

The financial-industrial group presupposes the existence of a central company, as a mother company, and of member companies, as daughter companies.

Members of the financial-industrial group they can be legal entities, commercial or non-commercial organizations, with the exception of public and religious organizations, which have associated themselves under the contract for the formation of the financial-industrial group [Carpenaru S., 2016].

The main purpose of the financial-industrial group is to unite the efforts of enterprises operating in a complex field to produce quality goods, increase the volume of production and raise the efficiency of the work of all members [Rosca N., Baies S., 2011].

In addition to traditional financial-industrial groups, the world business world also has experience ***financial-industrial groups of an Asian model.***

2. Discussion and materials financial group Zaibatsu

Zaibatsu (Japanese clan, *financial group*) is a Japanese term referring to integrated industrial and financial business unions in the Japanese Empire, whose influence and size have allowed significant parts of the Japanese economy to be controlled since the *Meiji period* (23 October 1868 to 30 July 1912), It ends the second World War [Addicott D., 2017].

Structurally, *zaibatsu* were large vertical monopolies, controlled by a family, through a top-of-the- mother-group, by a financial-banking institution that financed the other daughter companies, a component of the group, which dominated certain sectors of a market. These business unions played an important role in the Japanese economy from the 1860s to 1945.

Factors that have led to their increasing number and influence in the economy

include: The Russian-Japanese war in 1904-1905, the first World War, the interwar period during which the Japanese Empire was trying to conquer East Asia, the second World War.

After the end of World War II, *zaibatsu* they were forcibly dissolved by the allied occupation forces, the reason being their considerable contribution to the military equipment of the Japanese Army.

Dissolution *zaibatsu* led to the founding *keiretsu*.

3. Discussion and materials financial group *Keiretsu*

Keiretsu (from Japanese *series, grouping of enterprises*) is a group of enterprises based on interdependent relationships through the holding of mutual shares.

Such groups were formed after the end of the Second World War. In the legal sense, it is characterized as an unregistered business group, founded on the alliance of various interests, within the business community of Japan.

Keiretsu they dominated the Japanese economy in the second half of the XX-th century, continuing to dominate in the XXI-st century, but to a much smaller extent.

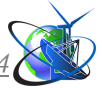
The *financial-industrial keiretsu* group is characterized by the fact that its member companies have, in each case, shares of the share package that are retained and managed by the core financial-banking institution. This system allows companies, members of the group, not to be affected by negative results that may be caused by stock market fluctuations or acquisition shares or by control from outside the group. Finally, it is a guarantee of stability and security, while allowing long-term business projects to be planned in the future. The model given by the financial-industrial group is a key component of the manufacturing industry in present-day Japan [Snyder G., 2002].

***Keiretsu* they can be classified into two large subgroups:**

1. *Horizontal Keiretsu* (also known as *keiretsu financial*). The main character of this sub-group is that it is founded around Japanese financial and banking institutions by the cross-ownership of the group members. The banking institution helps and supports companies, members of the group, with a range of financial-credit services (loans, investments, guarantees, etc.). In turn the main *keiretsu horizontal* Japanese, also referred to as *Big Six* (six large), include the following giant financial-banking groups: *Fuyo*, *Sanwa*, *Sumitomo*, *Mitsubishi*, *Mitsui* and *DKB Group*. *Keiretsu horizontal* they can also have vertical relationships, called branches.

Subgroup *keiretsu horizontal* it reached the peak of its development approximately in 1988, when more than half of the value on the Japanese stock market was made up of shares (securities) held transversely-cross. Since then, banking institutions have begun to gradually reduce their cross-held shares.

The Japanese corporate management code, which came into force in June 2015, requires all companies registered on the stock market to present the justification for holding cross-shares. As a result of these new regulations, three giant banking institutions were founded: *Mitsubishi UFJ Financial Group*, *Sumitomo Mitsui Financial Group* and *Mizuho Financial Group* varieties, which take their origin from the main six *keiretsu banks*. In parallel, they are in the process of implementing the plan to reduce cross-actions [Fukase Atsuko, 2015].

2. Keiretsu vertical, also known as *keiretsu industrial*, used to form links between suppliers, manufacturers and distributors exponents of a single branch of the economy, for example *Toyota, Toshiba, Honda* and *Nissan* [Beno B, 2003].

It is characterized by the fact that one or more daughter enterprises are founded in the interest of the mother- enterprise, and financial-banking institutions have much less influence on the financial-industrial group. This subgroup formed vertically is divided into steps, called *levels*.

Level two it is usually formed by the large suppliers, followed by the large manufacturers which constitute, respectively, the third and fourth levels. The lower it is *level* the greater the risk of economic disruption; in addition, due to the fact that enterprises are at the lower level in *keiretsu* they also have a low profit.

In practice there are situations when *keiretsu vertical* may belong to one or another *horizontal keiretsu* in other cases; *keiretsu vertical* it can also be a family business (*keiretsu family*), such as groups: *Hitotsubashi, Kodansha* and *APA Groups*. *Keiretsu vertical* it is considered one of the very effective and competitive organizational models in the Japanese automotive industry [Guler A., Shahzad U. 2011].

4. Discussion and materials financial group Chaebol

Chaebol (from Korean *jae* - wealth or property, and *beol* - faction or clan) is a large group of industrial enterprises that are run and controlled by an owner or family in South Korea.

Group formation *chaebol* South Korea was conditioned by the Korean War, which caused massive destruction, even the long-standing halt of industrial production. These factors led the Korean government to support and promote *chaebol groups* to get out of the economic crisis that hit South Korea.

A *chaebol* often it consists of several daughter enterprises with diversified activities, controlled by one owner, whose control often exceeds certain legal powers. The term is also commonly used for the English term *conglomerate*, first used in 1972 year. On the basis of this concept, more than a few dozen large South Korean family-type financial-industrial groups are identified, such as, *Samsung groups, Hyundai, LG* etc.

Structurally, *chaebol group* it looks a lot like *Japanese group keiretsu* but having a principled difference: *chaebol* it does not always have in its composition a financial-banking institution [Kim Dong-Woon, 2003].

4. Results

In the financial-industrial group it is possible to associate enterprises with different objects of activity, but which can cooperate or whose technological processes can be united.

Among the members of the financial-industrial group must be organizations operating in the sphere of commodity production and service provision, as well as banks or other financial institutions.

The most important factor for such a structure is the coordination of the work of enterprises that acquire, extract or produce raw materials and those that manufacture certain material goods, as well as the concentration, attraction and facilitation of the management of financial means.

The financial-industrial group is formed by:

a) *incorporation contract*, representing a civil society contract, signed by the administrators of the founding legal entities, which includes the clauses provided in art.7 of the law on financial-industrial groups. The contract for the formation of the financial-industrial group shall enter into force on the date of signature by the Competent Persons.

b) *establishment of the Central company*.

5. Conclusion

The formation of a financial-industrial group is possible only by founding a central company in the form of a joint stock company.

The act of incorporation of the company shall be drawn up and approved by the directors of legal persons who show a willingness to participate in the founding of the group, and to convey the title of the contribution of certain value property, which will ensure that the beginning of the activity and proper functioning of the company's plants and, by extension, of the entire group.

6. Conclusions

Related companies may be part of the financial-industrial group only together with the main company or with its consent. The company may enter the financial-industrial group alone or together with its affiliated companies, including investment institutions, non-state pension funds, insurance organizations, the participation of which is conditional on their role in ensuring the investment process in the financial-industrial group.

References

1. S.D. Carpenaru. 2016. *Romanian commercial law*. Bucharest: Universul Juridic, p.401
2. Rosca N., Baies S. *Business Law*. Ed. 3rd. Chisinau: Central Printing House, 2011, p.496.
3. David A. C. Addicott, *The Rise and Fall of the Zaibatsu: Japan's Industrial and Economic Modernization*, Pepperdine University, 2017.
4. Snyder Francis G., *Regional and Global Regulation of International Trade*. Oxford: Hart Publishing, 2002, p.113.
5. Fukase Atsuko, *Mitsubishi UFJ Joins Crusade on Cross-Shareholding*, Wall Street Journal, 31 July 2015.
6. Benhabib Beno. *Manufacturing: Design, Production, Automation, and Integration*. New York: Marcel Dekker Inc., 2003, p.19.
7. Aras Guler, Uddin Shahzad. *Governance in the Business Environment*. Bingley, UK: Emerald Group Publishing, 2011, p.101.
8. Kim Dong-Woon. *Interlocking Ownership in the Korean Chaebol*. Corporate Governance: An International Review, no.11 (2), 04.2003, p.132-142.

УДК 122/129

HUMAN AS A COMPLEXITY SYSTEM AND A NONLINEAR PERSON**ЛЮДИНА ЯК СКЛАДНА СИСТЕМА ТА НЕЛІНІЙНА ОСОБИСТІСТЬ****Koperlos R.Yu. / Коперльос Р.Ю.***PhD in philosophy, Assistant Professor of Philosophy and Methodology of Science /**к.філос.н., асистент кафедри філософії та методології науки**ORCID: 0000-0002-4896-2407**Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Vladimirska, 64/13, 01033**Київський національний університет імені Тараса Шевченка,**Київ, Володимирська 64/13, 01033*

Abstract. *Philosophical analysis of the interpretation of the world as a complexity system capable of self-organization, as well as rethinking the complexity of components and elements of this system, gave the opportunity to say that for modern postclassical scientific discourse it is appropriate to perceive society and human - complexity systems. The constituent components of a complexity system are the world, but they are also capable of self-organization, self-development, and so on. In particular, human is a complexity not only biosocial, but also a reflective being, which develops dynamically and nonlinearly, which is manifested in its activities and dynamics. The nonlinear approach to the study of personality allows us to interpret and perceive the individual as an active subject of his own and other manifestations capable of self-organization, self-regulation and self-development. Such an active subject is able to regulate, organize the life manifestations of other individuals, influence their self-organization and self-development, but here we mean the influence of the active subject on the passive (linear approach). It has been found that a person can be interpreted as non-linear only in his interaction with others, which is why any person involved in the educational process will be non-linear. The importance of understanding the nonlinearity of personality in modern post-classical discourse is clarified and the methodological potential of the nonlinear approach to understanding personality is explored.*

Key words: *complexity system, human, nonlinearity, personality.*

Introduction.

The relevance of this topic is seen in the fact that the problem of complexity permeates all spheres of human life, scientific disciplines and various research issues, etc., all due to the fact that the concept of “complexity” is the object of modern postclassical nonlinear science. In addition, more and more disciplines are emerging, which are based on the study of the complexity of the world, man and society. In addition, a rethinking of the classical understanding of personality is taken into account, and as a consequence, an explanation of the fact that a person is a nonlinear personality in interaction with others.

Main part.***Human is a complexity system.***

Human has changed historically not only with the help of other members of his species, but also with the help of a lot of nuances that fill his life during the day: the latest technology, economics, politics, ecology and more. It is not only in the middle of nature, but also outside it and is no longer considered the element that dominates nature, but is responsible: not only for their positive or negative actions that affect the environment, but also responsibility for development trends that it can generate or maintain.

Therefore, man is a complex not only biosocial, but also a reflective being that

develops dynamically and nonlinearly. It is most fully manifested in activity and dynamics. Because of this, O. Yaroslavtseva claims that a person can be studied with the help of synergetics as a complex self-organizing object, and in addition, human activity can be understood in the logic of synergetic models. “A person should be studied as a dynamic process using the properties of a human researcher. In this case, the relationship between the subject and the researcher fall in line with the anthropic principle in the field of view of the observer, reflecting information about the subject” [6, p. 48].

Here we should highlight the study of German sociologist N. Luman, who to explain his concept of society is based on the complexity of understanding man as such and considers how it affects the explanation of society, which is also difficult. It was he who was able to explain the structure of social systems in the fullness of their hierarchy and relationships, showing the complex structure of society with all its substructures. Complicating and expanding the concept of communication, Luman explained the ambiguous position of man in society: on the one hand, man is reduced to a simple element of communication, and here we are talking only about human actions; on the other hand, he notes the extreme complexity of man, saying that even the self-referentiality of the system is inferior in complexity. In addition, the researcher considers the system-wide quality of complexity to be complexity, as self-developing systems have a special organization that carries information about a particular system. For example, in the case of biological organisms it is a genetic code, in society it is a culture (which is a kind of sociocode). Information is not only a means of communication, it can be assigned the role of a kind of environment, the existence of which is supported by certain relevant elements of the system. But “... society remains the only global system and does not tolerate in itself or around itself, even some simple societies. Evolution itself does not require any guiding trends. It is not a goal-setting process” [5, p. 20].

In this regard, it is worth noting another manifestation of complexity that concerns the sphere of human life - social groups and political society. Here follows the idea of D. Zolo about social complexity as a specific configuration that has developed in modern post-industrial societies, social relations in the form in which it is perceived by the subjects of social life [2]. Society is characterized as a complex system because it includes many elements, individual subsystems and levels. After all, it is incorrect to talk about the existence of only one society, it can be a social group in the form of a social class, and a society within one country, and human society on a global scale. For example, the political sphere of society includes parties and the state. And the state itself is also a complex and multilevel system. Therefore, society is usually identified as a complex dynamic system.

And as a result, the conclusion can be considered that for modern science it is important to understand the world as complex together with its integrity, temporality, nonlinearity, self-development, self-organization. And these properties apply both to the world as a whole and individually to each of its components and systems / structures, phenomena / phenomena, objects / objects. In addition, they are considered and perceived through the principle of subordination (is one of the guarantors of order): when we observe both elements that are endowed with a certain

degree of freedom and thus capable of self-organization and self-development, and elements that are subordinate to the whole innovation (new complexity, modified complexity) of the elements present in the environment where the movement took place. And we can talk about the complexity of society as a system that includes man as a complexity in all its manifestations.

Human as a nonlinear personality.

The use of a synergistic approach to the interpretation of personality involves identifying its activity, dialogue, independence, creativity, initiative and expression of its will to choose the strategy of individual life. “Where human thoughts, values, intentions become the guiding parameter of the organization, and this is the way of human existence in the social and natural world, small and big deeds of everyone can be a decisive moment... where more favorable scenarios will be possible. people and nature and our planet and our country” [1, p. 265].

Analysis of personality-oriented paradigm in this issue allows us to conclude that the synergetic approach to the concept of personality is extremely relevant for understanding the radical transformation of the classical understanding of personality, which requires consideration of synergetic principles of self-organization as an open system. will allow to include ideas about the importance of external and internal, economic, environmental, social, political, educational, etc. human needs, the importance of which in accordance with the priority of the individual chooses for himself.

N. Kochubey offers his approach to understanding the personality, explaining that man is the most nonlinear system, and his reflexivity, ability to self-analysis, to personal self-construction are manifestations of this nonlinearity. Therefore, modern research should take into account the nonlinearity of personality and nonlinearity of human thinking [3].

Since personality is a nonlinear phenomenon, it is already a carrier of nonlinear thinking, so modern education and science must not only teach nonlinear thinking, but also understand that this thinking in post-classical personality has changed linear, and therefore rely on the principles of linear thinking is not only ineffective. but not rationally. That is why the methods and means of research should change according to the peculiarities of the post-classical nonlinear active subject, which is the carrier of nonlinear thinking. In addition, it is necessary to focus on methodological principles and knowledge due to the existence of an open and nonlinear world capable of self-organization and self-development, which is why it is important and fundamental nonlinear approach to:

- formation of a holistic vision of the world (philosophical reflection, probabilistic perception, dialogic perception, etc.);
- perception of the individual and individuals as nonlinear active actors of society, the world and their own self-development;
- ability of nonlinear personality to distinguish and separate linear and nonlinear principles of research of complexity, temporality, integrity, self-development and self-organization of the world due to nonlinear thinking.

Thus, speaking of the nonlinearity of the individual means that he is an active subject of the relationship “man-society-world”, capable of self-organization, self-

development, self-regulation, self-analysis and self-realization, able to choose from many opportunities and possible development scenarios. the most desirable or priority scenario.

In general, we can talk about the high heuristic potential of different approaches to understanding personality, but it is worth remembering the need for more detailed research into understanding the nonlinearity of personality.

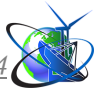
Conclusion.

In the age of post-classical rationality we should talk about man as a complex system and nonlinear personality, its impact on the development and formation of nonlinear society and nonlinear world. But it is also worth remembering the feedback, because each of the elements of the relationship “man-society-world” is capable of self-organization, self-development, self-regulation and self-realization, and therefore interaction with unstable and unpredictable consequences. The methodological potential of understanding the personality of an individual as well as individuals of a group, team, society, etc. is obvious, as it is clear that the interpretation of personality is nonlinear only in its interaction with others.

References:

1. Dobronravova, I.S. (2017). Practical philosophy of science: collection of scientific works. Sumy: University Book. 352p.
2. Zolo D. Democracy and complexity: a realistic campaign. (A.V.Smirnov, Trans.). Moscow: Publishing House of State University - Higher School of Economics. (Original work published 1992).
3. Kochubey, N.V. (2006). Nonlinear thinking in education. Philosophical outlines of modern education: a monograph / ed. I. Predborska. Sumy: VTD "University Book". P. 29-41.
4. Nesterenko, G.O. (2004). Personality in a nonlinear society: a monograph. Zaporozhye: Prosvita. 140p.
5. Luhmann N. (2004). Society as a social system. (A.Yu.Antonovsky, Trans.). Moscow: Logos. (Original work published 1999).
6. Yaroslavtseva E.I. (2011). Human in the modern network paradigm: Monograph. Moscow: “Canon +” ROOI "Rehabilitation”.

Анотація. Філософський аналіз тлумачення світу, як складної системи, що здатна до самоорганізації, а також переосмислення складності компонентів та елементів цієї системи, дало можливість говорити про те, що для сучасного постнекласичного наукового дискурсу є доцільним сприймати суспільство та людину – складними системами, що не просто є складовими компонентами складної системи – світ, але й самі є такими, що здатні до самоорганізації, саморозвитку тощо. Зокрема, людина є складною не тільки біосоціальною, але й рефлексуючою істотою, котра розвивається динамічно і нелінійно, що проявляється у її діяльності та динаміці. Нелінійний підхід дослідження особистості дозволяє тлумачити та сприймати особистість як активний суб'єкт свого та інших проявів здатного до самоорганізації, саморегуляції та саморозвитку. Такий активний суб'єкт здатен регулювати, організовувати життєві прояви інших особистостей, впливати на їхню самоорганізацію та саморозвиток, але тут ми матимемо на увазі вплив активного суб'єкта на пасивний (лінійний підхід).

З'ясовано, що тлумачити особистість нелінійною можна лише у її взаємодії з іншими, саме тому будь-яка особистість, яка задіяна в освітньому процесі буде нелінійною. З'ясовується значення розуміння нелінійності особистості в сучасному постнекласичному дискурсі та досліджується методологічний потенціал нелінійного підходу до розуміння особистості.

Ключові слова: *складна система, людина, нелінійність, особистість*

Стаття відправлена: 12.12.2021 р.

© Коперльос Р.Ю.

УДК 327: 94 (477+520) "15-16" + "20"

COMPARISON OF RELATIONS BETWEEN THE HETMANATE AND THE OTTOMAN EMPIRE WITH UKRAINIAN-TURKISH RELATIONS AT THE PRESENT STAGE**ПОРІВНЯННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ГЕТЬМАНЩИНОЮ ТА ОСМАНСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ З УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИМИ ВІДНОСИНАМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ****Siekunova Y.V. / Сєкунова Ю.В.***c.h.s., as.prof. / к.і.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-1346-3322

Babayev R.I. / Бабаєв Р.І.*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Heroyiv Oborony st., 15, Kyiv, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**Київ, Героїв Оборони, 15, 03041*

Анотація. У роботі досліджуються, порівнюються та протиставляються між собою відносини між Гетьманщиною та Османською імперією другої половини XVII ст. і сучасні українсько-турецькі відносини періоду незалежної України, наводяться конкретні історичні приклади співпраці України та Туреччини, розглядаються стосунки між цими двома державами у всіх найважливіших сферах відносин та їх позиції у міжнародних конфліктах.

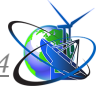
Ключові слова: Хотинська війна, Андрусівський договір, Корсунські статті, протекторат, військовий податок, російсько-турецькі війни, Середземномор'я, військова допомога, російська агресія, Кримський півострів, енергетика, торговельне партнерство, турецькі безпілотники Bayraktar, план стратегічної співпраці.

Туреччина — це багатонаціональна держава, яка має величну історію, що переплітається з історією України. Тож, поринемо в історичні спогади та розглянемо як розвивалися відносини між Туреччиною та Україною.

Відносини між Військом Запорозьким та Османською імперією почалися ще за часів гетьмана Петра Сагайдачного. До Хотинської війни останній здійснював походи на Туреччину, а після її початку султан звернувся до нього з проханням підтримати османів та стати головою незалежної козацької держави [2, с. 5-6].

Пізніше, Богдан Хмельницький у своєму прагненні заснувати Гетьманщину, буде змушений звернутися за допомогою до Іслама Гірея III, [2, с. 2-3] кримського хана, що перебував у васальній залежності від османів, та підписати з ними 3 угоди (1651, 1653, 1655 років), щодо підтримки козацького війська у війні з Короною Польською й перший торговельний договір, що дозволяв Україні вести торгівлю у межах Середземного моря [1]. Б. Хмельницький намагався залучити турецького султана до війни, проте у той самий час Туреччина воювала за острів Крит з Венецією [2, с. 13].

За укладеним у 1667 році між Річчю Посполитою та Московською державою Андрусівським договором, Україна була розділена між цими державами по Дніпру. Тодішній правобережний гетьман Петро Дорошенко та лівобережний гетьман Іван Брюховецький прийняли рішення звернутися до

турецького султана. В результаті, у 1669 році були підписані Корсунські статті за якими Гетьманщина визнає протекторат турецького султана Мехмеда IV. У порівнянні з Переяславською угодою Богдана Хмельницького, за умовами якої Військо Запорозьке ставало автономною частиною Московської держави, за Корсунськими статтями Правобережна Україна виступала як повноцінна, хоч і залежна від Османської імперії держава. Також, Військо Запорозьке платило Османській імперії лише військовий податок.

Після укладання угоди, турецькі війська випроваджують польські з Правобережної України, через те, що гетьман Дорошенко володів лише цією частиною Гетьманщини. За участю козаків, між Річчю Посполитою та Османською імперією було підписано Бучацький мир. За його умовами всі давні кордони Української держави належать козакам. Проте умови цього договору не виконувалися. Зрештою, в ході військових дій турецько-українські війська програють об'єднаним силам Польщі та Росії. Гетьман Дорошенко зрікається булави.

Після цих подій Османська імперія обирає гетьманом Юрія Хмельницького, що на той час перебував у в'язниці. Але звідти він був визнаний на правління Гетьманщиною патріархами Константинополя та Єрусалима. Щодо оцінки правління Юрія, вона неоднозначна, проте він безсумнівно гетьманував у векторі османської політики. В результаті, гетьман не виправдовує сподівань Османської імперії попри свій статус гетьмана запорозького отримати ще й титул князя сарматського. Його було відсторонено від влади.

Пилип Орлик у своєму прагненні віднайти користь у відносинах з Османською імперією укладає з нею угоду. За його планом, Османська імперія мала перемогти у війні з Росією, яка була розгорнута у той час, і нарешті закріпити за козацьким гетьманом і Лівобережжя, і Правобережжя. Перемогу османи отримали, проте сподівання Орлика не справдилися. За угодою московські та польські війська мали полишити Правобережну Україну, але і цього не відбулося. Гетьман намагався досягти виконання цього пункту походами на ці землі, проте обидва програв. Військова міць об'єданого польсько-російського війська переважала українську навіть з допомогою Туреччини. Тим паче, що вона, як і за часів війни Хмельницького була тимчасовою. З часом, союзні війська відступили [3, с. 21].

У перших російсько-турецьких війнах козаки мали неоднозначну позицію. Частина виступала на боці османів, інша ж на боці Росії [3, с. 22-23]. Остання зрештою отримує перемогу. Після знищення Запорізької Січі частина козаків створює Нову Січ, звернувшись за допомогою до Туреччини.

Отже, можна зробити висновок щодо активної участі Гетьманщини у сфері міжнародних відносин Середземномор'я на період другої половини XVII століття. Українські гетьмани дуже часто зверталися за підтримкою та військовою допомогою до османських султанів. Угоди, підписані на той час з Османською імперією не так сильно обмежували незалежність України, як тогочасні угоди з Росією. Проте, сподівання покладені на Туреччину тогочасними гетьманами так само часто не виправдовувалися. Адже

найважливішим є будівництво власної цілісної незалежної держави, а не покладання на інших та пошук «третьої сторони» у конфліктних ситуаціях.

Розглянемо ситуації в наші часи. Сьогодні, Турецька Республіка та Україна перебувають в активному співробітництві та партнерстві. Обидві країни залишаються зацікавленими у цих відносинах в першу чергу завдяки близькому географічному розташуванню, що дозволяє легше забезпечувати інтереси одна одної [4, с. 3].

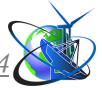
Партнерство України та Туреччини почало відроджуватися відразу після розпаду СРСР, тобто відтоді як Україна була визнана Туреччиною незалежною державою [5, с. 54]. У своїй співпраці держави передбачали розширення власних торговельних можливостей, відновлення ролі сталих партнерів одна для одної та забезпечення підтримки і безпеки у регіоні Чорного моря, співпрацю у зовнішній політиці, вкладання та надходження інвестицій, зміцнення позиції миру і стабільного розвитку у всіх сферах [4, с. 4].

Слід почати з відносин, що охоплюють найважливішу частину існування України, а саме військова допомога Туреччини у боротьбі з російською агресією. Аналізуючи це питання, слід зазначити що міністр Закордонних справ Туреччини хоча й заявляє про не визнання анексії Криму, але не бажає встановлювати будь-які санкції щодо дій Росії. Таким чином можна з впевненістю зазначити наступне: Туреччина підтримує Україну, але втрачати позитивні відносини з Російською Федерацією не хоче. Це зумовлює можливість страху перед країною-агресором, або ж небажання накликати на себе зайву увагу.

Турецька Республіка є зацікавленою у встановленні стабільної ситуації на території Кримського півострову, вона активно інтегрує кримськотатарське населення в Україну, робить значний внесок у допомогу місцевому населенню, розвиваючи там характерні для даної території сфери виробництва. Існує низка факторів, таких як ситуаційне реагування України та недостатня кількість підтримки з боку держави у нагальних проблемах адаптації та облаштування кримських татар або ж відсутність чіткого плану та стратегії реагування на нестабільну ситуацію в Криму. Зважаючи на це, можна сказати, що наразі Україні необхідна підтримка Туреччини у цій сфері.

Україна також важлива для Туреччини з багатьох причин. Наприклад, розвиток сфери енергетики задля підвищення взаємовідносин та прокладання різних видів постачання, таких як газ, або нафта. Україна, крім цього, зазначала про бажання співвидобутку на теренах Чорного моря. А ось сама Україна дуже сильно залежить від рішень Туреччини через нестачу газу, який вона постачає. На сучасному етапі розвитку енергетичної сфери держави мають скоріше конкурентні стосунки, які можна перетворити у важливий напрямок взаємного розвитку, сформувавши стратегії партнерства, взаємовидобутку, модернізації шляхів енергопостачання та пошуку і розвитку відновлювальних джерел енергії.

Перейдемо до однієї з найважливіших сфер, а саме економічної сфери. Туреччина – один з найбільших торговельних партнерів України, і не лише товарами, але й послугами. Наразі, туристична співпраця між цими державами

призупинена через проблему коронавірусу, але вона також займала визначне місце в економічно-торговельних відносинах. Торгівля була різноманітною, від зернових культур та мінералів, до складних механізмів та транспорту, все це обмінювалось, експортувалось та трансформувалось у великі суми.

Остання сфера яку ми розглянемо — військово-технічна. Ця частина співпраці почалась за часів візиту Петра Порошенка до Стамбулу. В той час і був підписаний документ, що розвивав відносини між державами. Першою технікою, що потрапила до України були турецькі безпілотники Bayraktar. Розвинув цю спільну роботу нинішній президент України — Володимир Зеленський та президент Турецької Республіки — Реджеп Тайип Ердоган, що також підписав документ про підтримку Туреччиною перспективи членства України у Північноатлантичному альянсі. Таким чином, безпека у Чорноморсько-Азовському регіоні була підвищена [5, с. 60, 64].

Взаємна підтримка відбувається також у сферах металургії, науки, сільського господарства, машинного, корабельного та ракетно-космічного будівництва, фармацевтичній промисловості, хімічній, харчовій та текстильних галузях, у видобутку та обробці дерева, вугілля та реалізації спільних проєктів.

Для закріплення вектору своїх взаємовідносин та створення нових стратегій, щороку між державами проводяться засідання, ведуться активні діалоги на президентському, урядовому та міністерському рівнях [4, с. 3].

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити доволі позитивні відносини між Україною та Туреччиною в наш час та, на нашу думку, в майбутньому співдружність нашої держави з Турецькою Республікою буде ставати лише міцніше та впливовіше, а економічна сфера взагалі вийде на новий рівень.

Порівнюючи зрештою українсько-турецькі взаємовідносини за Гетьманщини та за незалежності, можна сказати, що ці держави завжди перебували в активних відносинах. Проте, наразі, коли Україна стала незалежною державою, взаємодії між ними отримали більшу позитивну тенденцію до розвитку. Тепер, стосунки між державами будуються на пряму, а не через українських протекторів. Це дозволяє українцям визначати власні інтереси в угодах. Україна та Туреччина є надзвичайно важливими одна для одної у розвитку багатьох сфер, а у деяких перша навіть є залежною від рішень другої. Для подальшого зростання ефективності українсько-турецьких відносин слід розробити та укласти документ, що передбачає план стратегічної співпраці, це надасть стосункам стійкого, постійного характеру, розрахованого на довготривалий термін. Також потрібно визначити пріоритетні сфери подальшого взаєморозвитку, наприклад торговельно-економічної, військово-технологічної, енергетичної галузей, розв'язати питання безвізового режиму та створення між державами стабільних транспортних коридорів, забезпечити позитивну репутацію всередині держав та на міжнародній арені [4, с. 6-7].

Література:

1. Прицак О. Союз Хмельницького з Туреччиною 1648 року. Записки НТШ/ За ред. Б. Крупницького. Мюнхен: Заграва, 1948. Т. 156 С.143-164.
2. Крип'якевич І. Турецька політика Б. Хмельницького (Матеріали).

Український археографічний щорічник. Київ, 2006. Вип. 10/11. С. 111-160.

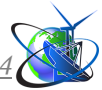
3. Репан А. Іржа на лезі: Лівобережне козацтво і російсько-турецька війна 1735-1739 років. 2009. 195 с.

4. Крук Н. І. Українсько-турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини. Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 103-110. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2013_50_12.

5. Воротнюк М.О. Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку: Матеріали міжнародної конференції . М. О. Воротнюк. Одеса, 2006. 152 с.

Abstract. *The paper investigates, compares and contrasts the relations between the Hetmanate and the Ottoman Empire in the second half of the XVII century and modern Ukrainian-Turkish relations during the period of independent Ukraine, specific historical examples of cooperation between Ukraine and Turkey are given, relations between these two states in all major areas of relations and their positions in international conflicts are considered.*

Key words: *Khotyn War, Andrusiv Treaty, Korsun Articles, protectorate, military tax, Russo-Turkish Wars, Mediterranean, military aid, Russian aggression, Crimean Peninsula, energy, trade partnership, Turkish Bayraktar drones, strategic cooperation plan.*

УДК 821.161.2-2.09 Кропивницький

FEATURES OF THE «NEW DRAMA» IN MARK KROPYVNYTSKYI'S
PLAY «OLESYA»

РИСИ «НОВОЇ ДРАМИ» У П'ЄСІ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО «ОЛЕСЯ»

Vilna Y. V. / Вільна Я.В.

d.phil.s., prof./д. філол. н., проф.

ORCID 0000-0002-1026-5198

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Taras Shevchenko Blvd, 14, Kyiv, 01601

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, б-р Т.Шевченка, 14, 01601

Анотація: У статті відстежено новаторство художнього мислення М. Кропивницького на прикладі його маловідомої п'єси «Олеся». Зазначено особливості інтерпретації драматургом принципів «нової драми». Доведено його внесок у розбудову образної, жанрово-стильової та проблемно-тематичної палітри українській драматургії кінця XIX століття.

Ключові слова: «нова драма», проблематика, концепція позитивного героя, внутрішня дія, монолог, нова архітектоніка.

Вступ.

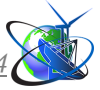
У 80-х - 90-х рр. XIX ст. таке мистецьке явище як «театр корифеїв» утвердилось остаточно, завдячуючи багатолітнім творчим зусиллям і Марка Кропивницького – чільного представника когорти діячів, відданих ідеї створення українського національного театру.

Серед трійці видатних драматургів (М. Старицький, І. Карпенко-Карий, М. Кропивницький) останній створив найбільшу кількість п'єс – 45. Його різножанрові драматичні твори мають неоднаковий художній рівень, та кращі з них увійшли у золотий фонд української драматургії й досі знаходяться в репертуарі багатьох театрів.

Перший видрук творів М. Кропивницького відбувся в 1882 році, у книгу увійшли мелодрама «Дай серцеві волю, заведе в неволю», драма «Глитай, або ж Павук», інсценізація поеми Т. Шевченка «Невольник»; наступне видання (вже 15 творів) побачило світ у Харкові в 1885 році під назвою «Повний збірник творів М. Кропивницького».

Власне, як досвідчений актор і режисер М. Кропивницький добре розумів потребу постійного оновлення існуючого репертуару, тому й написав чимало. Не видавалося йому можливим грати весь час одне й те саме, навіть якщо це пречудові «Наталка Полтавка» І. Котляревського чи «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Назар Стодоля» Т. Шевченка та кілька інсценізацій творів М. Гоголя й О. Стороженка.

Провідні драматурги того часу бачили проблеми сучасного репертуару по-своєму, і кожен дбав, аби український театр мав, як кажуть, у своєму портфелі достойні п'єси. М. Кропивницький, природно, теж мав свій рецепт успіху театральної вистави. Багато гастролюючи містами, містечками й селами, змінюючи трупи, він отримав різномірний досвід спілкування не лише з

акторами, а й з глядацькою залюю. Пізнав, від чого залежить успіх вистави, і у своїй письменницькій діяльності керувався набутим досвідом і власним розумінням законів театрального дійства. Письменник приклав максимум зусиль для того, аби цілеспрямовано доєднувати до українського театру якомога більше поціновувачів і прихильників.

Спочатку він вважав, що виставу не варто будувати на поглибленому аналізі психології героїв, бо бачив, що в більшості випадків публіці це просто не потрібно, їй достатньо лише яскравості динамічної дії, виразності конфлікту, актуальності проблематики і пізнаваності типажів. З гіркою іронією зазначав, що та ж публіка, заради якої справжні актори вповні викладаються на сцені, має «нерви – верьовки, а розум дитинячий». Відтак згодом усвідомив, що кожна нова вистава потребує від акторів і режисера певного роду готовності й до реалізації несподіваних сценічних рішень, що інспіровані текстами як класичних, так і нових п'єс.

У більшості своїх ранніх п'єс М. Кропивницький робив ставку на видовищний театр. Критики згодом і означали його систему романтично-побутового театру як «театральний театр». А передумовою народження такого формату театру була, великою мірою, його акторська діяльність, у якій, очевидно, він керувався не лише емпіричним досвідом, а й власними смаками та суб'єктивними уявленнями перших років його театральної діяльності, коли панували цілком певні стандарти форм реалізації на сцені теми, ідеї, конфлікту, образів твору.

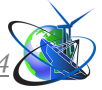
Учень М. Кропивницького І. Мар'яненко писав: «В його поставах п'єси, особливо мелодрами, подавались як барвисте етнографічне видовище, в піднесеному романтичному тоні: пристрасті героїв бурхали в яскравих контрастах від горя, розпачу і гніву до мрійності, байдужості, веселощів, що виливалися в українській народній пісні і танках» [7, с.12].

Пишучи п'єси, М. Кропивницький враховував, хто буде виконувати ті чи інші ролі, дбав про те, щоб склався акторський ансамбль, прагнув дати митцям той драматургічний матеріал, який допоможе їм продемонструвати не лише свою акторську вправність і досвід, а й дозволить їм переконливо перевтілитися на сцені, вклавши в роль, якщо її, звичайно, відчувати, і частку своєї душі.

Оце розуміння драматургом мистецтва театру, як можливості повноцінного духовного й емоційного «проживання» актором ролі, вимагало від нього постійного вдосконалення своїх текстів, він часто переписував сцени, діалоги та монологи, даруючи акторам нагоду розкритися в ролі якнайповніше. М. Кропивницький не з чужих слів знав, як мало дає глядачам і як мало для самих артистів вартує гра на кону, якщо базується вона виїмково на використанні формальних акторських штампів.

До слова, сучасники вважали його видатним актором, який завжди прагнув природності, правди й міри. Сам умів та інших закликав уникати на сцені «шаржу і вульгаризму».

Артистичний досвід позначився на специфіці драматургічного мислення, що проявлялося в багатьох його творах різних жанрів, зокрема, водевілях: «Помирились» (1860 р.), «За сиротою і Бог з калитою, або ж Несподіване

сватання» (1872 р.), «Пошились у дурні» (1875 р.), «По ревізії» (1882 р.) та ін.

С. Єфремов з приводу деяких цих творів писав: «...найбільше йому припадає до душі обробляти окремі малюнки, давати поодинокі образи, так живо схоплені, що, як давно вже завважила критика, іноді здається, ніби задля них тільки й пише автор цілі сцени. Така манера вадить не трохи цілості п'єс, бо мало не все зводить просто на «драматичні картини» без міцного внутрішнього вузла; але разом надає їм і ту принадну барвистість, що джерелом живим б'є особливо в перших творах Кропивницького» [6, с.340].

Недосконалість композиційного плану ранніх творів помітив також І. Франко, але й він наголошував на надзвичайному лексичному багатстві мовних партій у його текстах: «...автор, очевидно, сам знає свій «дар слова» і любується переливами його чудових красок – і блисків. Пісні, жарти, приказки і вигадки, мов перли-самоцвіти, сиплються безкінечною многотою: деякі сцени автор, здаєсь, тільки для них і понаписував» [8 с.146].

Зауважене І. Франком також стосується й інших жанрів у доробку драматурга, таких, до прикладу, як драма «Дай серцеві волю, заведе в неволю», де кожна мовна партія ніби сплетена з народних висловів – образних й точних, а діалоги в деяких частинах, як у сцені вечорниць, побудовані ледь не суцільно на коментарях другорядними персонажами того, що відбувається, виключно у форматі народних приказок. Не кажучи вже про те, що більшість героїв мають вокальні партії, виконуються українські народні пісні чи авторські співи в народному стилі. Веселі й сумні, але вони завжди відповідають настрою сцени.

Означені моменти не слід потрактовувати лише як знаки його творчої невправності. Має сенс спостерегти вище зазначене як вияв специфіки його художнього мислення саме як драматурга. Вочевидь, це може розглядатися як одна з підстав для усвідомлення і рівня внутрішньої готовності М. Кропивницького до експерименту в творчості.

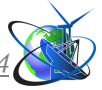
Результати дослідження.

Новий етап розвитку театру в європейському культурному контексті означений з'явою таких явищ як «нова драма», «новий театр».

Драматургія Г. Ібсена, М. Матерлінка, Б. Шоу, А. Стріндберга, А. Чехова відкривала нові перспективи і для творчого пошуку українських драматургів. Треба віддати належне М. Кропивницькому, який найпершим серед кола авторів театру корифеїв спробував дати зразок «нової драми», одночасно, і гостросоціальної, й, до певної міри, інтелектуальної. Такою драмою якраз і стала «Олеся» (1891р.).

На наше переконання, художні досягнення і значення літературного доробку та театральної діяльності М.Кропивницького не вичерпуються популярністю лише тих загальнознаних його творів, що були певний час репертуарним ядром «видовищного театру».

Авторський досвід М.Кропивницького, починаючи із 90-х років XIX ст., свідчить про розуміння і прийняття ним модерних тенденцій європейської драматургії, що проявлялися в кінці століття багато в чому: в активній модифікації жанрових різновидів, зміні розуміння драматизму як такого, посиленні уваги до інакшості тематики і морально-етичної проблематики в

п'єсах, врєштї, у інакшїй концепції героя. Свідчить це також і про врахування драматургом запитів освіченої частини української публіки, яка вже прагнула інакшого за естетикою дійства, інтелектуальних вистав європейського штибу.

Зрозуміло, що естетичний смак глядачів завжди різниться. Готовність до розуміння і адекватність у сприйнятті саме масовим глядачем принципово інакших, аніж у класичній драматургії, героїв, колізій та конфліктів – є проблемою позачасовою. Вистави, у яких не домінують типовість і тенденційність, все більше важить підтекст сказаного і зіграного, й загалом інакше проявляється індивідуальність автора, завжди породжують іншого роду глядацькі реакції. Від глядача потребується зосередженість і концентрація душевних сил, серйозність інтелектуальних зусиль не тільки в процесі відстеження колізії дійства, а й розмірковувань над побаченим опісля вистави. Отож, нові моделі сприйняття теж формуються не так швидко.

При тім М. Кропивницький цілком міг передбачити, наскільки непростою може бути сценічна доля таких п'єс. Досвід постановки подібних вистав європейських драматургів це доводив, але, вочевидь, митця це лише додатково стимулювало.

Репертуар українського театру отримав можливість дати альтернативу й тому, чого десятиліттями не бракувало репертуарам більшості труп, до чого глядачів привчили з часів «Наталки Полтавки», а саме: обов'язковості народних «співів і танців» у драматичних виставах, і поряд з тим, засиллю жахливого і, рівночасно, кумедного суржику та класицистичній в основі своїй моделі однотипності персонажів.

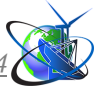
Те, що до цього прямо й опосередковано примушувала авторів імперська цензура через заборону використання літературної української мови і проблемно-тематичне обкарнання репертуару, для діячів театру було реальністю, з якою змушені були рахуватися, продовжуючи писати, як кажуть, у стіл, не припиняючи в такій роботі пошуку нових форм самовиразу і чекаючи слушного часу і нагод для друку та постановки цих творів на сцені.

Віднайдення форм і нових сенсів теж вимагало часу, досвіду, сміливості і мистецької інтуїції. Одним із перших посутніх проявів динаміки змін у драматургії кінця ХІХ ст. стало перенесення у творі уваги із зовнішньої дії на внутрішню.

Б.Шоу у статті «Квінтесенція ібсенізму» зазначав, що сучасні критики не фіксують очевидного: «...нову техніку створення популярних п'єс, тоді як ціле покоління визнаних драматургів день за днем демонструє її у них під носом. Головним із нових технічних прийомів стала дискусія. Раніше в так званих «добре зроблених п'єсах» вам пропонувалось: у першому акті-експозиція, у другому - конфлікт, у третьому його вирішення. Тепер перед вами експозиція, конфлікт, і дискусія, причому саме дискусія і служить перевіркою драматурга» [10, с.65]

У драмі М. Кропивницького «Олеся» саме дискусія у інваріантах обговорення актуальних проблем та ідей для героїв якраз і домінує. Цікаво, що написана ця драма у той самий рік, що і вище цитована праця Б. Шоу.

Взагалі-то багато з того, що помітив у сучасній йому драматургії

ірландський драматург і публіцист, є характерним для творчого досвіду М.Кропивницького у 90-і роки XIX ст.

Одразу зауважимо, - п'єса «Олеся» принципово відрізняється від раніш написаного драматургом. Хоча тут теж у центрі жіноча доля, але тип героїні вже абсолютно інакший. Якщо в ранніх творах образи героїнь у чомусь подібні, бо це в більшості своїй безталанні страдниці, то тут, як і у творах М. Кропивницького наступних років, сама тема жінки набуває принципово нового звучання.

Заслуговує на увагу ця п'єса і тим, що є прикладом потенційно нових для режисера і акторів сценічних рішень. Аргументуємо зазначене поступово, а почнемо з конкретизації теми, окреслення основного у фабулі й проблематиці твору.

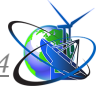
У драмі «Олеся» головна героїня – дочка представника т. зв. нового панства Кіндрата Антоновича Балтиза, який у минулому був управителем панських маєтків. Олеся відчуває себе антиподом батька в повному розумінні слова, дівчина прагне в житті йти своїм шляхом, хоче вчитися не лише для саморозвитку, але й для того, аби допомагати простим людям. Вона, «палка натура, молода ще...», як каже про неї один із знайомих батька, а тому перебуває в наполегливому пошуку себе: «Нащо нас так мало вчать, що нічому не довчають. Я хотіла б кожній своїй думці дати розвій і напрямок, а мушу зупинятись на першій ступні і бідкатись, що ні з ким ні порадитись, ні спитати ні у кого. Отака моя навука!...» [2. с.360].

Олеся мисляча особистість, навіть батько готовий у дечому з нею радитись. Ідея справедливості, як і поняття честі та гідності, багато для неї важать. Тому вона й переймається тим, що батько купив землю за зниженою ціною, коли насправді всім відомо, що її ціна набагато вища. Для ідеалістки і максималістки Олесі важить те, аби все відбувалося чесно, аби її батька людям було за що поважати. Вона ще не розуміє відносності критеріїв справедливості в стосунках між людьми і переконана, що треба «...заглядати собі в душу якнайглибш і якнайпрозоріш тоді, коли ще зможеш дивитися в неї, не червоніючи» [2. с. 362].

У силу віку та відсутності досвіду, вона не в усьому може зрозуміти батька, не здатна належно оцінити той життєвий шлях, яким він прямував. Для неї, як би тому внутрішньо дівчина сама не протистояла, ще занадто багато вартує думка інших людей, загалу як такого, аніж реальні мотивації та здобутки, душевний стан рідного батька. Їй не вистачає знання людської психології, в ній ще не народилась упевненість у собі, не сформувалось розуміння сутності й драматизму наслідків тих процесів, що відбуваються в соціально-економічному житті імперії. Саме це не дає можливості Олесі зважити все об'єктивно і зрозуміти логіку дій батька, адекватно поціновуючи масштаб його особистості та сміливість його вибору як ділової людини.

А Кіндрату Антоновичу треба віддати належне. Це стає зрозумілим із ним же написаної для дочки власної біографії та із його багато в чому показового діалогу з сином пана, у якого він ще не так давно служив.

Ця розмова Кіндрата Антоновича зі знервованим Леонідом Петровичем,

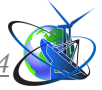
знову ж таки, постає як ілюстрація однієї з суспільних метаморфоз останніх десятиліть XIX ст., що стала наслідком деяких до кінця непродуманих реформ імперського уряду. В результаті ряду процесів, особливо обраного тим урядом формату скасування кріпацтва, кардинально змінилася конфігурація класової структури суспільства. Проблеми буття мільйонів бідних селян, які отримали волю, але не мали землі, не могла проминути ще українська література доби реалізму. А от тема масового банкрутства дворянських господарств і продажу за борги тисяч гектарів землі і родових маєтків стала актуальною тільки згодом. Сприйняття такого стану речей як цивілізаційного краху і екзистенційної трагедії для одних та потрактування того ж періоду як часу змін і надій на краще для інших стає основою протистояння двох цих персонажів.

Поручик Леонід Петрович зневажає колишнього, тепер забагатілого, управляючого маєтком свого батька, однак це не заважає йому з ним спілкуватися і вимагати доплати за куплену Кіндратом Антоновичем землю по закладній. Зрозуміло, Балтиз йому відмовляє, пояснюючи своє рішення так: «...Хіба то безсовісно, що я недосипав ночей, недоїдав шматка хліба та все працював, щоб себе і сім'ю свою зарятувати від злиднів? А то не безсовісно, що ви батьківщину програвали в карти та жбурляли тисячі на всякі дурниці та витребеньки?» [2.376]

Те, що Леонід Петрович багато п'є, не применшує його страждань, бо він відчуває і розуміє, що вже не здатен щось змінити. Поручик не просто є жертвою зовнішніх обставин, у його випадку так стається через його особистісну інертність, неготовність до змін, небажання вчитися новому і багато працювати, виставляючи перед собою нові важливі цілі. Він є схильним лише до псевдо інтелектуальних розмов, за якими, насправду, особливо не відчувається його високий рівень культури чи освіти, який він міг би мати. Тому Леонід Петрович іноді видається естетом і позером, навіть самозакоханим павичем, але все-таки для бувшого підлеглого його батька за статусом він лишається дворянином. Це останнє якраз і враховує своїм хлопським розумом Балтиз, плануючи одружити з ним дочку: «...Іди заміж за Леоніда, тоді дам половину іменія, тому що онуки мої будуть дворяни! Та й я біля такого зятя мав би підвищення і почитування; я прибрав би його до рук і заставив би дослужитись аж до полковника!...» [2. с. 396].

Те, яка прірва існує в характерах, психотипі, менталітеті Кіндрата Антоновича та Леоніда Петровича помітно не лише з діалогу-дискусії між ними, але й ще зі сцени 4 яви третьої дії.

Одна й та сама деталь пейзажу породжує в душах чоловіків різні відчуття на основі ще й відмінного життєвого досвіду. Леонід Петрович тішиться краєвидом із вікна, звертає увагу на розкішний клен, який пам'ятає з перших літ життя, а Балтиз планує його зрубати та зробити просту соху. Для першого це дерево – сентиментальний спогад про безтурботне дитинство та юність, а колишній найманий працівник згадує геть інше: «Деякі люди і досі пригадують ланшахти, як, бувало, покійні батюшка ваші, царство їм небесне, вічний покой їх душечці, захочуть кого з мужиків вихворостити, то зараз відчиняють оце саме віконце та й гукають на отамана: «А ве́ди його, шельму, сюди, під оцей

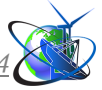
ланшахт, розложи його під кленом, у холодку, щоб сонце його не припікало, та всип п'ятдесят гарячих...» Зараз розчепірять і почнуть стежати...» [2. С. 399].

Показовою є архітектоніка п'єси, яка наближається до рівня нової європейської драми. Усе найважливіше для розуміння проблем героїв і сутності конфлікту твору стає зрозумілим не з дії, навіть не з їхніх дискусій, а найбільше з їхніх особистих розмірковувань. Тут багато монологів, що у сутності своїй і за обсягом відповідають форматам внутрішнього монологу героя у прозовому творі: «Кіндрат Антонович (сам) Що ж це таке коїться? То цебто я мушу віддати те, що кровію та потом увесь вік здобував? За віщо? З якої речі? Не дам, ні карбованця, ні шеляга не дам! Школярські прописи і я колись читав: «Посліднім поділись з ближнім», «Будь доволен малым і будеш ты богат...». Читав і заповіді: «Не пожелай жени ближнього твоего, ні вола его, ні осла, ні всякого скота...». А чи багато таких на світі, котрі б того не пожелали?» [2, с.329-330]; «Це Олеся як провіда що Леонід стратив себе, якраз чогось наліхотворить... Оці образовані люде, то вони якісь легкодухи, нетерплячі, зараз голову в петлю або кулю в лоба! Та невже ж я мусив Леонідові доплатити?.. А що ж би люде сказали? Дурнем прозвали б мене, скаженим!.. Бо таки дурнем і був би, був би скаженим, і тоді мене слідувало б посадити в самашедший дом. Чогось так моторошно стає на серцеві, як подумаєш: живий був чоловік, а потім взяв і застрелився... Не винен я в тім, а ніби винен... Не знаю, чи сказать Олесі зразу, чи нехай довідається, як сама прочита? Було мені дати Леонідові з тисячу рублів нехай би доїхав до Петербурга та там вже... А то в Харкові. Черстве у мене серце, жорстоке... Треба бути з Олесею м'ягче... Серце у неї золоте, правдиве... І вродиться отака! Дивина! В кого вона?...» [2, с. 351]

У п'єсі відсутній центральний конфлікт у звичному розумінні слова, тому що основні ідеї не декларуються героями як зазвичай було у класичній драматургії, а артикулюються у їхніх роздумах на самоті, стаючи фактичними спробами самоаналізу. Така форма осягнення героями власних мотивацій і відчуттів надає сюжету свій особливий ритм, доволі повільний, але по-своєму динамічний.

Саме ця п'єса пропонує поміркувати і над доцільністю існування в творі концепції позитивного героя класичного зразка. Драматург подає новий тип героя – не заданого, не одновимірного, а такого, що постає в пошуку себе, у внутрішніх змінах, набагато складніших, аніж події в творі. Того героя, який не лише глибоко відчуває, а й прагне самопізнання та самоудосконалення. Це стосується не тільки Олесі, але й Власа, – простого хлопця з народу, розумного й спостережливого, пристрасного в своєму бажанні розібратися в усьому самому, і при тім не згальовитися.

Олеся і Влас внутрішньо подібні, але самі того допоки не приймають. Вони не здатні вповні порозумітися, бо інерційно ще знаходяться під тиском старих соціальних стереотипів, які заважають закоханим стати єдиним цілим. Важливо, що тема кохання та можливість віднайдення щастя юнаком і дівчиною остаточно не завершується у творі. Автор свідомо уникає однозначності цієї лінії.

У драматургії межі століть, зокрема у А. Чехова, ментальна опозиція старого панства та нових хазяїв життя та загалом людського нерозуміння одне одного і обмежуючого особу егоїзму теж звучала, як, до прикладу, в деяких мотивах «Вишневого саду», інших його п'єсах та багатьох оповіданнях. І, що важливо, в прозових та драматичних творах класиків української літератури цього періоду, серед них означимо Б. Грінченка, Панаса Мирного, І. Карпенка-Карого, М. Старицького та ін.

Однак п'єси А. Чехова мають свою ідейно-проблемну специфіку, свою стилістику та принципи характерології, не кажучи вже про підтекст нової естетичної якості, а у М. Кропивницького та інших українських митців слова, відповідно, своя мистецька палітра, свій інструментарій як у авторів, та своє бачення того, як подібні сув'язі проблем та проблеми людської екзистенції варто художньо вирішувати.

Український драматург не пропустив жодної значущої риси суспільно-політичного життя України кінця XIX ст., споглядав життя свого народу небайдужим поглядом справжнього аналітика. Не випадково, ще в радянській критиці його звично трактували як економіста та соціолога в літературі, що має певний сенс, але, на наш погляд, знову ж таки не відповідає вповні результатам і якості його мистецьких пошуків.

Змушені повторитися, але це в ранніх творах він особливо дбає про сценічність вистав, що почасти заважало увиразненню провідних ідейних констант твору. Згодом, на межі століть, драматург усе більше тяжіє до посилення прозового начала в драматичному творі, створюючи таким чином п'єси, які легше читати, а не ставити на сцені. Він усе більше уваги приділяє внутрішнім переживанням, рефлексіям, неочевидному поясненню мотивацій персонажів, інакшими художніми траєкторіями заглиблюючись у їхній внутрішній світ.

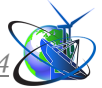
Також вважаємо слушними спостереження Л. З. Мороз: «Кропивницький має здатність бачити парадокси й абсурди, а то й злочинність у тому, що для всіх було звичайним. Водночас у тому, що, з погляду звичної життєвої логіки, сприймається як парадокс і абсурд, він бачив вияв закономірності. Соціальне, а за ним і психологічне роз'єднання, а далі відчуження людей на ґрунті боротьби за власність, за право сильнішого не просто зафіксоване драматургом. Набуваючи характеру морального діагнозу, воно вносить такі нюанси до поезики творів, які наближають його до літературного екзистенціалізму» [4, с. 464].

Те, що М. Кропивницький демонструє схильність до розробки традиційної романічної інтриги в драмі (на прикладі п'єси «Олеся») відзначав ще П. Рулін у своїй праці про творчість драматурга кінця двадцятих років минулого століття.

Так само вартісним особистим здобутком М. Кропивницького у ці роки є розроблений ним принцип несмішної комедії у таких творах як «Чмир» (1900), «Супротивні течії» (1900), «Мамаша» (1903), «Старі сучки й молоді парості» (1908) та ін. Для деяких із цих творів характерні риси класичної трагікомедії.

Висновки.

Останнє десятиліття XIX ст. і перші роки XX ст. для українського театру

стали черговим етапом перевірки його на життєздатність. Від офіційної дати початку функціонування українського професіонального театру минуло трохи більше десяти років (а у разі врахування драми «Олеся» М. Кропивницького, то й менше за десять років-Я.В.), як у творчому доробку колег М. Кропивницького, авторів театру корифеїв М. Старицького, І. Карпенка-Карого з'явилися п'єси, що були позбавлені більшості проблемно-тематичних і жанрово-стильових матриць попереднього періоду української драматургії. Звичайно, йдеться не про тексти кагорти драматургів, для яких стереотипність художнього мислення була зручною нормою, а про нові твори пошукового характеру, в яких жанрово-стильовий та ідейно-проблемний вимір уже не був лише формальною даниною моді. Окрім творів названих вище драматургів, слід згадати також і новаторські підходи в драматургії П.Куліша, Ю. Федьковича, а згодом і Лесі Українки, В. Винниченка та ін.

Підсумовуючи, зауважимо, що драматургія М. Кропивницького мала в різні періоди творчості пошуковий характер у найширшому спектрі, й саме це становить мистецький абсолют здобутків автора. Та особливо цікавим є досвід його роботи початку 90-х рр. XIX ст. у цьому роді літератури, оскільки в ньому помітні принципово інакші стратегії його варіанту художнього мислення, які базуються на переосмисленні досвіду класичної драматургії, на врахуванні досвіду європейської « нової драми », а у чомусь і « драми настрою ». Це давало сучасникам нове розуміння людської екзистенції, масштабу духовного простору, а відтак і стверджувало перспективи нових мистецьких звершень для українських драматургів.

Література

1. Кропивницький М. Твори : В 6 т. – К., 1896.
2. Кропивницький М. Драматичні твори. – К., 1990.
3. Білецька Л. Мистецтво життєвої правди: До 100-річчя заснування театру корифеїв. – Київ, 1982.
4. Вільна Я.В., Хворостяний І.Г. Історія української літератури другої половини XIX століття.- Київ, 2017
5. Вороний М. Театр і драма.- Київ, 1989.
6. Єфремов Історія українського письменства. Вид.3-є з одмінами і додатками.-Київ 1917
7. Мар'яненко І. Минуле українського театру.- Київ, 1953
8. Франко І. Українсько-руська (малоруська) література // Зібрання творів : У 50 т. – Київ, 1984. – Т. 41.
9. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 // Зібрання творів : У 50 т. – Київ, 1984. – Т. 41.
10. Шоу Б. О драме и театре.- Москва, 1963.

References:

1. Kropyvnytskyi M. Tvory: v 6 t. – K., 1896.
2. Kropyvnytskyi M. Dramatychni tvory. – K., 1990.
3. Biletska L. Mystectvo zhyttjevoji pravdy: Do 100-richchja zasnuvannja teatru koryfejiv. – Kyiv, 1982.

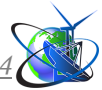

4. Vilna Y.V., Khvorostianyi I.H. Istorija ukrajinsjkoji literatury drughoji polovyny XIX stolittja. – Kyiv, 2017
5. Voronyi M. Teatr i drama. – Kyiv, 1989.
6. Yefremov S.O. Istorija ukrajinsjkogho pysjmenstva. Vyd.3-je z odminamy i dodatkamj. – Kyiv, 1917
7. Marianenko I. Mynule ukrajinsjkogho teatru. – Kyiv, 1953
8. Franko I. Ukrajinsjko-rusjka (malorusjka) literatura // Zibrannja tvoriv: U 50 t. – Kyiv, 1984. – T. 41.
9. Franko I. Narys istoriji ukrajinsjko-rusjkoji literatury do 1890 // Zibrannja tvoriv : U 50 t. – Kyiv, 1984. – Vol. 41.
10. Shaw B. O drame i teatre. – Moscow, 1963.

Abstract: *The article traces the innovation of Mark Kropyvnytskyi's artistic thinking on the example of his little-known play «Olesya». Peculiarities of the dramatist's interpretation of the principles of the «new drama» are observed. His contribution to the development of figurative, generic and stylistic as well as problematic and thematic palette of Ukrainian drama of the end of the XIX century is proved.*

Key words: *«new drama», problematics, a positive hero concept, inner action, monologue, new architectonics.*

Yaroslava V. Vilna, Doctor of Philology, prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Expert-Peer Review Board of the journal

Abdulveleeva Rauza Rashitovna, Orenburg State University, Russia
Antoshkina Elizaveta Grigorevna, South Ural State University, Russia
Artyuhina Marina Vladimirovna, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Afinskaya Zoya Nikolaevna, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Russia
Bashlaj Sergej Viktorovich, Ukrainian Academy of Banking, Ukraine
Belous Tatyana Mihajlovna, Bukovinian State Medical Academy, Ukraine
Bondarenko Yuliya Sergeevna, PSU named after T.G. Shevcheko Department of Psychology, Ukraine
Butyrskij Aleksandr Gennadevich, Medical Academy named after S.I. Georgievsky, Russia
Vasilishin Vitalij Yaroslavovich, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
Vojtechovskij Vladimir Ivanovich, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
Gavrilova Irina Viktorovna, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Ginis Larisa Aleksandrovna, South Federal University, Russia
Gutova Svetlana Georgievna, Nizhnevartovsk State University, Russia
Ivanova Svetlana Yurevna, Kemerovo State University, Russia
Ivlev Anton Vasilevich, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Idrisova Zemfira Nazipovna, Ufa State Aviation Technical University, Russia
Iliev Veselin, Bulgaria
Kirillova Tatyana Klimentevna, Irkutsk State Transport University, Russia
Kovalenko Tatyana Antolevna, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
Kotova Svetlana Sergeevna, Russian State Vocational Pedagogical University, Russia
Krestyanpol Lyubov Yurevna, Lutsk State Technical University, Ukraine
Kuhtenko Galina Pavlovna, National University of Pharmacy of Ukraine, Ukraine
Lobacheva Olga Leonidovna, Mining University, Russia
Lyashenko Dmitrij Alekseevich, National Transport University, Ukraine
Makarenko Andrej Viktorovich, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
Melnikov Aleksandr Yurevich, Donbass State Engineering Academy, Ukraine
Moroz Lyudmila Ivanovna, "National University" "Lviv Polytechnic" "", Ukraine
Muzylyov Dmitrij Aleksandrovich, Kharkov National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
Nadopta Tatyana Anatolievna, Khmelnytsky National University, Ukraine
Napalkov Sergej Vasilevich, Nizhny Novgorod State University named after N.I. Lobachevsky, Russia
Nikulina Evgeniya Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Orlova Anna Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Osipov Viktor Avenirovich, Tyumen State University, Russia
Privalov Evgenij Evgrafovich, Stavropol State Agrarian University, Russia
Pyzhyanova Nataliya Vladimirovna, Ukraine
Segin Lyubomir Vasilovich, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Sergienko Aleksandr Alekseevich, Lviv National Medical University named after Daniil of Galitsky, Ukraine
Sochinskaya-Sibirceva Irina Nikolaevna, Kirovograd State Technical University, Ukraine
Sysoeva Vera Aleksandrovna, Belarusian National Technical University, Belarus
Tleuov Ashat Halilovich, Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan
Tolbatov Volodimir Aronovich, Sumy State University, Ukraine
Tolbatov Sergij Volodimirovich, Sumy National Agrarian University, Ukraine
Hodzhaeva Gyulnaz Kazym kyzy, Russia
Chigirinskij Yulij Lvovich, Volgograd State Technical University, Russia
Shehmirezova Andzhela Muharbievna, Adygea State University, Russia
Shpinkovskij Aleksandr Anatolevich, Odessa National Polytechnic University, Ukraine

CONTENTS**Innovations in Pedagogy, Psychology and Sociology****Інновації в педагогіці, психології і соціології**

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-002	6
PARTICULARITIES OF THE FIREARMS TRAINING PROGRAM FOR THE FUTURE BORDER GUARD OFFICERS IN UKRAINE	
<i>Serhii Zabolotnyi / Сергій Заболотний, Olena Zabolotna / Олена Заболотна Oleh Reznik / Олег Резнік</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-013	12
DEVELOPMENT OF UKRAINIAN PEDAGOGICAL THOUGHT	
<i>РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ Rozman I. / Розман І.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-028	16
THE ESSENCE AND CONTENT OF THE AUTHORITY OF THE TEACHER	
<i>СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ АВТОРИТЕТА УЧИТЕЛЯ Kober I.H. / Кобер И.Х., Sharipova G.K. / Шарипова Г.К., Makarova E.A. / Макарова Е.А.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-029	21
SOME ASPECTS OF PEDAGOGICAL INTERVENTION IN A CONFLICT	
<i>НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА В КОНФЛИКТ Kober I.H. / Кобер И.Х., Sharipova G.K. / Шарипова Г.К., Makarova E.A. / Макарова Е.А.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-031	25
OUTDOOR GAMES AS A MEANS OF DEVELOPING AND IMPROVING MOTOR SKILLS, PHYSIKAL AND PERSONAL QUALITIES	
<i>ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДВИГАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ ФИЗИЧЕСКИХ И ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ Mustafina K.K./ Мустафина К.К.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-033	29
THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN CORRECTIONAL LEARNING OF MATHEMATICS OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES	
<i>ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЙНОМУ НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ УЧНІВ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ Odyuchenko L.K. / Одинченко Л. К., Bondarenko M.V. / Бондаренко М.В</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-042	35
POSSIBILITIES OF COGNITIVE VISUALIZATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF STUDYING TECHNICAL DISCIPLINES	
<i>МОЖЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ КОГНІТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН Peregudova V.I. / Перегудова В.І., Dannik L.A. / Даннік Л.А.</i>	

- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-052> 40
PROSPECTS OF ASYNCHRONOUS DISTANCE LEARNING AT A HIGHER EDUCATION INSTITUTION
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В АСИНХРОННОМУ ФОРМАТІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
Kriukova O.I. / Крюкова О.І.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-053> 45
ADAPTATION AS A CONDITION FOR MAINTAINING THE MENTAL HEALTH OF RESIDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING AT A MEDICAL UNIVERSITY
АДАПТАЦИЯ КАК УСЛОВИЕ СОХРАНЕНИЯ ПСИХИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ ОРДИНАТОРОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ
Avdeeva E.A. / Авдеева Е.А.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-057> 55
THE COMBINATION OF INNOVATIVE AND TRADITIONAL APPROACHES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS
СОЧЕТАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ И ТРАДИЦИОННЫХ ПОДХОДОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ
Berestok O.V. / Бересток О.В.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-063> 59
ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DISTANCE LEARNING
Rusnak V.F., Gerasym L.M.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-068> 63
APPLICATION OF ARCHITECTURAL ORNAMENT TECHNIQUES IN THE TRAINING OF MASTER ARTISTS AT THE MYCHAILO BOICHUK KYIV STATE ACADEMY OF DECORATIVE APPLIED ARTS AND DESIGN
ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІК АРХІТЕКТУРНИХ ОРНАМЕНТІВ У ПІДГОТОВЦІ ХУДОЖНИКІВ-МАГІСТРІВ В КИЇВСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ АКАДЕМІЇ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ДИЗАЙНУ ІМЕНІ МИХАЙЛА БОЙЧУКА
Zavhorodnii R.V. / Загородній Р.В.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-075> 72
MODERN APPROACHES TO PREPARATION OF CARIOUS CAVITIES
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРЕПАРИРОВАНИЮ КАРИОЗНЫХ ПОЛОСТЕЙ
Saluk O.D. / Салюк О.Д.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-077> 76
ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF MEDICAL STUDENTS IN THE CONDITIONS OF MODERN LEARNING TECHNOLOGIES
Piddubna A.A., Honcharuk L.M., Andrushchak M.O., Berbeniuk A.I., Zhytariuk P.I., Makoviichuk K.Y.

Innovative approaches in jurisprudence**Инновационные подходы в юриспруденции**<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-038>

80

THE BURDEN OF PROOF IN THE FEDERAL CONSTITUTIONAL COURT OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY AND IN THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

*ТЯГАР ДОКАЗУВАННЯ У ФЕДЕРАЛЬНОМУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ
ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ТА В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ
УКРАЇНИ*

Rusnak L.V/ Руснак Л.В

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-047>

84

**ASIAN-TYPE FINANCIAL-INDUSTRIAL GROUPS:
ZAIBATSU, KEIRETSU, CHAEBOL**

Alexandru Cuznetov

Innovative philosophical and historical perspective**Инновационные философские и исторические взгляды**<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-055>

88

HUMAN AS A COMPLEXITY SYSTEM AND A NONLINEAR PERSON

ЛЮДИНА ЯК СКЛАДНА СИСТЕМА ТА НЕЛІНІЙНА ОСОБИСТІСТЬ

Koperlos R.Yu. / Конерльос Р.Ю.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-070>

93

COMPARISON OF RELATIONS BETWEEN THE HETMANATE AND THE OTTOMAN EMPIRE WITH UKRAINIAN-TURKISH RELATIONS AT THE PRESENT STAGE

*ПОРІВНЯННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ГЕТЬМАНЩИНОЮ ТА ОСМАНСЬКОЮ
ІМПЕРІЄЮ З УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИМИ ВІДНОСИНАМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ*

Siekinova Y.V./ Секунова Ю.В., Babayev R.I. /Бабаєв Р.І.

Innovations in philology and linguistics**Инновации в филологии и лингвистике**<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-04-036>

98

**FEATURES OF THE «NEW DRAMA» IN MARK KROPYVNYTSKYI'S PLAY
«OLESYA»**

РИСИ «НОВОЇ ДРАМИ» ВП'ЄСИ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО «ОЛЕСЯ»

Vilna Y. V. / Вільна Я.В.

International periodic scientific journal

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Indexed in
INDEX COPERNICUS
high impact factor (ICV: 95.33)

Issue №18

Part 4

December 2021

Development of the original layout - Sergeieva&Co
Articles published in the author's edition

Signed: December 30, 2021

Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

With the support of International research
project SWorld
www.sworld.education

www.moderntechno.de

e-mail: editor@moderntechno.de